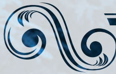
İhtilaf Fıkhı

Ebu HANZALA

İHTİLAF FIKHI

Ebu HANZALA

www.tevhiddersleri.com
www.tevhiddergisi.com
info@tevhiddergisi.com

Furkan Basım ve Yayınevi
İhtilaf Fıkhı
Ebu HANZALA

Teknik Hazırlık
Dizgi
H. İbrahim Abbad
Düzeltmeler
İsmail Mahiroğlu

Baskı
Basım Yeri
Step Matbaacılık
Göztepe Mh. Bosna Cd. No:11
Bağcılar/İSTANBUL
Sertifika No: 12266

İletişim
E-posta
info@tevhiddergisi.com
Posta
P.K. 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İSTANBUL

1. Baskı, 2014

ISBN: 978-605-63824-7-5

Genel Dağıtım

Bursa: İkra Kitapevi, İlahiyat Fak. Karşısı Fethiye Mh. Kırlangıç Sk. No:17 Nilüfer/Bursa 0 (532) 138 02 42
Konya: Meva Kitap, Sahibi Ata Mh. Dursun Fakih Sk. No:4/A Meram/Konya 0 (332) 350 63 62

İÇİNDEKİLER

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

"Hakikaten biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır. " [1]

Fıtratımızda var olan tartışmacılık hasletinin doğal bazı sonuçları vardır. Bunlardan en belirgini ihtilaf içerisinde olmaktır. Bu ise insanlar arasındaki ilişkileri temelden etkileyen bir sonuçtur. Özellikle fikirlerin kutsandığı, kendi görüşü olmayanların küçümsendiği bir çağda tartışmanın ve sonuç itibariyle ihtilafın usulü daha da önem arzetmektedir.

Yaşadığımız bu toplumda istemeden de varlığını sürdüren Müslüman fert ihtilaf ahlakından payına düşeni maalesef almaktadır.

Öyleyse kaçınılmaz olan bu son ile karşılaştığımızda 'Doğru bir istikamette nasıl yol alabiliriz?' sorusuna cevap aramalıyız.

Ebu Hanzala Hoca'mızın Tevhid Dergisi'ndeki yazı silsilesinin bir kısmından meydana gelen bu kitabın bahsettiğimiz hususta yaramıza merhem olmasını Rabbimizden temenni ederiz.

Selam ve dua ile...

1. *18/Kehf, 54*

Giriş

Müslümanların İslam'ın gözettiği en önemli maslahatlardan olan beraberlik ve cemaat maslahatını koruyabilmek adına ihtilaf fıkhını öğrenmeleri ve amel etmeleri gerekir.

Allah'ın Adıyla

İnsanların ihtilaf ettikleri konularda Rasûller göndermek ve kitaplar indirmek suretiyle ümmeti hidayet eden Allah'a hamd olsun. Salat ve selam hidayet önderi ve müminlerin modeli Muhammed Mustafa'ya sallallahu aleyhi ve sellem ve pak âline olsun. Allah subhanehu ve teâlâ eşyayı farklı yaratmıştır. Allah'ın yarattığı ne varsa hepsinde çeşitlilik ilkesini görmek mümkündür. Bu durum O'nun subhanehu ve teâlâ ayetlerindendir.

"…Allah'ın gökyüzünden su indirdiğini görmedin mi? Böylece biz onunla, renkleri değişik olan meyveler çıkardık. Dağlardan da beyaz, kırmızı renkleri değişik ve siyah yollar (kıldık). İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da renkleri böyle değişik olanlar vardır. Kulları içinde ise Allah'tan ancak alim olanlar içleri titreyerek korkar. Şüphesiz Allah, üstün ve güçlü olandır, bağışlayandır…" [1]

"Göklerin ve yerin yaratılması ile dillerinizin ve renklerinizin ayrı olması, O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda, bilenler için gerçekten ayetler vardır." [2]

1. *35/Fatır 27-28*
2. *30/Rum, 22*

"Asmalı ve asmasız bahçeleri, hurmaları ve tatları farklı ekinleri, zeytinleri ve narları -birbirine benzer ve benzeşmez- yaratan O'dur. Ürün verdiğinde ürününden yiyin ve hasad günü hakkını verin; israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez." [3]

Evet, zikrettiğimiz ayetler de; Allah'ın eşyayı farklı yaratması, O'nun subhanehu ve teâlâ büyüklüğüne delaletinin göstergesidir. İnsanların anlayış, zeka ve kapasitelerinin farklı olması ve buna bağlı olarak ihtilafa düşmeleri de Allah'ın subhanehu ve teâlâ dilemesiyle olmuştur.

"Eğer Rabbin dileseydi, insanları elbette tek bir ümmet kılardı. Oysa, onlar, anlaşmazlığı sürdürmektedirler. Rabbinin rahmet ettikleri dışında. Onları bunun için yarattı. Böylece Rabbinin (şu) sözü tamamlanıp gerçekleşmiştir: 'Andolsun, cehennemi cinlerden ve insanlardan, (kafirlerin) tümüyle dolduracağım.' " [4]

Allah subhanehu ve teâlâ gözettiği bazı hikmetler nedeniyle insanların tek bir ümmet olmasını dilememiş, onları ihtilaf edecek tabiatta yaratmıştır. Bu hikmetlerin bazısı dünyayla alakalı, bazısı -ayette zikredildiği gibi- uhrevidir. Öyleyse Müslümanın başlangıç olarak bilmesi gereken, insanlar arasında ihtilafın kaçınılmaz olduğu ve bu ihtilafın Allah'ın subhanehu ve teâlâ dilemesiyle olduğudur. Allah'ın dilediği bir şeyin önünde durmak, ona engel olmak mümkün değildir. Ancak Allah'ın subhanehu ve teâlâ rızasına uygun fıkıh geliştirmek insanın elindedir.

Çünkü ihtilafın olmasını dileyen Rabbimiz; bazı ihtilafları gözetip anlayışla karşılamamızı, bazısını kuvvetle defetmemizi bizden istemiştir. Örneğin, renklerimizin ve dillerimizin farklı olması Allah'ın dilemesi ve ayetlerindendir. Bunları anlayışla karşılamak ve insanlara renklerine ve dillerine göre muamele etmek Allah'ın subhanehu ve teâlâ ve Rasûlü'nün bizden isteğidir. Bu farklılık noktasında vahye göre fıkhı olmayanlar,

---

3. 6/En'am, 141
4. 11/Hud, 118-119

kitabın ve sünnetin şiddetle karşı çıktığı ırkçılık hastalığına yakalanacaklardır.

Bunun yanında Allah, kafirlerle müminler arasındaki ihtilafı kuvvetle defetmeyi emretmiştir. Bu ihtilafta anlayışlı olup, iki uzlaşmazı birleştirmeye çalışanları şiddetle kınamıştır.

> "Yeminlerini bozan, elçiyi (yurdundan) sürmeye çabalayan ve sizinle ilk defa (savaşa) başlayan bir toplulukla savaşmaz mısınız? Korkuyor musunuz onlardan? Eğer inanıyorsanız, kendisinden korkmanıza Allah daha layıktır." [5]

> "...Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile bir kısmını def'i (engellemesi) olmasaydı, yeryüzü mutlaka fesada uğrardı. Ancak Allah, alemlere karşı büyük fazl (ve ihsan) sahibidir…" [6]

Allah, itikadi farklılıkta istediği fıkhı uygulamayanları şu şekilde tehdit etmiştir;

> "İnkâr edenler birbirlerinin velileridir. Eğer siz bunu yapmazsanız (birbirinize yardım etmez ve dost olmazsanız) yeryüzünde bir fitne ve büyük bir bozgunculuk (fesat) olur." [7]

Bu kitabımızda; kaçınılmaz olarak insanlar arasında vuku bulacak ihtilafın fıkhını kardeşlerimizle paylaşmaya çalışacağız.

İhtilaf fıkhını bilmek İslam'daki en önemli gayelerden birine hizmet etmesi açısından çok önemlidir.

İslam'da en büyük maslahat tevhidin tahakkuk etmesi, en büyük mefsedet şirkten ve ehlinden kaçınmamaktır. Çünkü bu; insanın yaratılış gayesidir.

---

5. *9/Tevbe, 13*
6. *2/Bakara, 251*
7. *8/Enfal, 73*

"Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım." [8]

"...Oysa onlar, tek olan bir ilaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmadılar. O'ndan başka ilah yoktur. O, bunların şirk koştukları şeylerden yücedir…" [9]

Bundan sonra Allah'ın subhanehu ve teâlâ müminlerden istediği, birleşmek ve ayrılıktan kaçınmalarıdır.

"Allah'ın ipine hepiniz sımsıkı sarılın. Dağılıp ayrılmayın. Ve Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz düşmanlar idiniz. O, kalplerinizin arasını uzlaştırıp ısındırdı ve siz O'nun nimetiyle kardeşler olarak sabahladınız. Yine siz, tam ateş çukurunun kıyısındayken, oradan sizi kurtardı. Umulur ki hidayete erersiniz diye, Allah, size ayetlerini böyle açıklar. Sizden; hayra çağıran, iyiliği (marufu) emreden ve kötülükten (münkerden) sakındıran bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte bunlardır. Kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra, parçalanıp ayrılan ve anlaşmazlığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır." [10]

Ayetler dikkatlice incelendiğinde Allah'ın subhanehu ve teâlâ kardeşlik ve cemaat nimetini Müslümanlara hatırlattığı görülecektir. Yine ayette, Müslümanların bir araya gelmesi ve kalplerinde oluşan ülfetin, Allah subhanehu ve teâlâ tarafından olduğuna vurgu yapılıyor. Bunun bir benzeri Enfal suresinde de müminlere hatırlatılmıştır.

"Ve onların kalplerini uzlaştırdı. Sen, yeryüzündekilerin tümünü harcasaydın bile, onların kalplerini uzlaştıramazdın. Ama Allah, aralarını bulup onları uzlaştırdı. Çünkü O, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir." [11]

---

8. *51/Zariyat, 56*
9. *9/Tevbe, 31*
10. *3/Ali İmran, 103-105*
11. *8/Enfal, 63*

Sonrasında ehli kitabın hâli hatırlatılmıştır. Bu çağrıya uymayanların sonunun ehli kitap misali büyük bir azap olacağı haber verilmiştir. Ayrılık ve fırkalaşma bu ayette olduğu gibi bazen ehli kitaba nispet edilmiş, bazen de müşriklere nispet edilerek, müminlerin bundan nefret etmesi ve kaçınması istenmiştir.

"Gerçek şu ki, dinlerini parça parça edip kendileri de gruplaşanlar, sen hiç bir şeyde onlardan değilsin. Onların işi ancak Allah'adır. Sonra O, işlemekte olduklarını kendilerine haber verecektir." [12]

"Gönülden katıksız bağlılar olarak, O'na yönelin ve O'ndan korkup-sakının, dosdoğru namazı kılın ve müşriklerden olmayın. (O müşrikler ki,) Kendi dinlerini fırkalara ayırmış ve kendileri de parça parça olmuşlardır; ki her grup kendi elindekiyle övünüp sevinç duymaktadır." [13]

Ancak hepimiz biliriz ki; ihtilafın tabiatı ayrılığı gerektirir. İnsanlar anlaşabildikleri ve uyum içerisinde yaşadıkları insanlarla bir arada olmak isterler. Düşünce, söz ve amelde ihtilaf ettikleri insanlarla zaruri haller dışında beraberlik istemezler. İhtilaf noktalarında insanlar kendi hallerine terkedilir ve vahyin gözettiği ihtilaf fıkhı uygulanmazsa, insanlar her ihtilafı bölünme vesilesi kılarlar. Bu sebepten, Müslümanların İslam'ın gözettiği en önemli maslahatlardan olan beraberlik ve cemaat maslahatını koruyabilmek adına ihtilaf fıkhını öğrenmeleri ve amel etmeleri gerekir.

İhtilafın Kısımları

Yukarıdaki satırlarda vahyin nazarında her ihtilafın bir olmadığını, cinsine göre muamele yapılması gerektiğine değindik. İslam alimlerinin sözlerine baktığımızda ihtilafı bir mertebede görmeyip farklı açılardan ele aldıklarını görürüz. Bunun nedeni nasların ihtilafa ve ihtilafta takınılması gereken

---

12. 6/En'am, 159
13. 30/Rum, 31-32

tutumda gösterdiği farklılıktır. Bazı naslar ihtilafı yermiş ve ihtilaf ehlini ağır yaptırımlarla tehdit etmiştir. Bazı naslar ihtilafa sûkut etmiş ve ehline müsamahayla yaklaşmıştır. Örneğin;

"Davud ve Süleyman da; hani kavmin hayvanlarının içine girip yayıldığı ekin-tarlaları konusunda hüküm yürütüyorlardı. Biz onların hükmüne şahit idik. Biz bunu (hükmü) Süleyman'a kavrattık, her birine hüküm ve ilim verdik. Davud ile birlikte tesbih etsinler diye, dağlara ve kuşlara boyun eğdirdik. (Bunları) Yapanlar biz idik." [14]

Bu ayette Allah subhanehu ve teâlâ hükümde Süleyman'ın aleyhisselam isabet ettiğini bildiriyor. Buradan anladığımız, verilen hükümde Süleyman ve Davud'un aleyhimusselam ihtilaf ettikleridir. Buna rağmen Allah subhanehu ve teâlâ onları kınamamış "...her birine hüküm ve ilim verdik" diyerek ikisini de övmüştür.

Yine Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem bir hadisinde;

"Hakim hüküm verdiğinde içtihad eder ve isabet ederse ona iki ecir vardır. İctihad eder ve hata ederse bir ecir alır." [15] buyurmuştur.

Bu hadisten anladığımız içtihad eden bir alimin hata yapması halinde dahi ecir alacağıdır. Elbette isabet etmeyen alim, bu konuda isabet edenlere muhalefet etmiş olacaktır. Bu muhalefete rağmen Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem onu kınamamış, aksine ecir alacağını belirtmiştir.

Allah Rasûlü, Ben-i Kureyza Yahudilerinin üzerine yürürken sahabesini uyarmıştı;

"Sizden herhangi biri Ben-i Kureyza yurduna ulaşmadan ikindi namazını kılmasın."

14. 21/Enbiya, 78-79
15. Buhari, Müslim

Ashab ihtilaf etti. Kimisi namazı yolda kıldı, kimi de Allah Rasûlü'nün emrine uyup kılmadı. Bu durum Allah Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem intikal edince hiçbirine kızmadı...[16]

Ashabın ihtilaf etme nedeni; iki delilin çakışmasıydı. Kimisi; Allah Rasûlü'nün gayesi 'acele etmemizdir' düşüncesiyle namazını kıldı. Namazı vaktinde kılma delilini mutlak, Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem emrini bir illete binaen söylenmiş olarak kabul etti. Kimisi Allah Rasûlü'nün sözünü mutlak olarak alıp, namazı kılmadı. İhtilaf ettiler. Ve bu ihtilafın vakıada tesiri vardı. Bir grup namazı kıldı, bir diğeri namazı vaktinden erteledi. Allah Rasûlü her iki gruba da bir şey demedi. Yani bu ihtilafı ikrar etti.

Bunun yanında bir takım naslar görüyoruz ki ihtilafı ve ehlini şiddetle kınamıştır.

> "İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak Peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere hak kitaplar indirdi. Oysa kendilerine apaçık ayetler geldikten sonra, birbirlerine karşı olan azgınlık ve kıskançlıkları yüzünden anlaşmazlığa düşenler, o, (kitap) verilenlerden başkası değildir. Böylece Allah, iman edenleri, hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe kendi izniyle eriştirdi. Allah, kimi dilerse onu doğruya yöneltir." [17]

> "Biz Kitab'ı ancak, hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklaman ve inanan bir kavme rahmet ve hidayet olması dışında (başka bir amaçla) indirmedik." [18]

Bu ayetlerde Allah'ın subhanehu ve teâlâ insanları ihtilaf üzere terk etmediğini, Peygamber ve kitap indirmek suretiyle aralarında hükmettiğini görüyoruz. Bununla beraber bu ihtilaf çeşidinde

---

16. Buhari, Müslim
17. 2/Bakara, 213
18. 16/Nahl, 64

Allah ve Rasûlü, ihtilaf ehlini kınamıştır ve elim verici azapla tehdit etmiştir.

"Bu, Allah'ın kitabı şüphesiz hak olarak indirmesindendir. Kitap konusunda ihtilafa düşenler ise uzak bir ayrılık içindedirler." [19]

"İsa, açık belgelerle gelince, dedi ki: 'Ben size bir hikmetle geldim ve hakkında ihtilafa düştüklerinizin bir kısmını size açıklamak için de. Öyleyse Allah'tan sakının ve bana itaat edin.Şüphesiz Allah, O, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; şu halde O'na kulluk edin. Dosdoğru yol budur.' Sonra, içlerinden birtakım fırkalar ihtilafa düştü. Artık, acı bir günün azabından vay o zulmetmiş olanlara." [20]

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem hadislerinde;

"Herhangi bir şeyi size yasaklamadığım müddetçe beni kendi halime bırakınız (çokça soru sormayın). Sizden önceki ümmetler çok soru sormaları ve Peygamberleriyle ihtilaf ettikleri için helak oldular." [21]

Abdullah bin Amr radıyallahu anh anlatıyor;

"Öğlen vakti Rasûlullah'a gittim. İki adamın bir ayet hakkında ihtilaf ettiklerini işitti. Allah Rasûlü yanımıza geldi. Kızgınlığı yüzünden okunuyordu, 'Sizden öncekiler kitapta ihtilafa düştükleri için helak oldular.' buyurdu." [22]

Önümüzde iki yol vardır. Ya bu nasların çelişkili olduğunu söyleyeceğiz. Ki bu imana zarar veren bir iddia olur ya da naslarda zikredilen ihtilafların farklı sınıflar olduğunu ikrar edeceğiz. İslam alimlerinin ihtilafı kısımlara ayırması bu sebepledir.

İmam Şafii rahimehullah Er-Risale kitabında:

---

19. 2/Bakara, 176
20. 43/Zuhruf, 63-65
21. Buhari, Müslim
22. Müslim

'(Dedi ki): Ben ilim ehlinin geçmişte ve günümüzde bazı konularda ihtilaf ettiklerini görüyorum.'

(Ben de dedim ki -cevap imam Şafii'ye aittir-): İhtilaf iki kısımdır. Biri haramdır. Diğeri için aynısını söyleyemem.

(Dedi ki): Hangi ihtilaftır haram olan?

(Dedim (Şafii)): Allah'ın kitabında açıkça beyan ettiği veya Rasûlü'nün dilinden nas kıldığı şeylerde ihtilaf caiz değildir. Ama bu naslardan tevili kabul eden ve kıyasın mümkün olduklarında aynı şeyi söyleyemem.' [23]

İmam Hattabi rahimehullah: 'Dinde ihtilaf üç kısımdır;

Allah'ın subhanehu ve teâlâ varlığının ispatı ve birliği. Bunun inkarı küfürdür.

Allah'ın subhanehu ve teâlâ sıfatları ve dilemesi. Bunun inkarı bidattir.

Farklı yönleri olan furuata dair ahkam… Allah subhanehu ve teâlâ bu kısmı alimlere rahmet ve değer kılmıştır. Rasûllullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem "ümmetimin ihtilafı rahmettir" hadisinin de manası budur.' [24] [25]

İmam San'ani rahimehullah: 'Bil ki; bir hadisede vuku bulan ihtilaf iki kısımdır. Birinci kısımda ihtilaf olmaz. Diğerinde ise ihtilafın vukuu mümkündür.

İhtilafın mümkün olmadığı; Allah'ın subhanehu ve teâlâ tevhidi ve sıfatları gibi dinin usulünden olan kısımdır. Yine bunun gibi dinin füruundan olup, ancak kat'i delillerle sabit olan emir ve nehiylerde de ihtilaf olmaz.

İhtilafın mümkün olduğu kısım; dinin furuatından olup, alimlerin hükümleri içtihad ve istinbatla elde edilen meselelerdir.' [26]

---

23. *Er-Risale, s. 560.*
24. *El-Minhac Şerhi; Sahihi Müslim, 6/100; Kitabu'l Vasiyye.*
25. *İmam Hattabi'nin zikrettiği hadiste racih olan zayıf olmasıdır.*
26. *Kavatiu'l Edille, 5/62, özetle.*

İbni Teymiyye rahimehullah ise ihtilafı iki kısma ayırmıştır:

'1. İhtilaf-ı tenevvu' (çeşit ihtilafı): Görüşler zahirinde farklı olsa da ya aslında aynı şeyi farklı ibarelerle anlatıyordur ya da birbirine zıt olmayan manalardır. Bunun misali Fatiha suresinde "sıratı mustakim" kelimesinde vuku bulan ihtilaftır. Kimisi bunu İslam diye tarif etmiştir, kimi de Kur'an diye... Lafızlar farklı olsa da İslam da, Kur'an da aynı şeydir.

2. İhtilaf-ı tudad (zıtlık ihtilafı): Burada görüşler birbirine zıttır. Aynı anlam altında toplamak mümkün değildir.' [27]

İbni Kayyım rahimehullah: 'Allah'ın subhanehu ve teâlâ kitabında ihtilaf iki kısımdır. Birinci kısım; ihtilaf edenlerin hepsinin yerildiği ihtilaftır.

"Bu, Allah'ın kitabı şüphesiz hak olarak indirmesindendir. Kitap konusunda anlaşmazlığa düşenler ise uzak bir ayrılık içindedirler." [28]

İkinci kısım; ihtilaf ehli yerilenler ve övülenler diye ayrılır. Kim hakka isabet ederse o övülmüştür. Kim de hakka ulaşmak için çabalar, buna rağmen hata ederse ondan yergi düşürülmüş, çabasından dolayı övülmüştür. Hakka ulaşmada çabalamadığından dolayı hata ederse yerilmiş olur.' [29]

Alimlerden yaptığımız bu nakillerden sonra;

İhtilaf Allah'ın subhanehu ve teâlâ takdir ettiği ve önünde durmanın mümkün olmadığı bir hakikattir. Naslar her ihtilafı yermemiş bazısını zenginlik olarak kabul etmiş bazısını ise mutlak olarak yermiştir. İslam'ın ihtilaf fıkhını bilmeyenler iki mahzurla karşı karşıyadırlar.

---

27. *Şeyhu'l İslam bu ayırımı İktida Sıratal Müstakim, Mukaddime fi Usul Tefsir ve başka kitaplarında yazmıştır. Uzun ve çok örnekli olduğu için muhtasar bir şekilde sundum.*
28. *2/Bakara, 176*
29. *Savaiku'l Mursele, 2/513-514, özetle.*

1. Aşırılık

Zenginlik olarak kabul edilen ihtilafı ayrılık sebebi olarak görmek aşırılıktır. Aşırılar, en basit fıkhî ve içtihadi meselelerde dahi ayrılığa ve düşmanlığa davet ederler. Böylece şeriatın ihtilafta gözettiği maslahatları mefsedete çevirip, Müslümanlara zarar verirler. Bunun vakıadaki örneklerinden en belirgin olanı, haramlığında veya müstehaplığında ihtilaf olan konularda Müslümanların çekişmesi birbirlerine tavır almasıdır. Peygamberin namaz kılma şekillerinde ihtilaf eden bazı Müslümanların, birbirlerini bidatçilik ve sünnete muhalefetle suçlamaları da bunun gibidir. Oysa Allah Rasûlü'nün en önemli sünneti hatta farzı, Müslümanların birliğini sağlamak ve onların bölünmesine engel olmaktır.[30]

2. Çarpık Vahdet Anlayışı

Her ihtilafı rahmet kabul edip, Allah'ın ve Rasûlü'nün tavır alınmasını istediği konularda müsamahakâr davranmak çarpık bir zihniyetin ürünüdür. Bu da şeriatın mefsedet kabul ettiği bir hususu, maslahata çevirmeye çalışmaktır ki; bunu ne şeriat ne de akıl kabul eder. Allah subhanehu ve teâlâ böyle bir tutumun fayda yerine zarar getireceğini açık bir şekilde kitabında belirtmiştir.

> "İnkâr edenler birbirlerinin velileridir. Eğer siz bunu yapmazsanız (birbirinize yardım etmez ve dost olmazsanız) yeryüzünde bir fitne ve büyük bir bozgunculuk (fesat) olur." [31]

Geçmiş dönemlerde İslam alimleri ihtilaf fıkhını anlatırken, birinci grubun aşırılığına vurgu yapmışlardır. İslam şeriatı yürürlükten kaldırıldıktan ve yerine beşeri küfür ahkamları konduktan sonra durum tersine dönmüştür. Zındıklar ve heva ehli, İslam adına pervasızca konuşmaya başlamışlardır. İslamî yaptırımların uygulanmadığı yerler, heva ehlinin ha-

---

30. *Bu konunun tafsilatına ilerleyen sayfalarda değineceğimiz için erteliyoruz.*
31. *8/Enfal, 73*

reket alanıdır. Aslı küfür ehlinden alınmış olan çarpık vahdet anlayışına insanları davet etmeye başlamışlardır.

Doğal olarak bu konularda ilim ehlinin sözlerini tahkik edenler dikkatli olmalıdır. İslamî bir yönetimde, Müslümanların birliğini korumak ve ihtilafı ayrılığa dönüştürmemek için sarf edilen sözler; Rasûller'in, şerrinden Allah'a sığındığı bir zaman dilimine hamledilmemelidir. Bugün insanlar dinin aslından olan meselelerde ihtilafı görmezlikten gelip, adına vahdet dedikleri bir çoğulculuğa davet ediyorlar. Kimi yasama hakkını Rabbinden başkasına veren, kimi Allah'tan başka kabirlere, taşlara, ağaçlara ibadet eden, kimi tüm dinlerin hak olduğunu iddia eden ya da İslam'ın açık şiarlarını inkar edenlerle beraber olmayı, onlara müsamahayı din diye takdim ediyorlar. Bunu yaparken de İslam alimlerinin belli zaman diliminde ve muayyen meseleleri kast ederek zikrettikleri ihtilaf fıkhına dair sözleri kalkan olarak kullanıyorlar.

İhtilafın çeşitlerini, fıkhını ve adabını bilmemek ya ifratın ya da tefritin pençesine düşürür insanı. Bu iki durum da, şeytanın kuldan elde etmek istediği paydır. Çünkü ifrat ve tefritle beraber doğru bir din tasavvuru, buna bağlı olarak da sahih amel mümkün değildir.

İfrat ve tefritten kurtulmak, dinimizde basiret üzere olmak adına ihtilafı üç kısımda inceleyeceğiz.

1. İtikatta ihtilaf
2. Fıkhî ve ameli konularda ihtilaf
3. Menheci ihtilaflar (kastımız İslamî sahada çalışma yapan cemaatlerin ihtilafı)

Her bir kısmı; kitap, sünnet ve selefimizin anlayışı üzere tafsilatlandırıp, konumumuzu belirleyeceğiz. Çaba bizden başarı Allah'tandır.

İtikadî Meselelerinde Vuku Bulan İhtilaf

Allah Rasûlü'nden kalan mirasla yetinmeyen ve Aristo'nun mantığına, Yunan'ın felsefesine yönelenler hüsrana uğradıkları gibi, başlattıkları kötü sünnet, çağların sapmasına neden oldu.

Bir önceki bölümde İslam ümmetinde vuku bulan ihtilaflara dair örnekler vermiştik. Ve bu örneklerden umumen ihtilafın iki kısım olduğu kanaatine varmıştık. Çünkü Allah subhanehu ve teâlâ ve Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem ihtilafın bir kısmını kabul edip göz yumarken, bir kısmına şiddetle karşı çıkmıştı. Buna binaen İslam alimleri 'geçerli-geçersiz', 'övülen-yerilen' vb. isimlerle dini meselelerde vuku bulan ihtilafı iki kısma ayırmıştı.

Baştan söylemeliyiz ki; akaide taalluk eden meselelerde, asıl olan ihtilafın olmamasıdır. Akaid konusunda vuku bulan ihtilaflar genel itibariyle yerilmiştir. Bunun en belirgin sebebi; İslam ümmetinin akide etrafında toplanıyor olmasıdır. Bir başka tabirle, ümmeti bir arada tutan harç, ümmet binasının üzerinde yükseldiği temel, akidedir. Bundan dolayı esasta ihtilaf ve ayrılık kabul edilemez.

" 'Dini ayakta tutun ve onda grup grup ayrılmayın', diye Allah'ın Nuh'a tavsiye ettiğini, sana da vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiklerini, size de dinin kuralları yapmıştır. Müşrikleri davet ettiğin şey, onlara ağır gelir. Allah, dilediğini kendine seçer ve kendine yönelen kimseye yol gösterir. Onlar,

aralarındaki hırs ve haset yüzünden, kendilerine bu hususta bilgi geldikten sonra ayrılığa düştüler ve Rabbin, muayyen bir zamana kadar onlara azap etmemeyi takdir etmeseydi, aralarında çoktan hükmedilirdi ve onlardan sonra kitaba vâris olanlar da bu hususta elbette şüphe içindedir, tereddüde düşmüşlerdir." [1]

Akaid noktasında vuku bulan ihtilaflarda bu ayet çok önemlidir. Çünkü Allah subhanehu ve teâlâ başta Nuh aleyhisselam olmak üzere tüm 'Ulu'l Azm' Peygamberlere ortak bir şeriat/kanun kılmış, "...Dini ayakta tutun ve onda grup grup ayrılmayın" buyurmuştur.

Biliyoruz ki; şeriat iki kısımdır.

- Belli zamanın maslahatı gözetilerek teşri kılınan şeraitler. Ki bunlar gözetilen maslahat değişince kaldırılırlar.

- Dinin aslından olan ve her Peygamber döneminde geçerli olan şeriatlar. Bu kısma dahil olanlar dinin özüdür.

İmam Kurtubi rahimehullah bu ayetin tefsirinde;

'...Dini ayakta tutun'dan kasıt; Allah'ın birlenmesi ve O'na itaat, kitaplara, Rasûllere ve ahiret gününe iman ve bunun dışında kişinin yerine getirdiğinde Müslüman olabileceği şeylerdir. Onda ayrılığa düşmeyin; yani ihtilafa düşmeksizin onu devamlı bir surette muhafaza edin.' [2] demiştir.

İbni Kesir rahimehullah bu ayetleri tefsir ederken:

'Bütün Peygamberlerin getirmiş olduğu din ise, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibadettir. Nitekim başka bir ayeti kerimede:

"Senden önce hiçbir Rasûl göndermedik ki ona: 'Benden başka İlah yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım." [3] buyrulurken,

---

1. *42/Şura, 13-14*
2. *Özetle.*
3. *21/Enbiya, 25*

Bir hadiste de:

"Biz Peygamberler topluluğu baba bir, ana ayrı kardeşleriz. Dinimiz birdir." buyurulmaktadır.

Yani her ne kadar şerîatleri ve metodları farklı da olsa, onlar arasındaki müşterek olan kısım, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibadettir. Nitekim başka bir ayeti kerimede:

"Sizden her biriniz için bir yol, bir şeriat kıldık."[4] buyrulurken,

Allah Teâlâ burada da şöyle buyurmaktadır:

"Dini ayakta tutun ve onda grup grup ayrılmayın." [5]

Allah Teâlâ bütün Peygamberlere toplanmayı, birleşmeyi, ünsiyeti ve cemaati tavsiye buyurmuş ve onları parçalanmaktan, ihtilâftan men etmiştir.'

İmam Şekvani rahimehullah Fethu'l Kadir'inde bu ayetleri tefsir sadedinde: 'Yani Peygamberlerin ihtilaf etmediği, kitapların birbirlerine muvafık olarak indiği tevhid, İslam dini, şeriatların esasını ve Allah'ın subhanehu ve teâlâ sana vahyettiği Kur'an'ı, İslam şiarlarını, şirkten beri olmayı Allah size izah ediyor.'

Zaten Peygamberlerin gönderiliş amacı akaid hususunda ihtilafa düşen ümmetlerin arasında hükmetmek ve onları asıl olana davet etmektir. Akaidden kastımız 'inanılması ve reddedilmesi' zaruri olan meselelerdir. Yukarıda zikredilen tefsirlerde alimler ortak şeriatı tevhid ve akaid ile tefsir etmişlerdir. Bu, tefsirin en kuvvetli kısmı olan Kur'an'ın Kur'an'la tefsir edilmesi babındandır. Konumuzla alakalı olan başka bir ayette Allah subhanehu ve teâlâ;

"İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah, Peygamberleri müjdeci ve

4. *5/Maide, 48*
5. *42/Şura, 13*

uyarıcı olarak gönderdi; insanların ayrılığa düştükleri hususlarda aralarında hüküm vermek için, onlarla birlikte hak olan kitabı da indirdi. Ancak kitap verilenler, kendilerine belgeler geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden onda ayrılığa düştüler. Allah ise iman edenleri, onların hakkında ayrılığa düştükleri doğruya kendi izniyle ulaştırdı. Allah, dilediğine doğru yolu gösterir." [6]

İnsanlar Peygamberlerin ortak mesajı olan Allah'ı ibadette birleyip, O'na ortak koşmama esasında ihtilafa düşünce Allah subhanehu ve teâlâ, Peygamberler gönderdi. Gayeleri yanlarında bulunan kitaplarla insanların arasında hükmetmek ve hak ile batılı birbirinden ayırmaktı. Allah kendine hakkıyla iman etmiş insanların delil ve basiret üzere olmasını istediği için bu vesileyle onları doğru yola eriştirdi.

İbni Abbas radıyallahu anh bu ayetin tefsirinde: "Adem ve Nuh aleyhimusselam arasında on asır vardı. İnsanlar bu süre zarfında hak üzere idiler. İhtilaf edince Allah müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberler gönderdi." [7]

Diyebiliriz ki Allah'ın subhanehu ve teâlâ istediği, akaid hususunda insanların tek bir yol üzere olması ve ayrılığa düşmemesidir. Allah subhanehu ve teâlâ bu emri tüm Rasûllere ortak şeriat olarak vahyetmiştir. Buna rağmen insanlar ayrılığa düşerse bunu çözmek ve iman edenleri doğru yola iletmek için Peygamberler göndermiştir. Vahyin Müslümanlara kazandırdığı bilinç de bu yöndedir. Günümüzde özellikle neye davet ettikleri belli olmayan, gereksiz bir vahdet kavramını dillerine dolayan ve bunu süslü gerekçelerle izah edenlere dikkat edilmelidir. Asılda ihtilafa düşmüş insanların bir araya toplanması mümkün değildir. Çünkü bu dinin insanları davet edip, etrafında birleştirdiği esas, tüm Rasûllere vahyedilen ortak davettir.

"Andolsun, biz her ümmete: 'Allah'a kulluk edin ve tağuttan kaçının' (diye tebliğ etmesi için) bir elçi gönderdik. Böylelikle,

6. *2/Bakara, 213*
7. *Taberi senediyle nakletmiştir.*

onlardan kimine Allah hidayet verdi, onlardan kiminin üzerine sapıklık hak oldu. Artık, yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların uğradıkları sonucu görün." [8]

"Senden önce hiçbir elçi göndermedik ki, ona şunu vahyetmiş olmayalım: 'Benden başka ilah yoktur, öyleyse bana ibadet edin.' " [9]

Bunun daha iyi anlaşılması için Peygamberimizin sallallahu aleyhi ve sellem bu konudaki uyarılarına dikkat etmek gerekir. O, önceki milletlerde ihtilaf vuku bulduğu gibi kendi ümmetinde de ihtilafın vuku bulacağını belirtmiştir. Ve bu ihtilaflarda hakkın yanında yer almayan, hevasının peşinde koşan insanların dünya ve ahiret hükümlerini ve biz Müslümanların onlara bakış açısının nasıl olması gerektiğini beyan etmiştir.

" 'Benim ümmetim 72 fırkaya ayrılacak, onların biri hariç hepsi ateştedir', 'Kim o kurtulacak fırka Ey Allah Rasûlü?', 'Benim ve sahabemin yolu üzere olanlardır.' " [10]

İrbad bin Sariye radıyallahu anh:

"Allah Rasûlü bize namaz kıldırdı, sonra bize dönüp çok etkileyici bir vaazda bulundu. Onun etkisinden gözler yaşardı, kalpler titredi. Biri 'Ey Allah Rasûlü sanki bu veda konuşmasıdır. Bize ne tavsiye ediyorsun' dedi. Rasûl: 'Size Allah'tan korkmanızı, Habeşli bir köle dahi olsa işitip, itaat etmenizi tavsiye ediyorum. Sizden kim yaşarsa çokça ihtilaflar görecektir. Siz benim sünnetim ve Raşid Halifelerimin sünneti üzerine olun. Ona azı dişlerinizle yapışın. Sonradan çıkan şeylerden sakının, sonradan çıkan her şey bidat, her bidat sapıklıktır.' " [11]

Bu ayrılığın ulaşacağı boyutları şöyle tarif etmiştir;

"Sizler sizden öncekilerin sünnetine, adım adım (bir rivayette

8. *16/Nahl, 36*
9. *21/Enbiya, 25*
10. *Tirmizi*
11. *Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mace*

karış karış; başka bir rivayette okun arkasında bulunan tüyler gibi tıpa tıp) tabi olacaksınız. Onlar kelerin deliğine girse siz de gireceksiniz (bir rivayette onlardan biri yolda annesiyle zina yaparsa, sizde yapacaksınız). 'Kimdir onlar Ey Allah Rasûlü? Yahudi ve Hristiyanlar mı?', Rasûlullah: 'Başka kim olacak.' "[12]

Başka bir hadiste:

"Devs kadınları 'zul-hulase' putunun etrafında dönmedikçe kıyamet kopmaz. 'Zul-hulase' Devs kabilesinin cahiliyede ibadet ettiği puttur."[13]

Bir diğer hadiste:

"Benim ümmetimden bir grup putlara tapmadıkça, bir grup da müşriklere katılmadıkça kıyamet kopmaz."[14]

İhtilafa düşen insanların ahiretteki durumunu ise; Abdullah b. Mesud radıyallahu anh rivayet ediyor:

"Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: 'Ben havuza ilk gelen olacağım. Sonra sizden birileri gelecek, onlardan bazısı çevrilip, çekilecek, bana ulaşamayacaklar. 'Allah'ım ashabım' diyeceğim. Bana: 'Sen onların, senden sonra ne yenilikler çıkardıklarını bilmiyorsun.' denilecek."[15]

İbni Ebi Muleyke radıyallahu anh:

"Allah Rasûlü'nden: 'Ben havuzun başında olacağım, kimin havuzun başında yanıma geleceğine bakacağım. Bazı insanlar alıkonacak, 'Ya Rabbi, benden ve benim ümmetimdendirler' diyeceğim, 'Sen onların senden sonra ne yaptıklarını bilmiyorsun, topuklarının üzerine gerisin geriye döndüler.' denecek."[16]

---

12. *Buhari, Müslim*
13. *Buhari, Müslim*
14. *Tirmizi*
15. *Muttefekun Aleyh*
16. *Muttefekun Aleyh*

Ebu Hazm'dan radıyallahu anh:

"Allah Rasûlü: 'Yazıklar olsun benden sonra değiştirenlere.' diyeceğim." [17]

Allah Rasûlü'nün terbiyesinde yetişen ve onun bu öğretileriyle hayatı ikame eden ashabın tavrı da önemlidir. Onların döneminde fıkhî, menheci ve itikadi bazı ayrılıklar oldu. Bu ihtilafların bazısını anlayışla karşıladılar. Farklı fetvalar verdiler. Birbirlerini eleştirdiler. Ancak kardeşliği bırakmadılar. Fakat söz konusu itikadi meseleler olunca tavırları değişti. Anlayış yerini keskinliğe, yumaşaklık/hilm yerini savaşa terk etti.

Yahya b. Ya'mer anlatıyor: "Basra'da kader konusunda ilk konuşan Ma'bed El-Cüheni'ydi. Ben ve Humeyd b. Abdurrahman hacı ve umreci olarak yola çıktık. Dedik Allah Rasûlü'nün sahabesinden birilerini görsek de, şunların kader hakkında söylediklerini sorsak. Abdullah b. Ömer'le karşılaşmaya muvaffak olduk. Mescidin içinde ben sağına, arkadaşım soluna geçecek şekilde yanında durduk. Ben dedim ki: 'Ey Eba Abdurrahman, bizim tarafımızda bir kavim ortaya çıktı. Kur'an okuyor ve ilim talep ediyorlar. Onlar kaderin olmadığını her şeyin aniden ve kendiliğinden geliştiğine inanıyorlar.' Abdullah b. Ömer: 'Onlarla karşılaşırsan onlara haber ver. Ben onlardan, onlar da benden beridir.' Abdullah b. Ömer yemin ediyor: 'Onlardan biri Uhud kadar altın da infak etse, kadere iman etmeden Allah bu infakı kabul etmez...' Sonra meşhur Cibril hadisini aktardı." [18]

Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem vefatından sonra yalancı Peygambere tâbi olan, zekat vermeyi reddeden insanlar zuhur etti. Ve irtidat edenler İslam ümmetinin çoğunluğunu oluşturuyordu.

Enes radıyallahu anh bu durumu: "Arapların geneli irtidat etmişti" [19] diye nakleder.

17. *Muttefekun Aleyh*
18. *Müslim*
19. *İbni Huzeyme*

Tarih kitapları 'ridde savaşlarını' anlatırken şu noktaya dikkat çekmişlerdir: 'Mürtedleri cesaretlendirip Medine'ye saldırtan, İslam üzere kalan Müslümanların azlığıdır. Medine'ye gelip Ebubekir radıyallahu anh ile görüşen mürted kabilelerin elçileri, döndüklerinde kavimlerini cesaretlendiriyor ve Medine İslam devletine karşı kışkırtıyorlardı.

Böylesi bir durumda sahabe onların üzerine yürüdü ve onlarla savaştı. İtikad alanında zuhur eden bu ayrılığa toplu olarak karşı koydular. Bu savaşta mürtedler hezimete uğrayıp tevbe edince, önlerine en ağır şartları koydular. Bunlardan biri de: 'Sizin ölülerinizin ateşte, bizlerin ise cennette olduğuna şahitlik edeceksiniz' şartıydı.'

Buraya kadar olan kısımda itikadi ihtilaflar konusunda kitap, sünnet ve selefin anlayışından bakış açısı sunduk. Konunun tafsilat ve örneklerine değineceğiz.

İslam'ın kabul etmediği bu ihtilaf türünün ümmet arasında vuku bulmasının nedenleri vardır. Bu sebepleri incelediğimizde ihtilafın kaynağını ve çözüm yolunun ne olduğunu zikretmiş olacağız. Daha sonra itikadi ihtilafların kısımlarına değineceğiz.

İtikadi Meselelerde İhtilafa Sebep Olan Hususlar

1. Aklın Naklin Önüne Geçirilmesi

Allah Rasûlü'nden ve ashabından kalan mirasa azı dişleriyle yapışan Ehli Sünnet, aklı vahye göre değerlendirmişti.

Bu konuda inancımız; akıl insanın sorumlu olması açısında önemlidir. Aklı olmayan mükellef değildir. Ancak aklın tek başına doğru yolu bulması mümkün değildir. Bu sebepten dolayı Allah subhanehu ve teâlâ Rasûller yollamış ve kitaplar indirmiştir. Akıl vahyi anlama ve hayata geçirmeyle mükelleftir. Eski toplumlarda kavimleri yönetenler, günümüzde profesör, bilim adamı gibi toplumlarında akıllarıyla temeyyüz eden nice insan, Allah'ı subhanehu ve teâlâ bulamamışlardır. Küfür üzere

hayatlarını devam ettirmişlerdir. Akıllarıyla ön plana çıkan ve toplumları etkileyen bu insanların Allah'a teslim olmamaları, aklın vahiy olmadan insanı hüsrana götüreceğini gösterir.

İslam tarihinde Yunan felsefesinin kelam adı altında İslamî ilimlere girmesi, bu duruma etki etmiş ve itikadi ihtilaflar belirginleşmiştir. İslam tarihinde açıkça aklın nakle takdim edilmesi gerektiğini savunanlar olmuştur. Daha ileri gidip kuran ve sünnetin zanni olduğu, akli kaidelerin kat'i olduğunu, bu nedenle nasların akıl ışığında anlaşılması gerektiğini savunmuşlardır.

'Felsefecilere cevap verirken kullanmak zorundayız' dedikleri felsefi ve mantıki deliller onları boğmuş, girdikleri girdaptan kurtulamamışlardır. Oysa Allah Rasûlü ve ashabı filozof, şair, sanatkar, edebiyatçı milletlerle muhatap olmuş, onlara Kur'an'la cevaplar vermişlerdi. Muhataplarının farklı din ve ideolojiden olması, onları kitapla yetinmekten alıkoymamıştı. Vahiyle insanları İslam'a davet edip, onunla tartıştılar.

Allah Rasûlü'nden kalan mirasla yetinmeyen ve Aristo'nun mantığına, Yunan'ın felsefesine yönelenler hüsrana uğradıkları gibi, başlattıkları kötü sünnet, çağların sapmasına neden oldu.[20]

Bu fitnenin asıl kaynağı Mu'tezile olarak bilinir. Ancak yapacağımız nakiller bu anlayışın kelam ilmiyle uğraşmış insanların, genel fitnesi olduğu görülecektir.

Cuveyni rahimehullah: 'Zahiri tevile açık olan nasların, akliyatta delil alınması uygun değildir.'

'Akli deliller kişinin içini rahatlatır ve yüreğinde genişliğe sebep olur. Sem'i naslar (Kur'an, sünnet) doğru olsa da; akli delillerin

20. *"Kim insanların takip edeceği güzel bir sünnet (âdet) başlatırsa, kendisine hem o davranışın hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Kim de kötü bir sünnet (âdet) başlatırsa, kendisine hem o davranışın hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin günahı yüklenir." (Müslim, İbni Mace)*

oluşturduğu rahatlık onlarda bulunmaz.'

'Akaidin usulü üçtür. Sadece akılla bilinip nassa ihtiyacı olmayanlar. Sadece nasla bilinip, akla ihtiyacı olmayanlar. Hem akıl hem de nasla bilinecek olanlar. Ancak; nasla sabit olan akla muhalif ise reddedilir. Çünkü şeriat akla muhalefet etmez.' [21]

İmam Gazali rahimehullah**:** 'Mantık ilmini kuşatmayanın ilmine güven olmaz.' [22]

Fahruddin Er-Razi rahimehullah**:** 'Bil ki; katiyet ifade eden akli deliller ile bir şey sabit olur da, şer'i delillerin zahiri (Kur'an, sünnet) sabit olana muhalefet ederse, önümüzde dört yol oluşur:

1. 'Aklı ve nakli beraber tasdik ederiz.' Bu imkansızdır. İki zıt aynı anda tasdik edilemez.

2. 'İkisini de iptal ederiz.' Bu da imkansızdır. İki zıttı aynı anda yalanlamış oluruz.

3. 'Nakli (Kur'an, sünnet) alır, aklı reddederiz.' Bu imkansızdır. Çünkü biz aklî delillerle Allah'ı, sıfatlarını, mucizelerin Peygamberin doğruluğuna delil oluşunu bilmeseydik; naklin doğruluğunu bilemezdik…

4. Yukarıdaki maddelerden sonra tek bir şey kalır. Aklî olan delilleri alırız. Nakil olana ya sahih değildir deriz, ya da zahiri kastedilmemiştir.'

Başka bir yerde: 'Naklî deliller yakin ifade etmezler. Yakin/kesinlik ifade edebilmeleri için on şeyden emin olmak gerekir.

1. Lafızları rivayet edenlerin masum olması.

2. İrabının sahih olması.

---

21. Bu komedinin neticesi: Akaidin usulü tektir. O da akıldır. Ona uyduğu takdirde alınıp, uymadığında reddedilen şeyi kısımlar arasında saymak ne anlam ifade eder?

22. Sahabe ve tabiine nasıl güveneceğiz?

3. Tasrifinin sahih olması.

4. İştirak olmaması.

5. Mecaz olmaması.

6. Şahsa özel olmaması.

7. Zamana özel olmaması.

8. İdmar olmaması.

9. Takdim ve tehir olmaması.

10. Aklî bir delilin bulunmaması.'

Başka bir yerde meramını daha açık ifade ediyor: 'Bunların (on şart) herhangi bir nasta olmaması zandır. Zannî olan bir şeye dayanan, zan olur. Bu sabit olursa nakli delillerin zannî olduğu anlaşılır. Aklî deliller ise kat'idir. Ve zannî olan, kat'i olanla çatışamaz.'

Amidi rahimehullah: 'Haşevilerin: 'İlme ve elde edilmek istenilen gayeye ancak kitap ve sünnetle ulaşılır', sözü batıldır. Biz naklî delillerin gelmemiş olduğunu varsaysak; Allah'ın varlığı, alemin sonradan meydana geldiğini, cevher ve a'razla ilgili hükümleri nakli delillerden önce de biliyorduk.' [23] [(24)]

Yukarıda zikredilen nakilleri ve Allah'ın subhanehu ve teâlâ şu sözlerini düşünelim:

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin; elçiye itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, artık onu Allah'a ve elçisine döndürün. Şayet Allah'a ve ahiret

---

23. *Menhec Es-selef ve Mütekellimin 1/119-130; Makalatu'l Cehm bin Safvan, Eseruha Fil Firek 1/180-187… Bu imamların birçoğunun bu görüşlerinden tevbe ettikleri naklolunmuştur. Rabbim tevbelerini kabul etsin. İslam'a ve Müslümanlara yaptıkları hizmetlerle mükafatlandırsın.*

24. *Bu konuda daha geniş bilgi için kardeşlerimize Tevhid Dergisi'nin 13. Sayısı 'Malum Olan Meçhul; Tevhid ve Cihad Ehli Selefiler' yazısını tavsiye ediyorum.*

gününe iman ediyorsanız. Bu, hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir." [25]

Şayet akıl yeterli olmuş olsa, ihtilaf anında dönmemiz gereken merci akıl olurdu. İnsanların ihtilaf etmesine neden olan, akıllarıyla hareket etmeleri ve anlayış farklılığıdır. Bu durumda Allah subhanehu ve teâlâ bizleri nassa yönlendirmiştir. Ancak nassın zahirinde zan olma ihtimalini savunan ve aklın kesinlik ifade ettiğine inanan bir insanın kalbinde, bu emre karşı hangi oranda ta'zim oluşacağı düşünülmelidir.

"Hayır öyle değil; Rabbine andolsun, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem kılıp sonra senin verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar." [26]

Allah'ın subhanehu ve teâlâ yeminle pekiştirdiği ve ashabından imanı nefyettiği bu ayet, akıl ehli için anlamsızdır. Çünkü Rasûl'ün sallallahu aleyhi ve sellem hükümlerini içeren naslar, onların yanında önce akıllarına muhalefetten uzak olmalıdır. Olmasa dahi zandan kurtulmuş olması gerekir. 'On ihtimal her nasta mevcut olduğu için içeriğine bakmadan bunlar hakkında zanni diye hükmedebiliriz.' Allah'a sığınırız bu safsatadan. Oysa Allah ayette, önce Rasûl'ü hakem tayin etmemizi ve akla veya nefse uymasa da hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmayı emretmiştir.

"Allah ve Rasûlü, bir işe hükmettiği zaman, mümin bir erkek ve mümin bir kadın için o işte kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse, artık gerçekten o, apaçık bir sapıklıkla sapmıştır." [27]

İmam Tahavi rahimehullah: 'Allah'a ve Rasûlü'ne teslim olup, kafasını

25. *4/Nisa, 59*
26. *4/Nisa, 65*
27. *33/Ahzab, 36*

karıştıranı daha iyi bilene döndürmedikçe, kimse dininde selamette olmaz.'[28] demiştir.

Bu kısmı (Tahavi'nin sözünü) şerh ederken İbni Ebi'l İz rahimehullah:

'...Çünkü akıl naklin sıhhatine ve Rasûl'ün sıdkına delalet etmiştir. Şayet akılla nakil çatıştığında, aklı takdim edecek olsak, aklın delil oluşunu iptal etmiş oluruz. Çünkü böyle yapmakla aklın ilk etapta yanlış bir şeyin sıhhatini bize gösterdiğini kabul etmiş oluruz ki; bu da hatasından dolayı aklı delil olmaktan düşürür. Bundan dolayı vacip olan, Rasûl'e tam bir teslimiyetle teslim olup onun hükümlerine boyun eğmek, onun haber verdiklerini tasdik etmektir. Onun sözünü akıl diye isimlendirdiği batıl hayallerle çakıştırmamalı, şüphe ve zanna yormamalı, şahısların görüşlerini ona takdim etmemelidir.'[29]

Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye rahimehullah:

'Aklı nakle takdim edemeyiz. Çünkü şeriat her zaman akla uygun ve aklın anlayabileceği şeyler getirmez. Aklın anlamaktan aciz olduğu ve sadece teslimiyetle mükellef olduğu konular varken, nasıl akıl ışığında nassı anlayalım?'

Bunun örneği çoktur. İslam'ın koruma altına aldığı beş zaruretten biri nesebtir. Yani İslam soy ve nesebin karışmasını istemez. Her insanın, ait olduğu neseble anılmasını ister. Bu noktada karışıklık olmaması için birçok hüküm va'z etmiştir. Bunlardan bir tanesi de eşinden boşanan veya eşi vefat ettiği için evliliği biten kadına yönelik tedbirlerdir. Belli bir müddet kadın evlenemez. Bu döneme iddet müddeti diyoruz. Bunun hikmeti; kadının ilişkisinin kesildiği eşinden hamile olup olmadığının anlaşılması ve yapacağı yeni evlilikte nesep karışıklığı olmamasıdır.

---

28. *Akidetu'l Tahaviyye metninden.*
29. *s.165 özetle.*

- Eşinden boşanan kadın; üç hayız müddeti iddet bekler.[30]

- Eşi vefat eden kadın dört ay on gün iddet bekler.[31]

- Boşanmış veya eşi vefat etmiş kadın hamileyse, doğum yapana kadar iddeti devam eder.[32]

Akla bırakılsa muhakkak bu tablo değişirdi. Veya Allah'ın subhanehu ve teâlâ kısa tuttuğu uzun, uzun müddet tanıdığı kısalırdı. Ancak şeriat her zaman akla uygun hükümler getirmemiştir. Çünkü insan aklı, kendi nefsiyle ilgili kararlarda dahi çoğunlukla isabet etmez. Pişmanlıklar yaşar. Hâli bu olan ve hayatın cüz'i meselelerinde dahi hakka isabet oranı düşük olan aklın; tüm insanlığı ilgilendiren hükümlerde hakim konumuna konması, akıl tutulmasından başka bir şey değildir.

İbnu'l Kayyım rahimehullah: 'Batıl te'vil/yorum ehlinin kendisiyle dinin ana esaslarını yıkıp, Kur'an'ın hürmetini çiğnedikleri ve imanın izlerini sildikleri tağutları dörttür:

- Allah ve Rasûlü'nün sözleri lafzi delilledir ve yakin/kesinlik ifade etmez.

- Allah'ın subhanehu ve teâlâ sıfatlarını anlatan ayet ve hadisler mecazdır hakikat değildir.

- Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem sahih yollarla bize gelmiş ve ümmetin bütün olarak kabul ettiği hadisleri zan ifade eder.

- Akıl ile nakil çatışırsa aklı alır, nakle iltifat etmeyiz.' [33] demiştir.

Bu noktada Ali'nin radıyallahu anh sözünü hatırlatalım:

"Şayet din akılla olsaydı, ayakların altının mesh edilmesi, üstünün

30. *2/Bakara, 228*
31. *2/Bakara, 234*
32. *65/Talak, 4*
33. *Sevaik El-Mursele, 1/632.*

mesh edilmesinden daha evla olurdu. Oysa ben Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem ayaklarının üstünü mesh ettiğini gördüm." [34]

Buna bazı örnekler verecek olursak;

Yaratılış tarihinde aklını naklin önüne geçirenlerin ilki şeytandır. Allah subhanehu ve teâlâ Adem'i aleyhisselam yaratıp, şeytana Adem'e secde etmesini emredince; buna âsi olan şeytan bakın nasıl bir mazeret ileri sürüyor:

"(Allah) Dedi: 'Sana emrettiğimde, seni secde etmekten alıkoyan neydi?' (İblis) Dedi ki: 'Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.' " [35]

Burada şeytan, Allah'ın subhanehu ve teâlâ emrine akıl yoluyla yaptığı bir kıyasla karşı çıktı. Ancak aklı naklin önüne geçirmenin bedelini en ağır şekilde ödedi:

"(Allah:) Öyleyse oradan in, orada büyüklenmen senin (hakkın) olmaz. Hemen çık. Gerçekten sen alçaltılmış kimselerdensin." [36]

İslam tarihinde ise bu işi ilk olarak Hariciler yapmıştır:

"Rasûlullah'ın Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Bilal'in eteğinde gümüş (para) vardı. Rasûlullah bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam: 'Ey Muhammed! Adil ol!' dedi. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (öfkeli olarak): 'Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!' buyurdular. Ömer radıyallahu anh atılıp:

'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!' dedi. Rasûlullah: 'Halkın, 'Muhammed arkadaşlarını öldürüyor' diye dedikodu yapmasından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'an okurlar (ama okudukları) hançerelerinden

34. *Ebu Davud*
35. *7/Araf, 12*
36. *7/Araf, 13*

aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!' buyurdular." [37]

Bu adam Allah Rasûlü'nün ganimet dağıtmasına müdahale etti. Olabilir ki onun aklına göre Allah Rasûlü'nün dağıtımı adil değildi. Ancak o sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın subhanehu ve teâlâ Rasûlü'ydü. Yaptığı da, sözü gibi hüccetti. Ve Allah subhanehu ve teâlâ onun sallallahu aleyhi ve sellem yanlış yapmasına müsaade etmez, onu yanlış üzere terk etmezdi.

Bundan dolayı Aişe radıyallahu anha annemiz aklını nassın önüne geçiren bir kadına "Sen Harurî misin?" [38] demişti.

"Bir kadın gelip Aişe'ye sordu: 'Neden âdetli kadın tutmadığı orucu kaza eder de kılmadığı namazı kaza etmez? Aişe (kızarak): 'Yoksa sen Harurî misin? diye çıkıştı. 'Biz Allah Rasûlü döneminde orucun kazasıyla emrolunur, namazın kazasıyla emrolunmazdık.' " [39]

Verdiği cevap; bir konuda nas varsa aklın orada yerinin olmadığı ve teslimiyetin gerekliliğine vurgu yapar.

Daha sonra başta Mu'tezile olmak üzere, kelam bidatine bulaşan fırkalar, bu musibetten nasiplerini aldılar. Özellikle Allah'ın subhanehu ve teâlâ isim ve sıfatları hususunda vârid olan nasların akıllarına uymadığını, teşbih ve tecsim itikadına kapı araladığı gerekçesiyle aklın gerektirdiğini, naklin ifade ettiğine takdim ettiler. Ve bu surette şeytani istidlal metodu olan aklın nakle takdimi, bir usule bağlanmış oldu. Bu bozuk metod, insanlara akide diye öğretildi. Kelami bir tartışma olarak algılanan ve kitap sayfalarında eskidiği düşünülen bu satırlar, akıllara ve kalplere yerleşti.

Şu örnek üzerinde düşünelim;

---

37. *Buhari, Müslim*
38. *Haricilerin yaşadığı mıntıkaya nispet ederek.*
39. *Buhari, Müslim*

"Allah'ı bırakıp kıyamet gününe kadar kendisine icabet etmeyecek şeylere dua edenden daha sapmış kimdir? Oysa onlar, bunların dualarından habersizdirler. İnsanlar haşrolunduğu (bir araya getirildiği) zaman, (Allah'tan başka dua ettikleri) onlara düşman kesilirler ve (kendilerine) ibadet etmelerini de tanımazlar..." [40]

"Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. Güneşi ve ayı hizmetinize sunmuştur. Her biri belirli bir süreye kadar akıp giderler. İşte sizin Rabbiniz Allah'tır. Hakimiyet O'nundur. O'ndan başka dua ettikleriniz, bir çekirdeğin zarına bile sahip değillerdir. Onlara dua etseniz bile sizin duanızı duymazlar, duysalar da size cevap veremezler. Kıyamet günü sizin ortak koşmanızı inkar ederler. Her şeyden haberi olan gibi sana kimse haber veremez." [41]

"Kullarım benden sana sorarlarsa; şüphesiz ben yakınım. Bana dua edenin, dua ettiği zaman, duasına karşılık veririm. O halde onlar da benim davetime icabet etsinler ve bana inansınlar ki doğru yolda olsunlar." [42]

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem buyurdular:

"Dua ibadettir." [43]

Bu naslardan anlaşılan; dua ibadettir.Ve her ibadet gibi sadece Allah'a yapılır. Çünkü her namazın her rekatında Allah'a subhanehu ve teâlâ söz veririz.

"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz." [44]

İbadeti Allah'tan başkasına yapanlar şirkleri ve küfürleriyle baş başa kalacaklardır.

Şeytani bir mantıkla bu nasların delaleti iptal edilmiştir.

40. 46/Ahkaf, 5-6
41. 35/Fatır, 13-14
42. 2/Bakara, 186
43. Tirmizi
44. 1/Fatiha, 4

'Bizler günahkarız. Allah subhanehu ve teâlâ ise çok yücedir. Bizim gibi günahkarların Allah'a ulaşması mümkün değildir. Nasıl ki toplumda değersiz olan biri padişaha ulaşmak için onun yanında değerli insanlara başvurur. Onlardan aracı olmalarını talep eder. Bizim durumumuz da böyledir. Allah'a dua etmeden önce şeyhlere, salihlere dua etmeli, onlardan talep etmeliyiz. Bizi Allah'a ulaştırmaları için onlardan istemeliyiz.'

Aklın tasvip ettiği ve dünyevi ölçülere uyan bu mantık, nassın yanında şirktir. Başta Arap toplumu olmak üzere insanlığın şirke düşmesindeki temel neden de budur. Akıllar nakle takdim edilmiş ve neticesinde Allah'ın subhanehu ve teâlâ dışında varlıklara ibadet edilmiştir.

Bir başka örnek;

"De ki: 'Bu, benim yolumdur; ben ve bana uyanlar basiretle Allah'a çağırırız. Allah'ı tenzih ederim. Ben asla müşriklerden değilim.'"[45]

"Sen, yanındaki yönelmiş insanlarla birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Taşkınlık yapmayın. Kuşkusuz O, yaptıklarınızı görür. Zalimlere meyletmeyin, yoksa ateş size de dokunur. Sizin Allah'tan başka bir veliniz yoktur. Sonra yardım da görmezsiniz."[46]

Bu ayetler net bir şekilde Allah'ın dinini anlama, yaşama ve O'na davet konusunda müminlerin de Rasûl'le beraber bir ölçüye tabi olduklarını gösterir. Bu ölçünün temeli davetin Allah'a olması, 'ben müşriklerden değilim' diyecek ve bunu kimlik haline getirecek kadar şirkten ve müşriklerden uzak olunmasıdır. Ayrıca istikamet üzere olup, zulmün ve zalimin hiçbirine meyil olmamalıdır.

Müşrikler Allah Rasûlü'ne başka yollardan yaklaşıp, Allah'ın koyduğu bu ölçülere muhalefet etmesini isteyince; Allah'ın

45. *12/Yusuf, 108*
46. *11/Hud, 112-113*

subhanehu ve teâlâ indirdiği ayetler konunun hassasiyeti açısından çok önemlidir.

"Sana vahyettiğimizden başka bir şeyi bizim hakkımızda uydurarak neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edineceklerdi. Eğer seni sabit tutmamış olsaydık, az da olsa onlara meyledecektin. O zaman ise, sana hayatın da ve ölümün de azabını kat kat tattırırdık. Hem de bize karşı bir yardımcı da bulamazdın." [47]

Acaba ne olmuştu da Allah kendi Rasûlü'nü bu kadar ağır tehdit etmişti? Cevap çok netti: Allah Rasûlü kendisi ve iman edenler için belirlenen metoddan az bir şey meyletmeye niyet etmişti.

Müşrikler ondan bazı taleplerde bulunmuşlardı. Onların ilahlarına dokunmaması halinde Müslüman olacaklarını ve ona tabi olacaklarını söylemişlerdi.

Bir başka rivayette Sakifoğulları Allah Rasûlü'ne gelmiş ve ondan ayrıcalık istemişlerdi. Rüku etmek istemediklerini, ilahlarına bir yıl daha müsaade edilmesini böylece diğer Araplardan daha üstün olmayı istediler.[48]

Allah Rasûlü bu istekleri yerine getirmedi. Sadece onların İslam'ını umduğu için aklından geçirdi. Allah İslamî davaya davette çizilen ölçüden az bir şey meyletmeyi dahi, bu ağır tehditlerle bertaraf etti.

Putlara dokunmamak veya varlıklarına bir yıl müsaade düşüncesi naslarda bu şekilde ifade edilmiştir.

Akıllarını vahye takdim ederek 'İslam'a hizmet' adı altında putlara saygı gösteren, müşriklerin anayasasına bağlı kalaca-

---

47. 17/İsra, 73-75

48. Taberi, Beğavi ve Kurtubi tefsirlerinden nüzul sebeplerine bakılabilir.

ğına dair yemin eden, körpecik yavrularını tağutların küfür ve şirk okullarına teslim eden, anayasal düzeni korumak için var olan yerlerde askerlik yapan, demokrasinin faziletlerini anlatan insanları düşünelim. Evet, akıllarıyla İslam adına tesbit ettikleri maslahatlarını nassın önüne geçirmiş ve şirkin her türlüsüne bulaşmışlardır. Allah'a sığınırız.

Bunca nassın karşısında İslam'ı anlama, yaşama ve ona davet hususunda seçtikleri yolun tek dayanağı 'bu zamanda İslam'a başka türlü hizmet olmaz' sözüdür. Selim akılların batıllığında bir an tereddüt etmeyeceği bu safsatayla nesilleri helak ettiler.

Aslında verilecek çok örnek vardır. Ancak tevhidin aslında vuku bulan en yaygın problemlere dikkat çekmek istedim. Aklın nassa takdimi meselesi kelam kitaplarında eskimiş bir tartışma konusu değildir. İslam'ın garipliğini her anlamda yaşadığımız bu garip çağda, her an karşılaştığımız, şerrinden ve ehlinden Allah'a sığındığımız bir durumdur.

İtikadi meselelerde (ki kastımız inanılması ve reddedilmesi zaruri olan meselelerdir) ihtilafların son bulmasını ve ümmetin vahdetini arzulayanlar, aklın nakle takdim edilmesinin önüne geçmek için çabalamalıdırlar. Gerek bireysel ibadetlerinde gerek insanları İslam'a davette ve İslam adına yapılan sair hizmetlerde naslara ve ölçülere bağlı kalmayı şiar edinmelidirler. Çünkü; aklını nassa takdim eden insanlar var oldukça itikadi ihtilaflar da var olacaktır. Ve Allah Rasûlü'nün kabul etmediği bir ihtilaf çeşidine sessiz kalmak, hoşgörüyle yaklaşmak ona iman eden insan için mümkün değildir. Sonra akıl, dibi olmayan ve içinden çıkılması mümkün olamayan bir girdaptır. Bir defa nassın dışına çıkıldı mı artık insanların hevalarının ve akıllarının esiri olunur. Var olan insan adedince din anlayışı meydana çıkar. Ki günümüzde de durum farklı değildir.

Müteşabih Naslarla Amel Edip Muhkem Nasları Terk Etmek

Müteşabih naslarla dinini anlamaya kalkan ve İslam inancına aykırı neticelerle ortaya çıkan her ihtilaf; yerilen ve sahiplerinin inkar edilmesi gereken ihtilaftır. Müteşabih naslarla ulaştığı netice şirk olanlar müşrik, bidat olan bidatçi, fısk olanlar fasıktır.

2. Müteşabih Naslarla Amel Edip Muhkem Nasları Terk Etmek

Allah'ın subhanehu ve teâlâ kitabı ve Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem sünnetinde var olan naslar, muhkem ve müteşabih olmak üzere iki kısımdır.

"O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, 'Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır' derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar." [1]

Ayet çok açıktır. Allah subhanehu ve teâlâ kendi ayetlerini ve buna bağlı olarak ayetlerin muhataplarını iki kısma ayırmıştır.

- Kitabın anası olan muhkem naslarla dinini anlayanlar. Bunlara dair özel bir övgü zikredilmemiş olsa da, diğer zümre

---

1. *3/Ali İmran, 7*

yerilince bunlar tam zıddıyla övülmüş demektir.

- Kitabın müteşabih olanının peşine düşenler. Bunlar fitne çıkarmak ve Allah'ın ayetlerine olmadık yorumlar yapma yergisiyle zikredilmişlerdir.

Buradan anlıyoruz ki; kitaba uymak isteyenler muhkem olanına tabi olurlar. Kitaba uymaktan ziyade, içinde bulundukları durumu kitaba uydurmak isteyenler müteşabih olana tabi olurlar. Çünkü muhkem naslar çok açıktır. Lafızlarıyla anlaşılır. Anlaşılması için değişik araçlara ihtiyaç yoktur. Müteşabih ise bunun zıddıdır. Yorumlanmaya ve farklı yerlere çekilmeye müsaittir. Bu sebepten kalpleri hastalıklı olanlar, müteşabih olanla ilgilenir, muhkemi terk ederler. Bu aynı zamanda zihinlerde oluşması kaçınılmaz olan sorunun da cevabıdır!

Neden Allah kendi ayetlerini aynı açıklık ve anlaşılırlıkta kılmamıştır?

Kur'an'a, ona uymak ve hayata hakim kılmak için yaklaşanlarla, onu dünyalık çıkarlarına alet edenlerin birbirinden ayrılması için bütün ayetler aynı açıklıkta ve anlaşılırlıkta değildir. Kalplerde olanı Allah bilir. Ancak amellerimiz kalplerde olanın dışa yansımasıdır. Muhkem ve müteşabih ayetler, bu hakikatin anlaşılması için Allah subhanehu ve teâlâ tarafından ölçü olarak belirlenmiştir. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem bu ölçüye dikkat çekmiş ve ashabını uyarmıştır.

"Sizler Kur'an'ın müteşabihine uyanları gördüğünüzde biliniz ki onlar, Allah'ın ayette isimlendirdikleridir ve onlardan sakının." [2]

İmam Müslim bu hadisi Sahihi'nin ilim babında rivayet etmiştir. İlim kitabına bu hadisle giriş yapmıştır. Adeta

2. *Müslim*

muhkem ve müteşabih meselesinin, sahih bir ilmin ilk şartı olduğuna vurgu yapmıştır.

Muhkem ve müteşabihin anlamı;

Muhkem; İmam Beğavi rahimehullah tefsirinde muhkem, açık ve tafsilatlı olan ayetler olarak tanımlanmıştır. 'Muhkem denmesinin nedeni kelimenin 'ihkam' kökünden gelmesidir. Muhkem ayetler öyle sağlamlaştırılmıştır ki; açıklığı ve anlaşılırlığı nedeniyle insanların bu ayetlerde tasarrufta bulunması men edilmiştir.'

İmam Kurtubi rahimehullah ilgili ayetin tefsirinde görüşleri aktardıktan sonra: 'Nehhas: Muhkem ve müteşabih ayetler hakkında söylenen en güzel söz şudur; Muhkem kendini açıklayan, onu anlamak için başkaca şeylere rucü edilmeyendir. "Hiçbir şey Allah'ın dengi değildir" ayeti ve "Ve ben tevbe edenleri çokça bağışlayanım" ayetleri buna örnek verilebilir.

Müteşabih ise; "Allah tüm günahları affeder" ayeti gibidir. Bu ayeti anlayabilmek için [3] "Ben tevbe edenleri çokça bağışlayanım" ve "Allah kendine şirk koşulmasını asla affetmez" ayetlerine dönmek gerekir.

Dedim ki (Kurtubi): Nehhas 'ın söyledikleri İbni Atiyye'nin seçtiği görüşü açıklar. Bu lugat kurallarına da uygundur. Çünkü 'muhkem' kelimesi eh-ke-ma filinin ism-i mefulüdür. Bu fiil, sağlamlaştırmak anlamına gelir. Şüphe yoktur ki bir şeyin açıklığı ve kendinde tereddüt olmaması onun kelimelerinin ve terkibinin açıklığı ve sağlamlığındandır. Açıklık ve sağlamlıktan biri kaybolduğunda, müteşabihlik oluşur.'

İbni Kesir rahimehullah bu ayetin tefsirinde görüşleri aktardıktan sonra: 'Muhkem hususunda söylenenlerin en güzeli Muhammed bin İshak bin Yesar'ın da nas kıldığı şu görüştür:

Onlar Allah'ın hücceti, kulların korunması, husumet ve batılın

---

3. *Çünkü tüm günahlar yanlış anlaşılmaya müsaittir. Burada sanki kişi ne günah işlerse işlesin Allah mutlaka affedecektir gibi bir anlam çıkıyor.*

reddi olan ayetlerdir. Konulduğu manadan çevrilmeleri veya tahrif edilmeleri mümkün değildir. Müteşabih ise; konuldukları manadan çevrilebilen, tahrif edilip yorumlanabilenlerdir.

İbni Kesir devamında; '...müteşabihi alırlar, ta ki onunla istedikleri bozuk amaca ulaşabilsinler. Çünkü müteşabihin lafızları, onların istedikleri manaya da ihtimallidir. Muhkemde ise onlara hiçbir nasip yoktur. Çünkü onların aleyhine hüccettir ve onların istediklerine uygun değildir.'

Ayetin nuzül sebebi ayetin doğru anlaşılmasında ciddi etkiye sahiptir. Tefsir kitaplarında bu ayetle ilgili;

Necran Hristiyanları Allah Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem gelip, İsa'nın aleyhisselam durumunu sordular. Allah Rasûlü onun aleyhisselam ilah olmadığını Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğunu söyleyince itiraz ettiler. Ve Kur'an'dan bazı ayetleri delil göstererek İsa'nın aleyhisselam ilah olduğu veya ondan bir parça olduğunu iddia ettiler.

"Ey kitap ehli! Dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında ancak doğru olanı söyleyin! Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, Meryem'e atmış olduğu kelimesi ve O'ndan bir ruhtur." [4]

Ayetlerde geçen "Onun kelimesi ve ondan bir ruh" kısmını sapkın itikadlarına dayanak gösterdiler. Oysa bu kısım müteşabihti. Yani birden fazla ihtimal içeriyordu. İsa aleyhisselam hakkında bir çok ayet vardı. Şayet o ayetlere bakılsa, açık bir şekilde vardıkları sonucun yanlış olduğunu anlayacaklardı.

"Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim Allah'a kulluk etmekten çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır." [5]

"Andolsun, 'Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kesinlikle kâfir oldu. Oysa Mesih şöyle demişti: 'Ey İsrailoğulları! Yalnız,

---

4. 4/Nisa, 171
5. 4/Nisa, 172

benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Kim Allah'a ortak koşarsa, artık Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.' Andolsun, 'Allah, üçün üçüncüsüdür' diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka, hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır." [6]

"Allah, Ey Meryem oğlu İsa, 'Beni ve annemi Allah'tan başka iki ilah olarak benimseyin.' diye insanlara sen mi söyledin? dediği zaman, İsa şöyle cevap verir: 'Seni tenzih ederim, hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer deseydim, elbette sen bunu bilirdin. Sen, benim içimde olanı bilirsin, ben ise senin içinde olanı bilmem. Elbette sen, gaypları en iyi bilensin. Ben onlara 'Rabbim ve Rabbimiz olan Allah'a kulluk edin' diye senin bana emrettiğin dışında bir şey söylemedim. Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit oldum. Beni öldürdüğün zaman da onları sen gözetiyordun. Sen, her şeye şahitsin.' " [7]

Gerek ayetin nuzül sebebi, gerek muhkem ve müteşabih kavramının lugat anlamları, gerek ayetin siyak ve sibakından ve tefsir imamlarının izahlarından anlıyoruz ki;

Muhkem naslar, manası açık, ihtimalli olmayan, kendi kendine yeten ve anlamak için başkaca araçlara ihtiyaç duymayandır.

Müteşabih ise; lafzı kapalı, farklı anlamlara gelebilecek olan ve anlamak için başkaca naslara ihtiyaç duyulan ayetlerdir.

Bu izahtan sonra diyebiliriz ki;

İtikadi alanda var olan ihtilaflara bakıldığında, birçok ihtilafın bu meseleye döndüğü görülecektir. Muhkem olan nasları terk edenler, yorumlanmaya müsait müteşabih nasları heva-

6. *5/Maide, 72-73*
7. *5/Maide, 116-117*

larına uygun şekilde te'vil ederek zahiren vahye dayalı; ama hakikatte sapkınlık olan bir yolla amaçlarına ulaşmaktadırlar. Bazen dünya rahatını elde etmek, bazen İslami sorumluluklardan ve emanetin ağır yükünden kurtulmak, kimi zaman alışılmış örf ve âdetleri meşrulaştırmak veya cahiliye kültürlerine İslami kılıf uydurup, sapık babalarını temize çıkarmak için bu yola baş vururlar. Vereceğimiz örneklerle anlatmak istediğimiz meselenin daha iyi anlaşılacağını umuyoruz.

Parlamentolara girmenin hükmü;

Bugün üzerinde en çok tartışılan meselelerden biri, parlamentolara İslam'a hizmet maksadıyla girmenin hükmüdür. Mevcut parlamentoların demokrasi ve laiklik ilkeleri üzere kurulu olduğu herkesin malumudur. Hakimiyetin Allah'a subhanehu ve teâlâ ait olması İslam'da tartışma kabul etmeyen asıllardandır. Bunun zıddı, Allah'la subhanehu ve teâlâ uluhiyet noktasında çekişmedir. Ancak bu, sadece teorik bir hakikat değildir. Müşriklerin de bir çoğu teoride bunu kabul ediyorlardı. Ancak İslam'ın bunu pratikte hayata geçirip, herkesin eşit haklara sahip olacağı ilahi yasaları hayata hakim kılmak istediğini görünce, buna şiddetle karşı çıkmışlardı. Günümüzde de teorik olarak bu meseleyi kabul eden çoğu zevat, pratikte buna muhalefet ediyor ve bu parlamentoları İslami hizmetlerine(!) aracı kabul ediyorlar. Hükmün Allah'a ait oluşunu benzer cümlelerle ifade eden bu insanların, vakıada bu asıla taban tabana zıt hareket etmeleri, insanı düşündürüyor. Daha kötüsü, bu batıllarına, Allah'ın kelamını ve Rasûl'ün sünnetini alet etmeye kalkıyorlar. Bir çoğu İslamî davanın zorluklarından bıkan ve Allah'ın yardımına ramak kala rahat hizmet etme yollarını, asıl metoda tercih eden bu insanların delillerine baktığımızda 'muhkem olanı terk edip müteşabihi dayanak' edindiklerini görürüz…

İlk olarak Yusuf'un aleyhisselam kralın yanında bakanlık yaptığını, hatta bunu kendisinin bizzat talep ettiğini söylerler.

"Yusuf, 'Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim' dedi." [8]

Bu ayet ve Yusuf'un aleyhisselam konumunu ifade eden ayetler, müteşabihtir.

Sebebi ise;

Öncelikle bu kıssayı delil alabilmek için şu soruların cevabının netleşmesi gerekir;

a. Yusuf aleyhisselam hakimiyetin Allah'a verildiği bir nizamda mı bakanlık yaptı?

b. Bakanlığını yaptığı kurumun iç ve dış işlerinde Allah'ın kanunlarının dışında kanunlarla mı hükmediliyordu?

c. Göreve gelirken namusu ve şerefi üzere küfre girip demokrasi ve laikliğin güvencesi olan yasaya bağlı kalacağına yemin etmiş miydi?

d. Kanunlar yapıp Allah'ın subhanehu ve teâlâ yasak kıldıklarını serbest veya serbest kıldıklarını yasak kılmış mıydı?

Sorular... Sorular...

Çünkü mevcut parlamentolara giren insanları bekleyen hizmet ve işler bunlardır. Yusuf'un aleyhisselam kıssasını delil almak için parlamentolarda yapılanların onun aleyhisselam vakıasına benzer olması gerekir.

Oysa bu soruların cevabına, aynı surenin delaleti açık,

---

8. *12/Yusuf, 55*

muhkem nasları ışığında baktığımızda durumun hiç de böyle olmadığını anlarız. Ve kalbinde eğrilik olup fitne çıkarmak isteyenlerin surenin müteşabih ayetlerine sarıldığına şahit oluruz.

Yusuf aleyhisselam kimsenin kendine karışmadığı bir sistemde tamamen müstakil olarak çalışmıştı.

"İşte böylece biz yeryüzünde Yusuf'a güç ve imkan (iktidar) verdik. Öyle ki, orada (Mısır'da) dilediği yerde konakladı. Biz kime dilersek rahmetimizi nasib ederiz ve iyilik yapanların ecrini kayba uğratmayız." [9]

Allah subhanehu ve teâlâ açık bir şekilde Yusuf'a aleyhisselam yeryüzünde temkin ve dilediği gibi hareket etme yetkisi verdiğini söylüyor. Yani Yusuf parlamentoda Allah'ın subhanehu ve teâlâ helallerinin haram, haramlarının helal olduğu kanunlarla değil; dilediği gibi yani Rabbinin hükümleriyle hükmetme yetkisine sahipti.

Sistemin iflas ettiği bir noktada Müslümanlara ekonomi bakanlığını siz alın ve dilediğiniz hükümlerle ekonomiye hükmedin dendiğini farz edelim. Böyle bir durumda birileri bu görevi kabul etse ve Yusuf'un aleyhisselam kıssasını delil alsa, bu anlaşılabilir. Ancak hiçbir yönden benzemeyen bir durumu, kendi hevalarına delil almaları iddia sahiplerinin kalplerinin eğriliğini gösterir.

Bakın Yusuf aleyhisselam sadece ekonomide değil, kendinin tasarrufunda olan her yerde bu serbestiye sahipti ve Allah'ın kanunlarıyla hükmediyordu.

Kardeşini alıkoymak için çantasına tası yerleştirdiğinde, Yakub'un aleyhisselam diğer çocuklarına sordu;

"(Yusuf) onların yükünü hazırladığı zaman maşrabayı kardeşinin

9. *12/Yusuf, 56*

yükü içine koydu! (Kafile hareket ettikten) sonra bir tellal: 'Ey kafile! Siz hırsızsınız!' diye seslendi. (Yusuf'un kardeşleri) onlara dönerek: 'Ne arıyorsunuz?' dediler. Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var dediler. (İçlerinden biri:) 'Ben buna kefilim', dedi. 'Allah'a andolsun ki, bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz', dediler. (Yusuf'un adamları) dediler ki: 'Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?', 'Onun cezası, kayıp eşya, kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız' dediler." [10]

Burada Yusuf'un aleyhisselam hizmetçileri Yakub'un aleyhisselam oğullarına hırsızlığın cezasını soruyorlar. Onlar da kendi şeriatlarında hırsızın cezasının çaldığına karşılık alıkonulması olduğunu söylüyorlar. Ve kap Yusuf'un kardeşinde çıkınca, nasıl hükmettiğini de aynı sure bizlere anlatıyor.

"Böylece (Yusuf) kardeşinin kabından önce, onların kaplarını (yoklamaya) başladı, sonra onu kardeşinin kabından çıkardı. İşte biz Yusuf için böyle bir plan düzenledik. (Yoksa) Hükümdarın dininde (yürürlükteki kanuna göre) kardeşini (yanında) alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Ve her bilgi sahibinin üstünde, daha iyi bir bilen vardır." [11]

Allah subhanehu ve teâlâ açıkça kralın kanunlarının farklı olduğunu ve Yusuf'un, Yakub'un aleyhisselam kanunlarına göre hükmettiğini buyuruyor. Ancak buna rağmen kalbinde eğrilik olanların, bu nasları terk ettiklerini ve birden fazla ihtimali olup, ancak muhkem naslar ışığında hakikatinin anlaşılacağı müteşabihe tabi olduklarını görürüz.

Ayrıca o Yusuf ki aleyhisselam; zindanın karanlıklarını şu sözlerle aydınlatmıştı;

---

10. 12/Yusuf, 70-75
11. 12/Yusuf, 76

" 'Ey zindan arkadaşlarım, birbirinden ayrı (bir sürü) rabler mi daha hayırlıdır, yoksa kahhar (kahredici) olan bir tek Allah mı? Sizin Allah'tan başka taptıklarınız, Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği, sizin ve atalarınızın ad olarak adlandırdıklarınızdan başkası değildir. Hüküm, yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler.' " [12]

Acaba Yusuf aleyhisselam zindanda bu sözleri söylerken, özgürlüğüne kavuştuktan sonra metod değiştirip farklı yollara mı başvurmuştu? Zindanda yaptığı davetin özünde, o toplumun ana problemlerine değinmişti de, çıkınca anlattıklarını unutup toplumun itikadi hastalığına kendi mi yakalanmıştı?

Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki; Yusuf'a aleyhisselam bu iftirayı atanlar kralın karısından daha çirkin bir iş yapıyorlar. İlk iftira Yusuf'un iffetineydi, bu ise Yusuf'un uğruna yaşayıp öldüğü, insanları ilk davet ettiği esas olan itikadınadır.

Acaba müteşabih naslarla bu sonuca ulaşanlar, Yusuf'un da aleyhisselam her Peygamber gibi gönderildiği ortak davete muhalefet ettiğini hatta ihanet ettiğini iddia ettiklerinin farkında mıdırlar?

"Andolsun, biz her ümmete: 'Allah'a kulluk edin ve tağuttan kaçının' (diye tebliğ etmesi için) bir elçi gönderdik. Böylelikle, onlardan kimine Allah hidayet verdi, kiminin üzerine sapıklık hak oldu. Artık, yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların uğradıkları sonucu görün." [13]

Yusuf da aleyhisselam her Peygamber gibi kavmine bu mesajla gelmişti. Allah'ı ibadette birlemek ve tağutlardan kaçınmaları için insanları uyarmak…Yaptıkları çirkin amele Yusuf gibi pak bir Peygamberi alet etmeye kalkanlar, Yusuf'un aleyhisse-

---

12. *12/Yusuf, 39-40*
13. *16/Nahl, 36*

lam yükümlü olduğu risalete ihanet ettiğine mi inanıyorlar? İnsanları tağuttan ictinab etmeye davet ederken, kendi ilk fırsatta tağuta bakan mı olmuştu?

Bu iftiraları ve sahiplerini Allah'a havale ediyor, O'ndan subhanehu ve teâlâ korunma ve hidayet istiyoruz.

Yine bu insanların batıl yollarına delil olarak Hudeybiye anlaşmasını dillerine doladıklarını görürüz. Allah Rasûlü'nün bazı maslahatları gözeterek, zahiri İslam'a uygun olmayan maddeleri kabul ettiğini söylerler. Buna dayanarak parlamentoya girişin zahiren İslam'a uygun olmasa da, günümüzde bazı maslahatları elde etmek için elzem olduğunu iddia ederler.

Cevap olarak söylenecek çok şey vardır. Ancak Hudeybiye anlaşmasının içeriğine ve alimlerin o konu hakkında söylediklerine dahi girmeden şu noktaya dikkat çekmek isteriz:

Şüphe ve batıl ehli bu konu hakkında, Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem muhkem bir davranışını görmezden gelip, onu hiç gündeme getirmezler.

Utbe bin Rabia Mekkeli müşrikler adına Allah Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem gelip bazı tekliflerde bulundu;

> "Mal istiyorsan seni en zenginimiz kılıncaya kadar mal toplayalım. Amacın liderlikse seni ölene dek başımıza geçirelim ya da aldığımız kararlarda söz sahibi yapalım. Şehvetse derdin sana Arapların kadınlarından on kişi nikahlayalım."

Dikkat edilirse konu hakkında elimizde muhkem bir nas vardır. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem ve ashabı en ağır işkence ve sıkıntılara maruz kalıyorken müşrikler ona hem diktatörlük hem de demokrasi teklifinde bulunmuşlardır. Gaye onu Daru'n Nedve çatısı altına sokmaktır.

Allah Rasûlü ise yanına gelen elçiye şu ayetleri okuyarak karşılık vermiştir;

"Ha. Mim. (Kur'an) rahman ve rahim olan Allah katından indirilmiştir. (Bu,) bilen bir kavim için, ayetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır. Bu kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık dinlemezler. Ve dediler ki: 'Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapmaktayız!' De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilahınızın bir tek İlah olduğu vahy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay haline!' Onlar zekatı vermezler; ahireti inkâr edenler de onlardır. Şüphesiz iman edip iyi iş yapanlar için tükenmeyen bir mükâfat vardır. De ki: 'Gerçekten siz, yeri iki günde yaratanı inkâr edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, alemlerin Rabbidir. O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi. İkisi de 'İsteyerek geldik' dediler.' Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve biz, yakın semayı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, Aziz, Alim Allah'ın takdiridir. Eğer onlar yüz çevirirlerse de ki: 'İşte sizi Ad ve Semud'un başına gelen kasırgaya benzer bir kasırgaya karşı uyarıyorum!' Peygamberler onlara: 'Önlerinden ve arkalarından gelerek Allah'tan başkasına kulluk etmeyin', dedikleri zaman, 'Rabbimiz dileseydi elbette melekler indirirdi. Onun için biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz' demişlerdi." [14]

Bir başka rivayette Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem onlara şöyle cevap verdi;

"Ben bununla gönderilmedim. Ya benim söylediklerime iman edeceksiniz ya da Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredeceğim."

---

14. 41/Fussilet, 1-14

Gerek Allah Rasûlü'nün cevap olarak okuduğu ayetlere, gerekse de sözlü verdiği cevaba bakarsak; Rasûl en çok ihtiyaç duyulan dönemde böyle bir maslahatı kabul etmemiş ve onlara meselenin tevhidin özüyle alakalı olduğunu net bir şekilde ifade etmiştir.

Buna rağmen kalbinde eğrilik olanların, onun hayatından bu muhkem ve herkesin çok net anlayacağı tutumu örtbas edip, Hudeybiye anlaşmasını gündeme getirdiklerine şahit oluyoruz.. Ve bu müteşabih tutumla fitne ve istedikleri yorumu yapmaya vardıklarını görüyoruz.[15]

"(Onlar şöyle yakarırlar:) 'Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.' "[16]

Özellikle bu ayetin muhkem müteşabih ayrımı yapan ayetten hemen sonraki ayet olduğunu hatırlatarak konumuza devam edelim.

Başka bir örnek ise;

'Müslümanım' diyen herkes şunu bilir ki; bir insanın İslam dinine girmesi için ilk şart, tağutları inkar etmek ve onlardan uzaklaşmaktır. Bu tüm Rasûllerin kavimlerine kendileriyle yollandığı Kelime-i Tevhid'in manasıdır.

"Senden önce hiçbir elçi göndermedik ki, ona şunu vahyetmiş olmayalım: 'Benden başka ilah yoktur, öyleyse bana ibadet edin.' "[17]

"Andolsun, biz her ümmete: 'Allah'a kulluk edin ve tağuttan kaçının (diye tebliğ etmesi için) bir elçi gönderdik.' "[18]

---

15. *Hudeybiye Anlaşması ile ilgili ayrıntılı bilgiyi 'Ehli Sünnet'in Menheci ve Cihadın Esasları, 28. Ders'te bulabilirsiniz. Bu derste, zikredilen şüphe farklı bir boyutta geniş bir şekilde ele alınmıştır.*
16. *3/Ali İmran, 8*
17. *21/Enbiya, 25*
18. *16/Nahl, 36*

Sorulması gereken soru şudur;

Bir insan ne yaptığı takdirde tağuta küfretmiş ve ondan ictinab edip uzaklaşmış olur? Bunu öğrenmenin yolu Rasûllerin siretine ve kavimlerinin tağutlarına nasıl muamele ettiklerine bakmaktan geçer.

İlk olarak onların küfrüne itikad etmek gerekir; çünkü bir insanın kafir ve müşrik olmadan tağut olması mümkün değildir. Ayrıca tağutlar, Allah'ın subhanehu ve teâlâ küfür olarak isimlendirdiği her türlü inanç, söz ve davranışı kendilerinde bulundururlar.

Allah'ın hakimiyetinde Allah'la subhanehu ve teâlâ çekişirler. O'nun kanunlarını bir kenara atar, yeni kanunlarla insanları yönetmeye kalkarlar. Bu ise Allah'ın subhanehu ve teâlâ uluhiyetinin en belirgin noktasında ona kafa tutmaktır.

"Hüküm, yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler." [19]

"O kendi hükmünde hiç kimseyi ortak kılmaz." [20]

Bununla beraber Allah'ın subhanehu ve teâlâ var olan kanunlarını değiştirir, helali haram, haramı da helal yaparlar.[21]

Oysa Allah, haram kıldığı aylarda oynama yapmayı çok sert bir dille kınamıştır.

"Haram ayları başka aylara ertelemek küfürde ileri gitmektir. Bu uygulamayla inkar edenler saptırılırlar. Allah'ın haram kıldığı ayların sayısını uydurmak için bir ayı bir yıl helal ve bir yıl haram

---

19. 12/Yusuf, 40
20. 18/Kehf, 26
21. Onların kanunlarında helal-haram ibaresi geçmez. Yasak-serbest olarak ifadesini bulan her şey İslam'daki helal ve haram kavramını karşılar.

sayıyorlar. Böylece Allah'ın haram kıldığını helal kılıyorlar. Onlara kötü işleri güzel gösterildi. Allah kâfirler topluluğunu doğru yola erdirmez." [22]

Aynı şekilde Allah subhanehu ve teâlâ haram kıldığı ölü etinin helal sayılmasıyla ilgili olarak da sahabeyi şu şekilde uyarmıştır;

"Üzerinde Allah'ın isminin anılmadığı şeyi yemeyin; çünkü bu fısktır (yoldan çıkıştır). Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına gizli çağrılarda bulunurlar. Onlara itaat ederseniz şüphesiz siz de müşriklersiniz." [23]

Onlar bunun yanında devletlerarası ilişkilerde ve kendi ülkelerinde Allah'ın kanunları dışında kanunlara muhakeme olur, adalet diye insanları buna davet ederler. Bu sıfata sahip insanlar iman etmiş olduklarını iddia etseler bile, Allah subhanehu ve teâlâ onların imanının zandan ibaret olduğunu ifade ederek, onları bu yanlış zanlarında yalanlamıştır.

"Sana indirilene ve senden önce indirilene gerçekten inandıklarını öne sürenleri görmedin mi? Bunlar, tağutun önünde muhakeme olmayı istemektedirler; oysa onu reddetmekle emrolunmuşlardır. Şeytan onları uzak bir sapıklıkla sapıtmak ister." [24]

Onlar kafirleri dost edinir, onlara yardımcı olur ve Müslümanlara karşı onların yanında yer alırlar.

"Ey iman edenler, yahudi ve hristiyanları dostlar (veliler) edinmeyin; onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden onları kim dost edinirse, kuşkusuz onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna hidayet vermez." [25]

"Onlardan çoğunun inkâra sapanlarla dostluklar kurduklarını görürsün. Kendileri için nefislerinin takdim ettiği şey ne kötüdür.

---

22. 9/Tevbe, 37
23. 6/Enam, 121
24. 4/Nisa, 60
25. 5/Maide, 51

Allah onlara gazaplandı ve onlar azapta ebedi kalacaklardır. Eğer Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman etselerdi, onları dostlar edinmezlerdi. Fakat onlardan çoğu fasık olanlardır." [26]

Bunlar her tağutun içinde bulunduğu amellerden bazılarıdır. Bu sebepten her muvahhid onların küfrüne itikad etmelidir. Bu Allah'ın tüm Peygamberler vasıtasıyla biz müminlerden istediğidir. Allah'ın uğruna Peygamberler yolladığı bir gayeyi basite alan 'Bunlara kafir demekle elimize ne geçer?' diyerek insanları saptıran helak olmuşların çokluğu, bizi aldatmamalıdır.

Günümüzde ilim adına konuşan bazıları müteşabihe sarılarak tağutlar hakkında şüphe oluşturmaya kalkarlar. Derler ki; 'Günümüz tağutlarının bu amelleri hakkında söyledikleriniz doğrudur. Ancak onlar bu amellerle beraber namaz kılar, Kelime-i Tevhid'i nutkederler. Allah Rasûlü bir hadisinde ahir zamanı vasfederken;

"Kıyamet kopmazdan önce karanlık geceler misali fitneler gelmeden salih amellerde acele ediniz. Bu karışıklıklar içinde kişi mümin olarak sabahlayıp kâfir olarak akşamlar, mümin olarak akşamlayıp kâfir olarak sabaha çıkar. Birçok kimseler azıcık bir dünyalık karşılığında dinlerini satarlar." [27]

Bu hadis gereği derler ki; 'Tağutlar sabah parlamentoya giderek küfür işliyor ve dinden çıkıyorlar. Akşam evlerine geldiklerinde namaz kılıyor, Kelime-i Tevhid'i nutkediyor, İslam ehli gibi davranıyorlar. Korkarız ki; onlara kafir dediğimiz esnada mümin, mümin dediğimiz esnada Müslüman olsunlar. Bu sebepten onları tekfir etmeyiz!'

Bunca muhkem nas, kıyamet alametlerinden bahseden ve işin tehlikesini anlatmak için Müslümanlarda dikkat uyandıracak bir benzetmeyle anlatılan hadis için terk edilmiştir. Hadis dikkatle incelendiğinde;

---

26. *5/Maide, 80-81*
27. *Müslim, Ahmed, Tirmizi*

a. Bu hadisi bu haliyle Allah Rasûlü mü söylemiştir yoksa ravi ezberinde şüphe mi etmiştir belli değildir. Bu sebepten iki ayrı hüküm zikretmiştir. Yani; Allah Rasûlü "Kafir olarak sabahlar mümin olarak akşamlar" mı demiştir yoksa tam zıddını mı söylemiştir? Ravi, bunda emin olmadığı için cümleyi iki ayrı haliyle nakletmiştir. Bu bir ihtimaldir.

İmam Nevevi rahimehullah Müslim şerhinde, ilgili hadisin açıklamasında;

'Allah Rasûlü bu fitnelerin şiddetini 'kişi mümin olarak akşamlar kafir olarak sabahlar veya tam zıddı' şeklinde vasfetti. Bu ravinin şekkidir." der.

Bu ihtimale göre hadiste tek hüküm vardır. O da, mümin insanların kafir olacağının söz konusu olmasıdır. Tekrar İslam olacaklarına dair bir ibare yoktur.'

b. Tüm İslam ehlinin yanında sabittir ki; İslam dininden belli bir sebeple çıkan kişi, tevbe etmeden İslam'a dönemez.

İmam Beğavi rahimehullah; 'İslam'dan çıkışı bir farzın inkarı veya haramın helal görülmesinden dolayıysa, o inancından dönmesi gerekir.' [28] demiştir.

Şirazi rahimehullah; 'Bir farzı inkar veya haramı helal görmüşse bu inancından dönüp Kelime-i Şehadeti tekrar etmedikçe, İslam'ı sahih olmaz.' [29] demiştir.

Bu tağutlar akşam olduğunda şirk ve küfürlerinden tevbe mi ediyorlar ki Müslüman olsunlar? Eğer kasıt Kelime-i Tevhid ve namazlarıysa zaten bunu tuğyan halinde de icra ediyorlar.

c. Bir başka ihtimal; bu hadiste anlatılan şeyin, insanı dinden çıkaran büyük küfür değil de, korkutma ve sakındırma amaçlı

28. *Fethu'l Bari, 12/279.*
29. *Tekmiletu Mecmu Şerh Muhezzeb, 21/231.*

ıtlak edilen küfür olmasıdır. Bu küfrün manası da, büyük günahlardır. İlim ehli bu hadisi bu şekilde tefsir etmişlerdir.

Mubarek Furi rahimehullah Tirmizi şerhi Tuhfetu'l Ahvezi'de şöyle der:

> '(…)Bu benzetmeden kastedilen, fitnenin ne kadar çirkin ve korkunç olduğunun anlaşılmasıdır. Öyle ki; sebebi ve ondan kurtulmanın yolu bilinmez. "Kişi Müslüman olarak sabahlar; imanın aslıyla veya kemaliyle vasıflanmıştır. Kafir olarak geceler; hakiki olarak veya nimeti inkar olarak(küfranı nimet) ya da kafirlere benzeyen olarak vasıflanmıştır."

Ve seleften bazısı bu hadisi Müslümanlar arasında vuku bulan savaşlar olarak tefsir etmiştir. Müslümanın Müslümanı öldürmesi, insanı dinden çıkaran büyük küfür babından değildir. Ancak sakındırma amaçlı Allah Rasûlü küfür lafzını kullanmıştır.

Hasan El-Basri rahimehullah bu hadisi; savaşlarda kardeşlerinin kanını mubah sayıp, onlarla savaşmaya yormuştur.[30]

Müslümanın canı ve malı haram olmasına rağmen fitne ortamında kişi din kardeşiyle şavaşır. Bazı alimler de bu ve benzeri hadisleri Ali ve Muaviye radıyallahu anhum arasında vuku bulan savaşlar sadedinde zikretmiştir.[31]

Bunca ihtimal ve yorumu barındıran bir hadisi, tağutların tekfiri gibi dinin aslından bir meselede delil almak, onlarca muhkem nassı görmemezlikten gelmek ne ilginçtir!

Son olarak Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem, sahabesine ahir zamanla ilgili hadislerle nasıl muamele edeceklerini öğretmiştir. O sallallahu aleyhi ve sellem, Deccal'den konuştuğu bir gün;

---

30. *İmam Beğavi, Şerh Es-Sunne ilgili hadisin şerhinde.*
31. *İbnu'l Vezir, İsaru'l Hak ala'l Halk, 1/412.*

"…Dedik ki; 'Dünyada kalması ne kadardır?' Buyurdu ki; "'Kırk gün. Bir günü bir sene gibidir. Bir günü, bir ay gibidir. Bir günü, Cuma gibidir. Diğer günleri, sizin günleriniz gibidir.' Dedik ki; 'Ya Rasûlullah! Şu bizim senemiz gibi olan günde, bir gün ve gecelik namaz bize yeter mi?' Buyurdu ki: 'Hayır. Onun miktarını takdir edin.' " [32]

Allah Rasûlü alışılmışın dışında bir durumu anlatıyor. Bir günün bir sene kadar uzaması durumu… Her gün içinde beş vakit namaz vardır. Böyle bir günde namazlar nasıl eda edilecek? Cevap hem sorunu çözmüş hem de usul öğretmiştir. Usul, bu tip karışıklıklarda asla dönmek ve bilinenle amel etmektir. Şüphe ehlinin kendiyle sapıp saptırdıkları hadis de bu babtandır. Bilinen asıllara muhalefet ettiği için, burada muhkem naslara dönmeli ve vakıa onların ışığında anlaşılmalıdır.

Biz yine ilimde rasih olanları taklit ederek diyoruz ki;

"(Onlar şöyle yakarırlar:) Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin." [33]

Bir başka örnek ise; Birilerinin, müşriklerin cehalet ve tevillerini mazeret saymalarıdır.

Allah subhanehu ve teâlâ kitabında müşriklerin tüm mazeretlerini saymış ve onları açık ve kuvvetli delillerle çürütmüştür. Buna rağmen kalbinde eğrilik bulunanların müteşabih ve birden fazla anlamı olabilecek naslara yönelerek cehaletin ve tevilin mazeret olduğunu, büyük şirkle Allah'a subhanehu ve teâlâ şirk koşanların dahi Müslüman olduklarını söylediklerini görürüz.

Allah insanları yaratmadan önce bu mazeretleri çürütmek

32. Müslim
33. 3/Ali İmran, 8

adına onlardan söz almıştır.

"Hani Rabbin, Ademoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendi nefislerine karşı şahitler kılmıştı: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (demişti de) onlar: 'Evet (Rabbimizsin), şahid olduk' demişlerdi. (Bu,) Kıyamet günü: 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir. Ya da: 'Bizden önce ancak atalarımız şirk koşmuştu, biz ise onlardan sonra gelme bir nesiliz; işleri batıl olanların yaptıklarından dolayı bizi helak mi edeceksin?' dememeniz için." [34]

Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye rahimehullah;

'Allah onlar için bu şahitliklerinin reddettiği iki delil zikretti. Biri Firavun ve benzerlerinin küfrü olan ta'til küfrüdür. Buna "(Bu,) Kıyamet günü: 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir." kısmı işaret eder. Diğeri de arap müşriklerin küfrü cinsindendir. Buna da "Bizden önce ancak atalarımız şirk koşmuştu, biz ise onlardan sonra gelme bir nesiliz" kısmı işaret eder.' [35]

Başka bir ayette ise Allah subhanehu ve teâlâ tüm günahları ve dinde vuku bulan muhalefetleri iki kısma ayırır. Bir kısmını affedebileceğini bir diğer kısmını affetmeyeceğini söyler.

"Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, doğrusu büyük bir günahla iftira etmiş olur." [36]

Ayet muhkem olan ayetlerdendir. Allah'ın subhanehu ve teâlâ şirki affetmeyeceği, bunun dışında kalan günahları ise dilediği için affedeceğini zikreder.

Bu ayetin tefsirinde iki nüzül sebebi zikredilmiştir.[37]

---

34. 7/A'raf 172-173
35. Der Tearud Akli ve En-Nakl, 4/332, Özetle.
36. 4/Nisa, 48
37. Rivayetler için bakınız Tefsir el-Beğavi Nisa Suresi 48. ayet.

İkisi de ayetin muhkem olduğunu ve yanlış anlaşılmaya müsait nasların bu ayet ışığında anlaşılması gerektiğini gösterir.

Birincisi;

Allah subhanehu ve teâlâ: "Ey nefisleri hakkında aşırı giden kullarım Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin Şüphesiz Allah tüm günahları bağışlar" ayetini indirince adamın biri 'Şirk de mi?' diye sordu. Bu soruyu üç defa tekrarlayınca bu ayet indi.

Diğeri;

Vahşi ve ashabı Hamza'yı radıyallahu anh katlettikleri için Allah tarafından affedilmeyeceklerini düşündüler. Allah Rasûlü'ne yazdılar. Biz Mekke'deyken senden şu ayetleri işittik:

"Yine onlar ki, Allah ile beraber (tuttukları) başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı (nın cezasını) bulur; Kıyamet günü azabı kat kat arttırılır ve onda (azapta) alçaltılmış olarak devamlı kalır." [38]

Bunun üzerine Allah, Furkan suresindeki şu ayetleri indirdi;

"Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir. Kim tevbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner." [39]

Bu ağırdır dediler. Tevbe ederiz ancak salih amel işleyip işlemeyeceğimizden emin değiliz. Bunun üzerine Allah subhanehu ve teâlâ Nisa suresindeki ayetleri indirdi.

Diyebiliriz ki; gerek insanda reca ve umut oluşturan ve yanlış anlaşılmaya müsait olan veya insanı korkutan ve umutsuzluğa

---

38. 25/Furkan, 68-69
39. 25/Furkan, 71-72

sevk eden ayetler bu ayetin ışığında anlaşılmalıdır. Allah bu ayeti muhkem ve ölçü kılmıştır. İki yönlü yanlış anlaşılmaya müsait nasların doğru anlaşılma mi'yarıdır.

Ancak mizanı ters çevirmiş ve muhkem nasları müteşabih naslar ışığında anlayanların, bu ayet okundukça müteşabih nasları zikredip, Allah'ın müşrikleri affedeceğini söylediğini görüyoruz.

Misal olarak en çok dillerine doladıkları naslardan biri olan;

"Sizden öncekilerde Yüce Allah'ın kendisine çokça mal vermiş olduğu bir adam vardı. Ölüm kendisine yaklaşınca, çocuklarına: 'Sizlere nasıl bir baba idim?' diye sordu. Çocukları da: 'Hayırlı bir baba idin' diye cevap verdiler. Baba: 'Şüphesiz ben hiçbir hayır iş işlemedim ki, öldüğümde beni yakın, sonra yanmış parçalarımı iyice öğütüp kül edin ve küllerimi fırtınalı bir günde savurun' dedi. Bu isteğini çocukları yaptılar. Yüce Allah parçalarını toplayıp: 'Seni bunu yapmaya iten ne oldu?' diye buyurdu. O da: 'Senden korktum' diye cevap verdi. Allah'da ona rahmetiyle muamele etti." [40]

'Bu adam Allah'ın kudretinden şüphe etmiştir. Bunu inkarından değil de tevil ve cehaletinden yapmıştır. Allah subhanehu ve teâlâ onu affetmiştir. Demek ki Allah cahil olanları ve tevil ehlini affedecektir.' derler.

Oysa hadise tek bir soru sorulduğunda, ortada bir yanlış anlama olduğu ve hadisin yerinde kullanılmadığı görülecektir;

Bu adam Allah'a şirk mi koşmuştur?

Elbette hayır. Allah'ın subhanehu ve teâlâ kudret sıfatını ikrar etmekle beraber, sınır ve kapsamında cahil kalmıştır. Şayet dense ki; 'Bir Müslüman Allah'ın sıfatlarını ikrar etmekle beraber, onların sınır ve kapsamını bilmezse bu cehalet mazerettir.' Bu anlaşılabilir. Ancak büyük şirkte cehalet mazerettir sonucuna

40. *Buhari, Müslim*

ulaşmak, Allah'a havale edilmesi gereken bir anlayıştır.

Muhkem olan ayetin kendinde "...Şirk dışında Allah dilediğini affeder"[41] diyor. Bu da şirk dışı olduğu için Allah'ın subhanehu ve teâlâ dilemesine kalmış ve O subhanehu ve teâlâ affetmiştir.

Alimler bu hadisi ele alırken farklı teviller yapma gereği hissetmişlerdir. Bunun nedeni de hadisin bilinen asıllara muhalif olmasıdır. Ve özellikle dikkat edilmesi gereken şey; hiç kimse bu hadisi Allah'a şirk koşma konusunda ele almamıştır. 'Güncel İtikad Meseleleri' adlı risalemizde tafsilatlı olarak incelediğimiz bölümü özet halinde sunuyorum;

'a. Hadisi zahirine göre anlayıp, adamın Allah'ın kudreti konusunda şüphe ettiğini söyleyenler.

Şeyhu'l İslam İbni Teymiye ve İbni Kayyım bunlardandır.

İbni Teymiye rahimehullah: 'Bu adam küllerinin savrulduğu takdirde, diriltilemeyeceğini zannetti ve Allah'ın kudretinde şüpheye düştü. Bu Müslümanların ittifakıyla küfürdür. Fakat bunu bilmeyen bir cahildi. Allah'ın onu cezalandıracağından korkan bir mümindir. Allah da onu affetti.' [42]

İbni Kayyım rahimehullah: 'Bu adam kudret sıfatında ve diriltmede şüphe etti. Ve hiçbir hayır da işlemedi. Bununla beraber Allah ona sordu 'Seni bunu yapmaya ne itti?' Dedi ki: 'Senin korkun ya Rabbi, sen bunu daha iyi bilirsin' ve Allah onu affetti.' [43]

b. Hadisi tüm lafızlarıyla ele alıp, arasını birleştirmeye çalışanlar.

Bunlar kudreti nefyetmediği ve bilakis kudreti ispat ettiği rivayetleri alıp, zahiren kudrette şek ettiği rivayetlere farklı mana veren alimlerdir. Bu manaların Arap lugatında da yeri olunca böyle bir yol izlemişlerdir.

41. *4/Nisa, 116*
42. *Feteva, 3/231.*
43. *Hadi El-Ervah, s.269.*

İmam Nevevi rahimehullah Müslim şerhinde: 'Bir taife dedi ki: 'Bu hadisi Allah'ın kudretini nefyetmeye yorumlamak sahih olmaz. Çünkü kudrette şüphe eden kâfirdir. Başka rivayette bunu Allah korkusundan yaptığını söyler. Oysa kâfir Allah'tan korkmadığı gibi ayrıca kâfire mağfiret de edilmez.' Bu taifeye göre hadisin iki tevili vardır.

i. Eğer azabı takdir etmişse (kaza) bu fiil (kadere), hem şeddeli hem şeddesiz okunabilir iki okuyuşta da mana aynıdır.

ii. Eğer daraltırsa (deyyeke): (bu mana kuranda da kullanılmıştır.) "Kedere" fiili daraltma manasında olur. [44]

Bu manayı ve tefsiri İmam Ayni, Buhari şerhinde (İrşad Es-Sari, 10/439.); İmam Suyuti, İmam İbni Abdulberr'den Muvatta şerhinde (Tenvir El-Hevalik, 1/239.); Hafız İbni Hacer Fethu'l Bari'de (13/289); nakletmişlerdir.

c. Bu adam şüphe etmedi. Arap lugatında yaygın olan bir üslup kullandı. Bu üslup şüphenin, yakine mezc (karıştırılmış) edilmesidir. Manası da dinleyeni şekmiş vehmine sokup, yakine ulaşmadır. Fakat hakikatte yakin vardır. Şu ayet de bunun örneğidir. "Bizler ya da sizler, ya hidayet üzere ya da açık delalet üzereyiz." [45] Şüphe suretinde olsa da keşfedilen yakindir. [46]

d. Bu adam fetret zamanında yaşamıştır. Tevhidin aslı o dönemde olanlar için yeterlidir. O dönemde şirk koşmayıp hanif olanların çoğu dinin tafsilatını bilmiyordu. O dönem insanlarına tevhidin aslı yeterliydi. Çünkü şeriatın tefsilatı onlara ulaşmamıştı.

Bu görüşü İmam Nevevi Müslim şerhinde yorumlar arasında zikretmiştir. Fethu'l Bari'de İbni Hacer de bunu nakletmiştir.

e. Bu adam sıfatın cahilidir (Kudret sıfatı). Sıfatın cahilinin tekfiri ise ihtilaflıdır. Kadı İyad, 'Sıfatın cahilini, İbni Cerir Et-Taberi tekfir

---

44. *89/Fecr, 16; 21/Enbiya, 87.*
45. *34/Sebe, 24*
46. *İmam Nevevi yorumlar arasında zikretmiştir.*

etti' der. İmam Eş'ari de bu görüşteydi fakat daha sonra döndü. [47]

f. Bu adam bazı lafızlarda geldiği gibi, eski milletlerdendi. Olabilir ki onların şeriatında kafir affediliyordu. Bizim şeriatımızda ise bu kaldırıldı. [48]

g. Bu adam bu sözü ölüm dehşeti halinde söylemişti. Bunun misali, unutan ve ne söylediğini akletmeyen insan gibidir.

Bu tefsiri İmam Nevevi Müslim şerhinde ve Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari'de nakletmiştir. Bu aynı zamanda İbni Hacer'in tercihidir de...' [49]

Bu hadis hakkında alimlerin söylediklerine bakınca; muhkem naslara muhalif bir hadisin, yorumlanmaya ihtiyacı olduğu anlaşılacaktır.

Ve sonuç olarak diyoruz ki; müteşabih naslarla dinini anlamaya kalkan ve İslam inancına aykırı neticelerle ortaya çıkan her ihtilaf; yerilen ve sahiplerinin inkar edilmesi gereken ihtilaftır. Müteşabih naslarla ulaştığı netice şirk olanlar müşrik, bidat olan bidatçi, fısk olanlar fasıktır.

Allah'ım! Bizleri senin dinini muhkem naslarla anlayan ve seni razı etmek için amel eden kullarından eyle. Bizlere hidayet ettikten sonra kalplerimizi eğriltme.

---

47. *Bu hadisin şerhi, İmam Nevevi.*
48. *Hafız, Fethu'l Bari'de bunu nakleder ve 'en uzak görüş' der.*
49. *Bkz. Ebu Hanzala, Güncel İtikad Meseleleri, s.204-207.*

Alimlerin Görüşlerine Nas Muamelesi Yapılması

Akide alanında vuku bulan ihtilafları İslam kar- deşliği adı altında kabul eden; ancak cemaatsel ve menhecî ihtilaflardan dolayı insanları düşman edinen ilginç bir anlayış mevcut.

3. Alimlerin Görüşlerine, Nas Muamelesi Yapılması

Kitap ve Sünnet alimlere değer vermiş, onlara yönelik ümmete bir takım sorululuklar belirlemiştir.

"Allah, gerçekten kendisinden başka ilah olmadığına şahitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de O'ndan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. Aziz ve Hakim olan O'ndan başka ilah yoktur." [1]

Alimlerin faziletini anlatmak için bir tek bu ayet dahi olmuş olsaydı, onlara şeref olarak yeterdi. İbni Kayyım El-Cevziyye rahimehullah bu ayetle alakalı olarak şunları söyler:

'Bu ayet ilmin ve ehlinin faziletine şu yönlerden delalet eder:

- Allah subhanehu ve teâlâ diğer insanları değil de, ilim ehlini kendine şahit tutmuştur.
- Kendi şahitliğiyle, ilim ehlinin şahitliğini beraber zikretmiştir.
- Meleklerin şahitliğiyle ilim ehlinin şahitliğini beraber zikretmiştir.

1. 3/Ali İmran, 18

• Bu ayette, ilim ehlinin tezkiye edilmesi söz konusudur. Çünkü Allah subhanehu ve teâlâ yarattıklarından ancak adalet sıfatına sahip olanları şahit olarak alır. Bu konuda Allah Rasûlü'nden sallallahu aleyhi ve sellem bilinen bir eserde:

"Bu ilmi geriden gelenlerden adil olanları taşıyacaktır. Aşırıların tahriflerini, gevşeklerin ifratını ve cahillerin yorumlarını def edeceklerdir" buyurulmuştur.

• Allah onları ilim sahipleri olarak isimlendirdi. Bu da onların bu sıfatı hak ettiklerini ve bunun müste'ar bir sıfat olmadığını gösterir.

• Allah subhanehu ve teâlâ önce kendi şahitliğini; -ki O subhanehu ve teâlâ en yüce şahittir- sonra yarattıklarından en şerefli olan meleklerinin şahitliğini; daha sonra da kullarından alim olanların şahitliğini zikretti.

• Onları en önemli ve yüce meselede şahit tuttu. O da tevhid kelimesi ve Allah'ın subhanehu ve teâlâ Uluhiyetine şahitliktir. Önemli ve yüce meselelerde ancak yaratılanların büyükleri ve efendileri şahit tutulur.

• Allah subhanehu ve teâlâ alimlerin şahitliğini inkarcılara delil olarak sundu. Bu da onların Allah'ın delillerinden ve hüccetlerinden olduklarını gösterir.

• Allah kendinin, meleklerin ve alimlerin şahitliğini bir tek fiille ifade etti. Yani onların şahitliğini kendi şahitliğine atfetti. Bu da alimlerin şahitliğinin, Allah'ın subhanehu ve teâlâ şahitliğiyle ciddi anlamda irtibatlı olduğunu gösterir.' [2]

Hadisi şerifte Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdular:

"İlim elde etmek için yola çıkan kimseyi, Allah cennet yollarından bir yola iletir. Melekler, ilim talebelerinden memnun oldukları için üzerlerine kanatlarını gererler. Gerçekten ilim elde etmek için uğraşana, gök ve yerdeki bütün varlıklar, hatta sudaki balıklar bile istiğfar ederler. İlim sahibi alimin, sadece ibadet eden abidden üstünlüğü, dolunayın ışık vermede diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Muhakkak alimler Peygamberlerin vârisidir.

2. *Miftah-u Dar Es-Sa'ade isimli eserden özetle.*

Peygamberler, dirhem ve dinar gibi bir mal miras bırakmadılar. Onlar sadece ilm-i zahir ve ilm-i batını miras bıraktılar. Kim bu ilimden alırsa, büyük bir pay elde etmiş olur." [3]

Aslında ilmin ve alimlerin faziletine dair zikredilecek onlarca nas vardır. Ancak bu kadarıyla iktifa ediyor ve konumuza dönüyoruz.

Allah yarattığı ve emir verdiği her şeye bir ölçü koymuştur. Dini ve dünyevi fesadın asıl sebebi bu ölçülere uyulmamasıdır. Alimler de böyledir. Allah'ın subhanehu ve teâlâ onlara verdiği değerden fazlasını onlara vermek İslam'ın emirlerine uymaktan ziyade, yasaklanan şeylerdendir.

Bu duruma ehli kitabı örnek verebiliriz. Onlar da alimlerine hürmet etmek ve dini meseleleri onlara sormakla yükümlüydü. Ancak haddi aştılar. Alimler, onlara nasları anlatan, Allah'ın dinini izah edenlerden ziyade; hüküm koyucu oldular. Öyle ki; ehli kitap naslara bakmaya dahi gerek duymadılar. Allah'ın kitabında açıkça yasaklanan şeyleri helal kıldılar, açık mubahları haram sayıp yasakladılar. İnsanlar kitapta olana değil alimlerin söylediğine uydular. Bu durumu Kitap ve Sünnet bütünlüğünde inceleyecek olursak:

"Onlar, Allah'ı bırakıp bilginlerini ve rahiplerini rabler (ilahlar) edindiler ve Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa onlar, tek olan bir ilah'a ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmadılar. O'ndan başka ilah yoktur. O, bunların şirk koştukları şeylerden yücedir." [4]

Bu ayeti kerimeyle alakalı olark Adiy bin Hatem rahimehullah şöyle anlatır:

"Adiyy bin Hatem boynunda gümüşten bir haç takılı olduğu

3. *Sünen ashabı rivayet etmiştir.*
4. *9/Tevbe, 31*

halde Rasûlullah'ın yanına girdi. Rasûlullah o esnada Tevbe suresi 31. ayeti okuyordu.

Adiyy bu ayeti duyunca Rasûlullah'a şöyle dedi: 'Onlar haham ve papazlarına tapmıyorlardı', Rasûlullah ona şöyle dedi:

'Bu doğru değil, onlar onlara tapıyorlardı. Zira onlar haramı helal, helali haram yaptıklarında onlara tabi oldular. İşte onlara ibadet etmek böyledir.' " [5]

Suddi rahimehullah: 'Onlar Allah'ın kitabını arkalarına atıp kişilerin görüşlerinin peşine düştüler.' [6]

Bu tavırları onları türlü ihtilaflara düşürdü. Çünkü hakem olma sıfatına sahip olan tek kaynak, Allah'ın subhanehu ve teâlâ vahyidir. Bunun nedeni şeriatın sahibinin heva, acziyet vb. adalete aykırı illetlerden münezzeh olmasıdır. Allah'ın vahyi göz ardı edilip, şahıslar hakem olduğunda ve Müslümanların meselelerinde onların sözü asıl kabul edildiğinde sıkıntı baş gösterir. Çünkü insan hakem olma sıfatına sahip değildir. Bunun nedeni insanda asıl olanın, adalete münafi olan cehalet ve acziyet gibi illetlerin olmasıdır.

Allah'ın subhanehu ve teâlâ ehli kitaptan bize aktardığı bu durumu İslam ümmetinden uzak göremeyiz. Çünkü naslar, onlarda bulunan ve İslam'ın kınadığı bu durumların, Müslümanlarda da vuku bulacağını haber vermiştir.

" 'Sizden öncekilerin yolunu adım adım, karış karış izleyeceksiniz. Eğer onlar bir kelerin/sürüngen deliğine girse, siz de gireceksiniz', 'Ey Allah'ın Rasûlü, yahudilerin ve hristiyanların yolunu mu?' diye sorduk. 'Başka kim olacak?' dedi." [7]

"Ümmetimin başına İsrailoğullarının başına gelenin aynısı

5. *Ahmed, Tirmizi*
6. *İbni Kesir*
7. *Buhari, Müslim*

gelecek. Tıpkı bir ayakkabı kalıbıyla ayakkabının birbirine uyduğu gibi. Hatta, eğer onlardan biri annesiyle açıktan zina etse ümmetimden de aynısını yapan çıkacak. Ve İsrailoğulları 72 gruba bölünmüştü; ümmetim de 73 gruba ayrılacak." [8]

Evet, alimlerin değeri ne kadar fazla olursa olsun, onların görüşleri nasların önüne geçirilmemelidir. Çünkü alimlerin görüşlerinin doğruluğu, delille ispat edilmeye muhtaçtır. Sahabeler Allah Rasûlü'nden sonra bu ümmetin en değerlileridir. Allah subhanehu ve teâlâ onların din anlayışlarını bu ümmet için ölçü kılmıştır. Onları en te'kitli lafızlarla tezkiye etmiş, zahiren ve batınen onların hüsnü siretine şahitlik etmiştir.

"Öne geçen Muhacirler ve Ensar ile onlara ihsan üzere uyanlar; Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır ve (Allah) onlara, içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş ve mutluluk budur." [9]

Bu ayette Allah subhanehu ve teâlâ onlardan razı olduğu gibi, ihsan üzere onlara tabi olanlardan da razı olacağını beyan etmiştir.

"Şayet onlar da, sizin inandığınız gibi (misli misline) inanırlarsa, kuşkusuz doğru yolu bulmuş olurlar; yok eğer yüz çevirirlerse, onlar elbette bir (çelişki ve) aykırılık içindedirler. Sana onlara karşı Allah yeter. O, işitendir, bilendir." [10]

Bu ayette ise Allah onları ehli kitap için iman ölçüsü kılmıştır. Onların iman ettiği gibi iman ettikleri takdirde doğru yolu bulacaklarını söylemiştir.

Bu faziletlerine rağmen, onlardan birinin görüşü nasla çatıştığı zaman itibar edilmez. Erken dönemde İbni Abbas

8. *Tirmizi*
9. *9/Tevbe, 100*
10. *2/Bakara, 137*

radıyallahu anh ve bazıları arasında geçen şu diyalog bunun örneklerindendir.

"Neredeyse başınıza semadan taş yağacak. Ben size Alah Rasûlü şöyle buyurdu diyorum, siz bana Ebubekr ve Ömer böyle dedi diyorsunuz."

Bir rivayette;

"Sizin helak olacağınızı düşünüyorum. Ben Allah Rasûlü derken, siz Ebubekr, Ömer diyorsunuz." [11]

Bunun bir benzerini İbni Ömer radıyallahu anh yaşadı. O Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem hac mut'asına cevaz verdiğini anlatırdı. Ömer'in radıyallahu anh bunu yasakladığını söylediler. O tekrardan hadisi hatırlattı. Onlar aynı şeyleri tekrar edince:

"Allah Rasûlü'nün emri mi, Ömer'inki mi uyulmaya daha layıktır?" diyerek itiraz etti.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Ancak bütün örnekler tek bir gerçeği ifade etmektedir. Ümmetin en değerlileri dahi olsa hatta cennetle müjdelenmiş olsa dahi hiçbir insanın sözü nassın önüne geçirilemez.

İslam ümmetinin başına semadan taş yağmadı. Ancak ondan daha tehlikeli olan bölünme, fırkalaşma ve dinden irtidad etme musibetine duçar oldular.

Alimlere değer vermede hadler aşılıp, onları nassın önüne geçirdiğimiz zaman bu imani bir problemi de beraberinde doğurmuş oluyor. Daha önce de belirttiğimiz üzere dinde ihtilafa düşmek problem değildir. Bu Allah'ın kevni iradesidir. O subhanehu ve teâlâ insanları ihtilaf edecek şekilde yaratmıştır. İnsanların anlayışları, akıl seviyeleri birbirinden farklıdır. Bu da onları,

11. *Ahmed*

meseleleri farklı ele almaya sevk eder. Buraya kadarı Allah'ın subhanehu ve teâlâ kaderidir. Ancak ihtilaf vuku bulduktan sonra şer'i yükümlülük başlar. O da Allah'ın subhanehu ve teâlâ gösterdiği şekilde ihtilafın çözülmesidir. İşte yolların ayrılış noktası burasıdır. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler ihtilafı Allah'a ve Rasûlü'ne götürürler. Allah'a ve ahiret gününe iman ettiğini düşünen, ancak iddia ehli olmaktan öteye geçemeyenler ise başka mercilere başvururlar. Bu ister nefis, ister heva, ister açık ve muhkem nassa aykırı fetva veren alim ve şeyh olsun fark etmez. Allah ve Rasûlü dışındaki tüm başvuru mercileri insanın imanını iddiadan ibaret kılar.

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de (itaat edin). Eğer, bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz. Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız, onu Allah'a ve Rasûlü'ne döndürün. En hayırlısı ve tevilin en güzeli budur." [12]

Bu ayetten rahatlıkla şunları anlayabiliriz.

a. Kur'an ve Sünnet hakem olma vasfına sahiptir. Yani insanların ihtilafa düştükleri her meselenin çözümü onda mevcuttur. Bu Allah'ın El-Hadi olan güzel isminin tecellisidir. O subhanehu ve teâlâ hidayetin sahibidir. Ve kullarını onlara gösterdikleri yollarla hidayet eder. İhtilaf fıkhında hidayet üzere olmak kitaba ve sünnete müracaat ederek sağlanır.

b. Bu her ihtilafı kapsar. Çünkü ayetteki "şey" kelimesi nekredir ve şart edatı siyakında sunulmuştur. Bu da Arap lugatında umumiyet ifade eder. İtikadi, fıkhî, menheci veya ahlaki her ihtilafın boyutu ne olursa olsun, Kur'an ve Sünnet'te çözümü mevcuttur.

c. Bu, insanın iman iddiasının ispat yoludur. Allah subhanehu ve teâlâ "...Şayet Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız" ihtilafa düş-

12. 4/Nisa, 59

tüğünüz konuları Allah'a ve Rasûlü'ne döndürün demiştir. Ve bir ayet sonrasında burada ifade edilen hükmün sakındırma, korkutma gibi üsluplardan olmadığı, zahirinden anlaşılan mananın kastedildiğini görüyoruz.

"… Sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ettiklerini iddia edenleri görmedin mi? Bunlar, tağutun önünde mahkemeleşmek istiyorlar. Oysa, onu tanımamakla emrolunmuşlardı. Şeytan, onları uzak bir sapıklığa düşürmek istiyor. Hayır öyle değil; Rabbine andolsun, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem kılıp sonra senin verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar." [13]

Genelde diğer bölümlerde örnekler vererek konuyu izah ettik. Bu bölümde örnek vermeye gerek duymuyoruz. Çünkü ümmetin yaşadığı bütün ihtilaflarda bu aslın olduğunu görüyoruz.

Yıllarca parlamentoları küfrün merkezi ve orada bulunanları küfrün imamları sayanlar; alimlerinin hazırladığı dosyalarla o parlamentolara girmediler mi? Oysa akletmeliydiler. Dün yaşananları ayet ve hadisler ışığında küfür olarak isimlendirenlerin, fetvalarını değiştirirken benzeri kuvvette nas getirmeleri gerekmez miydi? Değişen zaman, çoğunluğun ameli veya zandan ibaret maslahatlar, Allah'ın hükümlerini nesh edemezdi ya! Vahyi neshedip hükmünü kaldıracak olan ancak vahiy olmalı değil miydi?

Alimlerin fetvalarıyla tağutlar Müslüman olmadı mı? Yıllarca gençlerine romanlar okutan ve temel vurgunun Esad ailesinin kafir, tağut, zalim olduğu; bu aileye destek veren alimlerin ve askerlerin onlarla aynı hükümde olduğunu anlatanları görmedik mi? Suriye'de savaşın başlamasıyla beraber Esad ailesi Müslüman, askerleri La ilahe illallah diyen kıble ehli, minberini onlara hizmetkar kılan bel'amlar da şehit El-Buti

13. *4/Nisa, 60-65*

oldu. Bu nasıl oldu? Alimleri öyle istedi diye... Savaşa kadar kafirlikleri nasla sabit olanlar, savaşla beraber Müslüman oldu. Hama katliamını yaparken kafir olan Esad ve askerleri, şu an Müslümanları katlederken Müslüman oldular. Ve Suriye'deki savaş da Müslümanın Müslümanı öldürdüğü fitne savaşı oluverdi. Dolayısıyla bu savaşa destek verilmemeli(!) İşte ihtilafa düştüğü meseleleri naslara değil de alimlere götürmek suretiyle fıkıh elde edenlerin içine düştüğü yaman çelişki…

Faiz... Bunu terk etmeyenler Allah'a ve Rasûlü'ne harb ilan etmişlerdir.[14] En basiti bu cürmün işlenmesi, kişinin annesini nikahlaması gibiydi.[15] Alim fetvalarıyla faiz;

- Ya zaruret babından
- Ya daru'l küfürde faiz olmaz rivayetiyle
- Ya da artık sistem bu şekilde işliyor, bundan kaçmak mümkün değil iddiası altında serbest oldu.

Oysa İslam'ın zaruret anlayışı belliydi. İslam, kişinin hayatını idame ettiremeyeceği durumlarda, yaşayacak kadar haramlardan istifade etmesine müsaade ediyordu. Ve kredi kartı almayan veya faize bulaşmayan insanların öldüğüne, hayatlarını idame ettiremediğine hiç şahit olmadık. Bilakis alimlerin zaruret ahkamında ayırt etmek için özellikle vurgu yaptıkları haciyyat (ihtiyaçlar) ve tahsiniyyat (ihtiyaç olmayıp var olduğunda hayatın daha güzel olduğu şeyler) babından şeylerde insanlar faiz yer oldular.

'Daru'l küfürde Müslümanla harbi arasında faiz yoktur.' diye bir

14. *"Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve eğer inanmışsanız, faizden artakalanı bırakın. Şayet böyle yapmazsanız, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe ederseniz, artık sermayeleriniz sizindir. (Böylece) Ne zulmetmiş olursunuz, ne zulme uğratılmış olursunuz." (2/Bakara, 278-279)*
15. *"Şüphesiz faizin yetmiş küsur kapısı vardır. Bunlardan en basiti kişinin kendi annesini nikahlaması gibidir." (Beyhaki)*

hadis ortaya attılar ve böylece faizin tüm kapıları bel'amlar eliyle açılmış oldu.

Oysa hadis diye rivayet edilen "Daru'l harbte Müslümanla harbi arasında faiz yoktur" cümlesine ilmi açıdan bakmak gerekir. Bu açıdan bakılınca böyle bir sözün Allah Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem ait olmadığı görülecektir.[16]

Bununla beraber dinleri alimlerinin cebinde olanlar nasıl bir tezat içerisinde olduklarını dahi görmezler. Zaten görmeleri de mümkün değildir. Allah'ın subhanehu ve teâlâ belirlediği menhecden yüz çevirenler akibet olarak fehm etmemeye duçar olurlar.

Aynı adamlara Türkiye daru'l küfürdür. Ve daru'l küfrün kendine has bir fıkhı vardır dediğinizde;

Kimisi 'Biz şafiyiz ve mezhebimizde İslam beldesi olan bir yer bir daha küfür beldesi olmaz' derler. Ne garibtir ki hiçbir ahkamında daru'l küfür olamayan memleket sadece faiz ahkamında daru'l küfür olur.

Kimisine 'Neden tevhidi anlatmıyorsunuz da, fur'u olan şeyleri anlatıyorsunuz' dediğimizde; 'Bunlar İslam toplumudur ve problem itikadi değil ahlakidir' derler.

Bir kısmına 'Madem bu memleket daru'l harb neden harb etmiyorsunuz. En azından burayı daru'l harb kılan küfrün imamlarından uzaklaşmıyor da onların yanında yer edinebilmek için çırpınıyorsunuz?' diyoruz…

Hep cevapsız kalan sorular… Ne dinmiş ama! Rahatça faiz yemek için memleketi daru'l küfür ve harb kıldılar da,

16. *İmam Zeyla'i 'Nasbu Er-Raye' 4/44; Bu garib bir rivayettir. İmam Şafi'nin hadis hakkındaki sözünü aktarır. İbni Kudame 'El-Muğni' 4/46; Bu rivayet mürseldir, sahih olduğunu da bilmiyoruz.*

Nevevi rahimehullah *'El-Mecmu' 9/392; Mürsel ve zayıf bir rivayettir. Bu rivayette hüccet yoktur. Kemal b. Hümmam 'Fethu'l Kadir' 7/38; Bu hadis garibtir.*

Müslümanlar aynı şeyi söylediklerinde saldırıya geçtiler. 'Daru'l küfür ahkamından bahseden tekfircilere dikkat etmek lazım. Biz İslam toplumunda yaşıyoruz ve toplumun parçasıyız dediler.' Allah'a hamd olsun ki tekfirci dedikleri muvahhidler faiz de yemiyorlar, Allah'ın ve Rasûlü'nden onlara kalan daru'l küfür ahkamını da tatbik ediyorlar.

Alim bezirganlığı ve alimleri kullanarak hevaya ittiba;

Bunun yanında alimlerin isimlerini kullanarak kendi hevalarına tabi olanlar da var. Tevhidin teklifi ağır gelince, bir takım isimlerin arkasına sığınarak bu tekliflerden korunmak isteyenleri görüyoruz. Ancak üzücü olan İslam'a aykırı olan ve Allah'ın subhanehu ve teâlâ hakkında hiçbir delil indirmediği menheclerine de sadık kalmıyorlar.

Her ne kadar şu anki toplum Allah'a şirk koşsa da alimler, namazı ve Kelime-i Tevhid'i İslam alameti sayarak, buna bağlı olarak da toplumun İslam toplumu olduğunu söylüyorlar. Ve bunu İslam alimlerinden bazısının ismini kullanarak yapıyorlar.

Ancak kendilerine büyük şirkte cehalet mazeret değildir dediğimizde; bu haricilerin mezhebidir diyorlar. Oysa şeyhlerin şeyhi dediğiniz Şeyh Ebu Muhammed El-Makdisi (Allah onu korusun ve hayırlı hizmetlerinde muvaffak eylesin) bunu diyor dediğimizde cevap alamıyoruz.

İslam alametleri konusunda fetvasına yapıştığınız alim Abdulkadir bin Abdulaziz (Allah onu korusun) oy kullananların dinden çıktığını, Mursi'yle beraber ona oy verenlerin de İslam'da olmadığını açıkça söylüyor. Tağutların ordusunda asker olanların ma'zur olmadığını ve bu konuda icma olduğunu söylüyor.

Ancak sizler oy verenleri de, askerlik yapanları da mazeret ehlinden sayıyor, Allah'ın dininde dost ediniyorsunuz.

Aslında batıl olan her menhec hevaya ittibadır. Ve birilerinin hevalarını tatmin etmek için uydurdukları indi yöntemlerdir. İnsanları bu alimlere uymaya davet edenler aslında kendi görüşlerine davet ediyorlar. Çünkü alimler üstü bir heyet gibi diledikleri meselede, diledikleri alimin görüşünü tercih ediyorlar. Örneğin, siz bu alim muasır bazı meselelerde hata etmiştir dediğinizde dünyayı başınıza yıkacak oluyorlar. Oysa şahısların masum olduğuna inanmayan insanların, şahıslar hataya nispet edildiğinde bu denli kızması anlaşılacak bir şey değildir. Masum olmayan hata yapar. Bu normaldir. Anormal olan bu alimlerin kendi işlerine gelmeyen fetvaları nedeniyle, hatalı görülmeleridir. Ne yaman çelişki. Alimler üzerinde yapılan din tüccarlığının vahim akıbeti…

Bunun bir benzeri de 'cihad alimleri' söylemidir. Kapalı ve tam olarak ne kastedildiği anlaşılmayan, kendisiyle Allah'ın kullarının saptırıldığı bir yol... Evet, bizler cihad alimlerini takdir ediyor ve Allah'ın subhanehu ve teâlâ onları dinlerinde muvaffak kılmasını temenni ediyoruz. Ancak sahabenin dahi nassa muhalefet ettiğinde görüşü alınmıyorken bu insanları sahabeden de üstün görüp fetvalarının "la yus'el" kılınmasına da karşıyız. Her fırsatta sofileri eleştiren ancak kendi şeyhlerinin fetvalarına sofilerden daha mutaassıp bir şekilde yapışanları anlamakta zorluk çekiyoruz.

Özellikle bu tassubu 'Allah yolunda cihad etmeye' bağlayanları hiç anlamıyoruz. Sahabe, Allah yolunda cihadın en büyüğünü yaptılar. Allah onlardan ve amellerinden razı oldu. Buna rağmen Allah dinde onları hüccet kılmadı. Öyleyse onlardan mertebe olarak kat kat aşağı olan insanların fetvaları nasıl dinde hüccet olsun?

Veya selefe ittiba etmeyi muasır üç-beş isme ittiba etmek olarak algılayanlar var. Her fırsatta biz selefi salihini muasır alimlerimizin anlayışıyla anlarız diyorlar. Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği bu yöntemlerini Kitab'a ve Sünnet'e nispet ediyorlar. İmam Malik, Şafii, Ebu Hanife veya İmam Ahmed'e rahimehumullah tabi olmayı, mezhep tassubu olarak görürken; onların yerine ikame ettikleri Useymin, Bin Baz veya Elbani'ye ittibayı selefilik sanıyorlar. Ümmetin üzerinde icma ettiği ve zaman olarak da selefi salihinden olan veya onlara en yakın olanlara, yaşayan ve ümmet dedikleri topluluğun yüzde onunun ittifak etmediği isimleri takdim ediyorlar.

Kendilerine bayraklaştırdıkları ve kendisiyle aşırılardan ayrıldıklarını iddia ettikleri cehalet özrü meselesine bakmamız, konunun anlaşılması açısından yeterli olacaktır.

Büyük şirkte cehalet özür müdür sorusu, mutlaklaştırdıkları alimlerine sorulduğunda -ilginç olan hepsi Suud ailesinin alimlerindendir-:

'Daimi alimler kuruluna (lecne daime) soruldu. 4400 rakamlı fetvanın ikinci suali;

Cevap olarak: 'Açıklama ve hüccet ikamesi İslamî cezaları uygulamak için yapılır. İnsanları kafir diye isimlendirmek için değil. O şahıs Allah'tan başkasına secdesi, adak adaması veya kurban kesmesi dolayısıyla kafir diye isimlendirilir.'

Fetvayı veren komisyon Abdulaziz bin Baz riyasetinde A. B. Ku'ud, A. B. Gudyan ve A. El-Afifi.

Cehalet konusu aynı şekilde İbni Cibrin'e sorulduğunda: Büyük şirkte cehalet olmadığını ve bunun mürcie akidesiyle İslam'a bulaştığını beyan etmiştir. Ki İbni Cibrin muasır müelliflerden Şeyh Medhet Yusuf Al'i Ferrac'ın yazdığı kitaplara önsöz yazmasıyla meşhurdur. Bu kitapları beğendiğini,

hakkın beyanı olduğunu ifade etmiştir. Bu müellifin kitapları büyük şirkte cehaletin olmadığını ve iddianın bidat olduğunu savunmak için yazılmıştır.[17]

Aynı şekilde Salih bin El-Fevzan bu konuda yazılmış bir risaleye önsöz yazmıştır. Risale Raşid bin A'la ya aittir. Kitabın adı 'A'rıdu'l Cehl'dir.[18] Yazar büyük şirkin açık meselelerden olduğunu ve bundan dolayı cahillerin ma'zur olmadığını beyan etmiştir. Fevzan risaleye yazdığı önsözde:

> '...Kitabı okudum. Kitabı işlediği konuda iyi bir kitap olarak buldum. Cahil hafi olup açıklanmaya muhtaç olan meselelerde ma'zurdur. Ancak tevhid, şirk, kat'i haramlar, Allah'tan başkasının adına kesilenlerde ma'zaret yoktur. Çünkü cehalet Peygamberin gönderilmesiyle ortadan kalkmış ve ilim kolaylaşmıştır…'

Bu konuda Muhammed bin Salih El-Useymin daha farklı bir şey söylemiştir. Ona göre cehalet mazerettir. Muhammed bin Abdulvehhab'ın rahimehullah 'Keşf Eş-Şubuhat' kitabını şerh ederken imamın cehaleti mazeret görmeyen sözünü delil olarak almaz. Buna sebep olarak da: 'Çünkü onun bu konuda başkaca sözleri vardır.' der.[19]

Aynı soru hadis dalında uzman Muhammed Nasıruddin Elbani'ye sorulduğunda: 'İslam'ın asıllarını muhafaza eden, ancak Allah'a cahil olduklarından dolayı ve alimlerin saptırmasıyla şirk koşanlar Müslüman muamelesine tabi olurlar. Müslümanların

---

17. *Kayıhan yayınları, bu kitaplardan biri olan 'İslam Hukukunda Cehalet' kitabını Türkçe'ye kazandırmıştır.*
18. *Menhec Yayınları tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.*
19. *'Kişi diliyle bir söz söyler, onun manasında cahil olmasına rağmen o sözle küfre girer ve cehaletiyle mazur olmaz.' Bu sözü izah ederken: 'İmamın konu hakkında başkaca sözleri de vardır ve bu sebebten ben onun cehaleti mazeret görmediğini zannetmiyorum' der.*

    Netice olarak Useymin kendi görüşünü şu şekilde açıklar:

    'İslam'ı kabul eden, ama küfre sokacak bir şey üzere hayatını devam ettiren ve kimse uyarmadığı için yaptığının İslam'a muhalif olduğu aklına dahi gelmeyen insana İslam hükümleri uygulanır. Ahiretteki durumunu ise Allah bilir.'

kabirlerine gömülür, namazları kılınır ve onlara merhamet talebinde bulunur.' [20]

Aynı ekolün birbirinden farklı fetvaları üzerinde biraz düşünün. Ve Türkiye'de bu isimleri bayraklaştıran, selefiliği bunlara ittiba olarak isimlendiren insanların 'Bidatçi Tekfircilere Reddiye: Cehalet Mazerettir' isimli kitap yayınladıklarına dikkat edin. Bu kitabı yayınlayana göre cehaleti mazeret görmeyen herkes, hem bid'atçi hem de tekfircidir. Öyleyse imamımız dedikleri birçok şeyh bu gruba girmektedir(!)

Bundan daha büyük açmaz, sıkışıldığında 'falanca adam falanca meselede hata etmiştir' cüretkârlığıdır. İyi de sizin alimleriniz sizin hesabınıza gelmeyen meselelerde hata edebiliyor da, başkaları onları hataya nispet ettiğinde neden alimlere saygısızlıkla itham ediliyorlar? Acaba sizler kendinizi alimler üstü bir sınıf olarak görüyor olmayasınız?

Netice olarak;

Vakıada birçok itikadi ve dinde zorunlu bilinmesi gereken ameli ihtilafın sebebi; alimlerin sözlerine nas muamelesi yapmak ve onlar masummuş gibi fetvalarını mutlaklaştırmaktır. Dinde vuku bulacak ihtilaftan sakınmak isteyen Müslümanlar vahye dayalı ölçülere dönmeli, alimlere hürmet ve onlardan istifadeyle; onların sözlerini nas yerine koymayı birbirinden ayırmalıdır. Aksi, ilahi olmayan bu metod ihtilafların çoğalmasına ve insanların çelişki ve şüpheler içinde dini anlamalarına neden olacaktır.

20. *Silsile el-Huda ve En-Nur serisinde uzunca bir cevabın kısaltılmış halidir.*

Fıkhî Meselelerde Vuku Bulan İhtilaf ve Mücmel Sebepleri

İhtilafı ve fıkhını bilmeyen insanlarda taassup kaçınılmazdır. Taassupla dine olan hassasiyet karışır. Ve kişi dini savunuyor zannederek mezhebini veya kendi amelini yüceltir.

Fıkhî meselelerde İslam'ın açıkça haram kıldığı bir şey helal sayılmadıkça veya kesin olarak farz kılınan bir meselenin farziyeti düşürülmedikçe genişlik tanınmıştır. Bunun en açık delili Allah Rasûlü döneminde, sahabe arasında vuku bulan ihtilaflardır. İhtilafın bu türü caiz olmamış olsaydı, vahyin indiği ilk zamanda buna müdahale edilir ve bu ihtilaf ortadan kaldırıldı. İslam'ın buna müdahale etmeyip, olduğu hal üzere bırakması bu konuda tanıdığı genişliğe işarettir.

Bedir savaşında Allah Rasûlü ve iki sahabesi arasında geçen diyalog bunun delillerindendir. Ömer radıyallahu anh anlatıyor;

"Peygamber, Ebu Bekir'e ve bana, 'Bu esirler hakkında düşünceniz nedir?' diye sordu. Ebu Bekir, 'Bunlar amca ve akraba çocuklarıdır, onlardan fidye almanı uygun görüyorum. Böylece fidye kâfirlere karşı bize güç olur, belki Allah'ın hidayetiyle ileride Müslüman da olurlar' dedi... Ben de, 'Doğrusu ben Ebu Bekir gibi düşünmüyorum. Bana göre, kellelerini uçurmamız için bize izin vermelisin; Ali, Akil'in; ben de filan yakınımın kafasını keselim, çünkü bunlar kâfirlerin öncüleri ve ileri gelenleridir' dedim. Rasûlullah, benim değil de Ebu Bekir'in görüşünü tercih etti. Ertesi gün yanlarına

geldiğimde ikisini de oturmuş ağlar halde buldum ve 'İkiniz niçin ağlıyorsunuz?' diye sorduğumda Rasûlullah, 'Arkadaşlarının, fidye alarak başıma getirdikleri yüzünden!' dedi ve (yakındaki bir ağacı göstererek), 'Cezayı kendilerine şu ağaç kadar yaklaşmış gördüm' buyurdu." [1]

Bu olay üzerine şu ayetler inmişti;

"Bir Peygamber'e yeryüzünde kesin galibiyet sağlamadan esir almak yaraşmaz. Siz dünya varlığını istiyorsunuz Allah ise (sizin için) ahireti istiyor. Allah yücedir, hakimdir." [2]

Bu kıssada Allah subhanehu ve teâlâ, Rasûlü'nün aldığı kararı düzeltmesine rağmen ihtilaf ve ictihad meselesine karışmamıştır. Kur'an'ın sorunları çözme üslubuna vakıf olanlar bilirler ki; Kur'an meselenin kendinden ziyade, ona sebep olan aslını önemser. Böylece sadece hatayı düzeltmez, ona götüren sebepleri ortadan kaldırır. Burada Allah, Rasûlü'nün sahabesiyle bu konuyu değerlendirmelerine veya farklı ictihadlarda bulunmalarına hiç değinmemiştir. Sadece verilen kararın doğru olmadığını Müslümanların maslahatına uygun olanın Ömer'in radıyallahu anh kararı olduğuna vurgu yapılmıştır.

Konu hakkında özel bir nas yoksa o konuda farklı naslarla ictihatta bulunmak caizdir. Çünkü maddi olarak İslam'ın güçlenmesi ve müşriklerin kalbinin İslam'a kazandırılması, İslam'ın hoş gördüğü ve teşvik ettiği ilkelerindendir. Bu Ebu Bekir'in radıyallahu anh bakış açısıydı. Kafirlere buğz ve düşmanlık onlara karşı sertlik -hususen savaş meydanlarında- bu da İslam'ın teşvik ettiği ilkelerdendir. Yaşadıkları vakıa iki nassa da müsaittir. Bundan dolayı her biri uygun gördüğünü savunmuştur. Ancak her şeyi en iyi bilen Allah subhanehu ve teâlâ, müdahale ederek yaşadıkları vakıaya en uygun olanı beyan etmiştir.

---

1. *Müslim*
2. *8/Enfal, 67*

Bir başka örnek; Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem, Beni Kureyza üstüne yürümek istediğinde;

"Sizden kimse ikindi namazını Beni Kureyza yurduna ulaşmadan kılmasın" dedi. Yolda güneş batmak üzereydi. Sahabeden bir grup namazlarını kıldılar. Kılanlar:

"Allah Rasûlü bizden namazı terk etmemizi değil, acele etmemizi emretmiştir" dediler. Kılmayanlar ise:

"Allah Rasûlü bizlere namaz kılmamayı, namazı Beni Kureyza'ya varınca kılmamızı emretti" dediler. Allah Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem ulaşınca bu durumu ona anlattılar. O her iki tarafı da kınamadı.[3]

Burada Allah Rasûlü'nün iki şekilde anlaşılmaya müsait bir sözü vardı. Sahabelerden her bir grup bir anlayışı tercih ettiler. Söz konusu namaz gibi önemli bir mesele olmasına rağmen Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem iki tarafı da kınamadı.

Özellikle İbni Kayyım'ın bu hadise yaptığı ta'likte şu tespiti kayda değerdir;

'Birinci grup zahirilerin selefi, ikinci grup ma'na ve kıyas ehlinin selefidir.' [4]

Günümüzde var olan fıkhî mezhepler geniş yelpazede bu iki başlık altında ele alınabilirler. Nasların zahiriyle amel eden ve lafızlardan hüküm çıkaranlar[5] ve daha ziyade kıyas ve naslardan manalar çıkarmak suretiyle istinbatta bulunanlar.[6]

3. *Buhari*
4. *İ'lam El-Muvakkiin, 1/203.*
5. *Geniş anlamda buna üç mezhep dahil edilebilir, dar anlamda ise zahiriler.*
6. *Buna Hanefi mezhebi, Kufe ve rey ehli dahil edilebilir.*

Bir başka örnek;

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem bir ihtiyaçtan dolayı sahabesinden iki kişiyi sefere yolladı. Yoldayken namaz vakti girdi ve suları bitmişti. İkisi de teyemmüm alıp namazlarını kıldılar. Henüz namaz vakti çıkmadan su buldular. Biri abdest aldı ve namazını iade etti. Diğeri ise namazını iade etmedi. Allah Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem döndüklerinde durumu ona anlattılar. Namazını iade etmeyene;

"Sen bu davranışınla sünnete isabet ettin" buyurdular.

Namazını iade edene;

" 'İki defa ecir aldın' dediler." [7]

Bu kıssada sahabeler ihtilaf etmişlerdir. Konu hakkında özel nas olmadığı için, yaptıkları Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem tarafından kınanmamıştır.

Yine bu konuya delil teşkil eden meselelerden biri de, Allah Rasûlü'nden sonra sahabe arasında vuku bulan ihtilaflardır. Onlar Arap lugatini en iyi bilen insanlardı. Allah Rasûlü'nün dini nasıl yaşadığını bizzat görmüş ve onun öğrencisi olmuşlardı. Buna rağmen kendi aralarında ihtilaf ettiler. Nasların manalarına, nüzul sebeplerine ve nasıl anlaşılması gerektiğine en iyi vakıf olan insanların ihtilafa düşmeleri, sonradan gelen ve onlardan mertebe olarak çok aşağıda olanların ihtilaf etmelerinin caiz olduğunu gösterir.

Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem vefatından sonra, sahabenin ihtilafına bazı örnekler;

Ebu Zerr'den radıyallahu anh rivayete göre, şöyle demiştir:

---

7. *Ebu Davud, Nesai*

"Rasûlullah şöyle buyurdu: 'Bir kimse önüne hayvan semerinin önündeki veya arkasındaki tahta kadar da olsa bir şeyi koymaksızın namaz kılarsa önünden geçen siyah köpek, kadın ve eşek onun namazını keserek bozar. Ebu Zerr'e sordum: 'Kara köpeğin kırmızı ve beyaz köpekten farkı nedir?', Dedi ki: 'Ey kardeşimin oğlu benim Rasûlullah'a sorduğum şeyi sen de bana sordun, siyah köpek şeytandır' buyurdular." [8]

Bu hadisi rivayet eden sahabeler hadisin zahiriyle amel ettiler. Ve burada geçen 'namazı kesme' ifadesinden kastın, namazın bozulması olduğunu anladılar. Ancak Aişe radıyallahu anha annemiz buna itiraz etti.

"Aişe'nin yanında namazı bozan şeylerden söz açılmıştı. Bu meyanda köpek, eşek ve kadının da zikri geçti. Aişe: 'Bizi yine eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Vallahi, ben Rasûlullah'ı kıblesiyle arasında yatakta yatar olduğum halde namaz kılarken gördüm. Benim için ihtiyaç hasıl olunca oturup onu rahatsız etmek istemezdim (yatağın) ayak tarafından sıyrılıp çıkardım.' " [9]

Sahabeden Ali, Osman ve İbni Ömer radıyallahu anhum, Aişe annemizin görüşüne benzer bir görüş aktarmışlardır. Allah Rasûlü'nün birden fazla uygulamasını baz alarak farklı ictihatlarda bulunmuş ve ihtilaf etmişlerdir.

Yine boşanmış kadının nafakası ve evde barınma hususunda ihtilaf ettiler. Ömer radıyallahu anh üç talakla boşanmış kadının iddet döneminde bu haklara sahip olduğunu savunuyordu. Yani eşi onu boşamış olsa dahi iddeti olan üç hayız dönemi bitinceye dek koca, ona bakmak ve ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydı. Bu hükme Kur'an-ı Kerim'in şu ayetiyle ulaşmıştı.

"Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda iddetleri içinde (temizlik dönemlerinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan sakının. Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de

8. *Müslim, Sünen Ashabı*
9. *Buhari, Müslim*

çıkmasınlar. Ancak apaçık bir hayasızlık yapmaları durumu müstesna. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa o kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarır." [10]

İbni Abbas radıyallahu anh ise bu konuda Peygamber'in sallallahu aleyhi ve sellem özel bir hadisine dayanarak boşanmış kadının iddet müddetinde bu haklara sahip olmadığını savunuyordu.

Fatıma binti Kays radiyallahu anha şöyle dedi:

"Fatıma'yı kocası üç talak ile boşadı. Rasûlullah ona bir sükna ve nafaka tayin etmedi!" [11]

Bir başka rivayette:

"Nebi'ye geldim ve: 'Ben, Halid ailesinin kızıyım. Kocam falanca kendisi Yemen'de olduğu halde bana talakımı gönderdi. Ben de kocamın ailesinden nafaka ve içinde barınacak ev istedim. Onlar bu isteğimi vermeye imtina ettiler ve: 'Ya Rasûlullah! Kocası bu kadını üç kere boşayıp talakını gönderdi' dediler.'

Fatıma binti Kays dedi ki: 'Bunun üzerine Rasûlullah: 'Kadın için nafaka ve barınacağı ev, ancak kocasının ona dönme imkanı olduğu zamandır!' buyurdu." [12]

Bu meyanda örnekler çoğaltılabilir. Ancak bu ve benzeri örneklerden anlaşılan vahyin esasına şahitlik etmiş insanların dahi ihtilaf etmiş olmasıdır. Bu nedenle onlardan sonra gelen fakihlerin ihtilafı, normal karşılanmalıdır.

Buraya kadar olan kısımda özel vakıalar üzerinden fıkhî meselelerde ihtilafa müsaade edildiğine örnekler verdik. Genelliğine binaen asıl delili sona erteledik. Bu meselenin

---

10. *66/Talak, 1*
11. *Müslim*
12. *Ahmed, Nesai*

aslını, İslam'ın ictihada izin vermesi oluşturmaktadır. İslam, insanları sadece var olan naslarla amele sevk etmemiş, onlara ictihad kapısını açmış ve buna teşvik etmiştir. İctihada müsaade edilmesi, zımnen ihtilafa müsaade etmeyi içerir. Çünkü İslam'da meseleler; ictihadın caiz olmadığı ve hakkında hususi nas olan meseleler ve hakkında özel nassın olmadığı ve delillerin farklı yönlere işaret ettiği, ictihada açık meseleler olmak üzere ikiye ayrılır. İctihad edecek insanların tabiatı, yetiştikleri ilmi havza, ilmi seviyeleri ve öncelikleri ictihadlarında farklılığa neden olacaktır. Bu, esasında insan olmanın da gereğidir.

"Hakim, hüküm verirken ictihadda bulunup da isabet ederse, onun için iki sevap vardır. Ama hüküm verirken ictihad edip de yanılırsa, ona bir sevap vardır." [13]

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem, Muaz'ı Yemen'e yollarken onunla arasında şu konuşma geçti:

"Sana bir mesele ârız olduğunda nasıl hükmedersin?'

Muaz:

- Allah'ın kitabıyla hükmederim!,

- Şayet onda hükmü bulmazsan?

- Allah Rasûlü'nün Sünnetiyle hükmederim!

- Şayet onda da bulmazsan?

- Kendi ictihadımla hükmederim!

Allah Rasûlü bu cevaptan memnun oldu. Ve elini Muaz'ın göğsüne vurarak: 'Rasûlü'nün elçisini, Rasûlü'nün razı olduğu şeye

13. *Buhari, Müslim*

muvaffak kılan Allah'a hamd olsun." [14] [15] [16] dedi.

Her ne kadar bu rivayetin sıhhatinde ihtilaf olsa da sahabeden naklolunan başka rivayetler bu aslın onların yanında sabit olduğunu gösterir.

Ömer radıyallahu anh Kadı Şureyh'e şöyle bir mektup gönderdi:

"Sana bir olay geldiğinde Allah'ın subhanehu ve teâlâ kitabıyla hükmet. Şayet Allah'ın kitabında olmayan bir mesele gelirse o zaman

---

14. *Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, Dârimi ve bir çok hadis imamı.*
15. *Bu hadis alimlerin senedi ve metni hakkında ihtilaf ettikleri rivayetlerdendir. Özet olarak alimlerin rivayet hakkında söylediklerini zikredecek olursak;*

    a. Hadisi zayıf kabul edenler; Hadis alimlerinin büyükleri senedinde bulunan bazı afetlerden dolayı bu hadisi zayıf kabul etmişleridir.

    İmam Buhari (Tarihu'l Kebir 2/2449): '...Bu senetle sahih olmaz. Başkada bir yoldan bilinmez.. Mürsel bir rivayettir.'

    Tirmizi: 'Bu hadisi başka bir vecihten bilmiyoruz. Ve isnadı benim yanımda muttasıl değildir.'

    İbni Hazm (Muhalla 1/62): 'Bu hadisi sadece Haris bin Amr rivayet etmiştir o da meçhuldur. O da Hımıs ehlinden tanınmayan kişilerden rivayet etmiştir.'

    İbnu'l Cevzi (El-İ'lel Mutanahiye): 'Fukaha kitaplarında zikretse de sahih değildir.'

    b. Hadisin sahih olduğunu savunan alimlerimiz. Bunları iki kısımda incelemek mümkündür. Hadisin ravileri, ravilerde bulunan cehalet ve irsal iddiasına cevap vermeye kalkanlar. Bunlar teknik konularda konuşmuş ve hadisin zayıflığı hakkında öne sürülen illetlere cevap vermişlerdir. Ancak muhakkik alimlerin çoğu bu cevapların yetersizliğine işaret etmiş ve zayıflık sebeplerinin baki olduğunu söylemişlerdir. Bir diğer grup alim hadisin isnad yönünden zayıf olduğunu ikrar etmekle beraber hadisin şöhretinin isnada ihtiyaç bırakmadığını savunmuşlardır. Yani alimlerin çoğunun bu hadisi kullanmasının isnada ihtiyaç bırakmayacak şekilde hadisi kuvvetlendirdiğini ve anlamının alimler arasında ihtilafsız kabul edildiğini savunmuşlardır (İbni Hazm ve kıyası reddeden zahiriler müstesna).

    Hatip El-Bağdadi (El-Fakih ve'l Mutefakkih, 190): 'Bu vb. hadisler isnad yönünden sahih olmasa da topluluğun topluluktan nakli ve onunla ameli isnada ihtiyaç bırakmadı.'

    Gazali (El-Mustasfa, 2/254): 'Bu hadisi ümmet telakkiyle kabul etti. Hiç kimse bu hadisi eleştirmedi. Hali bu olan rivayetin mürsel olmuş olması zarar vermez. Bilakis isnadını araştırmak vacip değildir.'

    İbni Kayyım (İ'lam, 1/202): Yukarıda zikrettiğimiz Hatip el Bağdadi'nin sözünü nakletmiştir ve kendisi de bu görüştedir.

    Allah en doğrusunu bilir.
16. *Bu konuda tafsilatlı bilgi almak isteyenler: Silsile Ehadis Daife ve'l Mevdua, 2/273; Şeyh Ekrem Diya El-Ömeri, El-Bahis Mine'l Hukmi bin Nassi fi El-Hevadis; Şeyh Meşhur Hasan El-Selman, Tahkikat ve Tenkihat ala Metni'l Varakat, s.481-493 Muaz hadisinin uzun tahrici.*

Rasûlü'nün sünnetiyle hükmet. O iki kaynakta olmayan bir mesele gelirse, insanların üzerinde toplandığı görüşle hükmet. Bu da olmazsa dilediğin şekilde yaparsın." [17]

Ömer radıyallahu anh, nas bulunmayan konularda kendi ictihadıyla amel etmesini ona söylemiştir. Bu da sahabe nezdinde kesin nas olmayan konularda ictihadın olabileceğini gösterir. İctihadın varlığı ise ihtilafın varlığıdır.

Fukaha İhtilafının Mücmel Sebepleri

Fukaha'nın ihtilaf sebeplerini bilmenin birçok faydası vardır. Bundan dolayı bir çok ilim adamı, bu faideleri gözeterek onların ihtilaf sebeplerini tafsilatlı zikretmiştir.

Örneğin, İbni Rüşd Fıkhu'l Mukaren (karşılaştırmalı fıkıh) sayılacak Bidayetu'l Müctehid kitabında alimlerin ihtilaf sebeplerini zikretmiştir. Bu konuda hususi bir kitap yazan Dr. Abdulkerim El-Hamidi 'El-Camiu'l Mufid fi Esbab İhtilaf El-Fukaha'sında İbni Rüşd El-Hafid'den bu sebeplerden bazısını şöyle zikreder:

'1. Nasların tefsirinde ihtilaf etmeleri

Örneğin, kocası tarafından boşanan kadın, ayetin nassıyla 'üç kuru' müddeti iddet bekler. Ancak Arap lugatinde 'kuru' lafzı hem hayız, hem de temizlik için kullanılır. Doğal olarak bu lafzı, lugavi tercihine göre tefsir edenlerin ictihatları birbirinden farklılık arzeder.

2. Naslarda varid olan emir ve nehiy hadislerinden anladıkları

Emir ve nehiy mutlak olarak vucubiyet ve haramlık mı ifade eder? Bu durum varid oldukları konuya göre değişir mi? Bu soruya verilen cevap da ihtilafların oluşma nedenidir.

---

17. Nesai, Dârimi

3. Peygamber'in sallallahu aleyhi ve sellem fiillerine hamlettikleri hüküm.

Kimi, Peygamber'in fiilinin vucubiyet ifade ettiğini; kimiyse mutlak olarak mustehaplık ifade ettiğini savunur. Kimi alim ise mubahlık ifade ettiğini ve insanın yapıp yapmamada tercih sahibi olduğunu beyan eder. Bu tercih de ihtilaflara sebebiyet verir.

4. Hadislerin tashihinde vuku bulan ihtilaf

Bir alim, bir hadisi sahih kabul eder ve onun gereğince fetva verir. Bir diğeri herhangi bir sebepten aynı hadisi zayıf kabul ediyorsa başka bir nasla hüküm verebilmektedir.

5. Kıraatlerde vuku bulan ihtilaf

Yeminini bozan, ayetin nassıyla üç gün oruç tutar. Ancak bu orucu peş peşe mi tutmalıdır yoksa istediği zamanlarda tutabilir mi? Bu konuda ihtilaf edilmiştir. İbni Mesud kıraatinde "üç gün peş peşe oruç" şeklindedir. Diğer kıraatlerde peş peşe lafzı yoktur.

6. Umum-husus ve Mutlak-mukayyed'de vuku bulan ihtilaf

7. Konu hakkında özel delil olmayınca, herkesin kendi ictihadından kaynaklanan ihtilaf

8. Kıyasta var olan ihtilaf

Kıyas şer'i delil midir? Bu konu cumhur ve zahiriler arasındaki birçok ihtilafın sebebidir.

9. Delillerde birbirine zıt hükümler verildiğinde tercih metodunda vuku bulan ihtilaf.'

İbni Rüşd'e yakın dönemlerde yaşamış İbni Hazm rahimehullah 'El-İhkam' adlı eserinde[18] alimlerin fıkhî ihtilaflarının sebeplerini zikretmiştir.

18. 2/248

'Bu sebepler zikrettiğimiz gibi on tanedir.

1. Alime nassın ulaşmaması ve buna binaen başka bir nasla hüküm vermesi.

2. Hadisi rivayet edenin ezberlemediğini düşünmesi veya ravinin vehmettiğine inanması. Ömer'in radıyallahu anh Fatıma bin Kays'ın rivayetine itibar etmemesi gibi.[19]

3. Hükmün neshedildiğine inanması. İbni Ömer'in ehli kitap kadınlarına evlenmeye izin veren ayetin nesh edildiğine inanması gibi.

4. Bir nastaki hükmün daha ihtiyatlı olduğuna inanarak başka nassın önüne geçirmesi. Bunun bir anlamı yoktur. Ne Kur'an ne de Sünnet böyle bir anlayışı gerekli kılmamıştır.

5. Çok kişi onunla amel ediyor diye bir nassı, başka bir nassın önüne geçirmesidir.

6. Sahih olmayan bir nassı fesadını bilmesine rağmen sahih nassın önüne geçirmesi.

7. Umumiyet ifade eden bir nassı kendi zannıyla tahsis etmesidir.

8. Konu hakkında hususi delil olmasına rağmen onu terk edip umum ifade eden naslara yapışmasıdır.

9. Elinde delil olmaksızın nassın zahirini tevil etmesidir.

10. Bir nassı kendi ashabının sözünden dolayı terk etmesidir. Zanneder ki tabi olduğu, mutlaka bir ilimden dolayı bu nassı terk etmiştir.'

Buna benzer bir amaçla Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye rahimehullah 'Refu'l Melam an Eimmeti'l a'lam' adlı eserini kaleme aldı.

19. *Konunun girişinde İbni Abbas ve Ömer* radıyallahu anh *arasında boşanan kadının ev ve nafaka hakkı hususunda rivayetleri vermiştik.*

Bu eserde fukahanın ihtilaf sebeplerini örnekleriyle izah etti. Kitabın özeti olarak diyebiliriz ki:

'İhtilafın üç ana sebebi vardır:

1. İmamın, Peygamber'in o sözü söylediğine inanmaması. Yani rivayetin Rasûl'ün sallallahu aleyhi ve sellem sözü olarak, onun yanında sabit olmaması. Bu selefte var olan ihtilafların çoğunun nedenidir.

2. Rasûl'ün sallallahu aleyhi ve sellem bu sözle, o manayı kast ettiğine inanmaması. [20]

3. O hükmün nesh edildiğine inanması.

Bu üç ana sebepten bir çok madde ortaya çıkar.'

Daha sonra İbni Teymiyye yukarıda imamların zikrettiği sebeplere benzer yaklaşık on sebep zikreder.

Allah tüm imamlara rahmet etsin. Bu bab'a ehemmiyet vermelerinin sebebi, ihtilaf fıkhına bina edilen faideleri bilmeleridir. Biz Allah'ın izin verdiği kadarıyla bu faideleri zikredeceğiz.

Fukaha'nın İhtilaf Nedenlerini Bilmenin Faydaları

Büyük Fukaha Hakkında Yanlış Düşüncelere Kapılmama

İhtilafın nedenlerini bilmeyen biri, imamların naslara kasten muhalefet ettiğini zannedebilir. Bu da sevilmesi gereken din büyüklerine buğza neden olur. Hiç kimse Allah'a ve Rasûlü'ne sallallahu aleyhi ve sellem kasten muhalefet etmiş birini sevemez. Maalesef bu bilgiden uzak olan birçok kimsenin, başta İmam Ebu Hanife rahimehullah olmak üzere birçok imama karşı kötü zan

20. *Yani hadisin lafızlarını tefsirde vuku bulan ihtilaf*

beslediğine şahit oluyoruz. Oysa onlar ümmetin tartışmasız kabul ettiği büyük imamlardır.

Ki Şeyhu'l İslam 'Refu'l Melam' adlı kitabının girişinde bu hakikate dikkat çeker. Aynı zamanda kitabı yazmasındaki gaye de anlaşılır.

> 'Bilinmelidir ki ümmetin yanında kabul görmüş imamlardan hiç biri Allah Rasûlü'nün sünnetine -küçük, büyük- kasıtlı muhalefet etmemiştir. Çünkü onlar Rasûl'e ittibanın vacip olduğunda ve onun dışında herkesin sözünün alınıp terk edileceğinde ittifak halindedirler. Buna rağmen onlardan birinin sözünün, Allah Rasûlü'nden gelen naslara muhalif olduğu görülürse mutlaka o söz için özür aranmalıdır.'

İslam Toplumunun Belini Kıran Ayrılık ve Taassuptan Kurtulma

İhtilafı ve fıkhını bilmeyen insanlarda taassup kaçınılmazdır. Taassup ile dine olan hassasiyet karışır. Ve kişi dini savunuyor zannederek mezhebini veya kendi amelini yüceltir. İslam aleminde ihtilafın varlığından haberi olmayan insanların kendi mezhebi dışında birine: 'Bende seni Müslüman sanmıştım' benzeri sözleri bu gerçeğin vakıaya yansımasıdır. Yine namazda teşehhüd parmağını kaldırmanın, Allah Rasûlü'nün sünnetinde varid olmasına rağmen 'Namazda çok hareket etti' gerekçesiyle namazın batıl olduğuna hükmeden ve arkasında namaz kılınmaması gerektiğini söyleyenler veya çoraplara mesh yapan birinin abdestinin olmadığı ve buna bağlı olarak da arkasında namazın batıl olacağına dair verilen fetvalar da bu cinstendir.

İmam Şatibi rahimehullah: 'İlim talebesinin kendi mezhebi dışında bir mezhebin görüşlerine bakmaması, genellikle onda mezhebi dışındaki görüşlere karşı nefret oluşturur. Bu da insanların imametinde ittifak

ettiği insanlara karşı, onu yanlış düşüncelere sevk eder.' [21]

Bunun en güzel örneğini sahabede görüyoruz. Onlar birçok konuda ihtilaf etmelerine rağmen birbirlerini sevmekten ve saygı göstermekten imtina etmediler. Birbirlerinin arkasında namaz kıldılar. Namazın rükunları, şartları ve daha birçok konuda ihtilaf etmelerine rağmen…

Fıkhî Melekelerin Gelişmesi

İnsanların ihtilafını ve delillerden farklı istinbat metotlarını bilmek, fıkıh melekesini kuvvetlendirir. Kişinin dar bakış açısına sahip olmasına engel olur. Hususen müctehid imamlar ictihadlarını nassa dayandırmıştır ve bakış açılarını tartışmaya açmışlardır. Bu da Müslüman ilim adamlarının ufkunu genişletmiştir.

Sahabeden Ebu Derda radıyallahu anh:

"Kur'an'ın farklı vecihlerini bilmeden tam anlamıyla fakih olamazsın."

Katâde rahimehullah:

"İnsanların ihtilafını bilmeyen fıkhın kokusunu dahi almamıştır."

Said b. Arube:

"Alimlerin ihtilafını bilmeyeni, alimden saymayınız."

Hişam b. Ubeydullah Er-Razi:

"Karilerinin ihtilafını bilmeyen karilerden, fakihlerin ihtilafını bilmeyen fukahadan değildir." [22] diyerek ihtilafları bilmenin önemine değinmişlerdir.

---

21. *El-Muvafakat, 2/273.*
22. *Rivayetler için: 'Cami' beyan ilm-i ve fadlihi', İbni Abdilber, 2/814-815.*

İhtilafın Olduğu Yerde İcma, İcmanın Olduğu Yerde İhtilaf İddiasından Kurtulma

Akıl sahibi her insan bilir ki; hakkında icma olan bir meseleyle ihtilaf olan mesele arasında fark vardır. İcma olan meselede ihtilaf kabul edilmez. İcmaya muhalefet eden, müminlerin yoluna muhalefet ettiği için şiddetle kınanır.

"Kim kendisi için doğru yol açıklık kazandıktan sonra Peygamber'e muhalefet eder ***ve mü'minlerin yolundan başka yola uyarsa*** onu döndüğü yöne çeviririz ve cehenneme atarız. Orası ne kötü bir varış yeridir!" [23]

Hadiste Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Allah ümmetimi sapıklık üzere bir araya toplamaz." [24]

Bununla beraber İslam'ın kabul ettiği ve delile dayalı ihtilaf, genişlik olarak kabul edilmiştir. Sahipleri kınanmadığı gibi hata etseler dahi bir ecir almayla mükafatlandırılmıştır.

Bu hassas dengeyi korumanın yolu ittifak ve ihtilaf noktalarını bilmekten geçer. Alimlerin ihtilafından habersiz olan biri delile dayalı ihtilafın olduğu yerde, icmadan bahsedebilir. Veya icmanın olduğu yerde ihtilaf varmış gibi davranıp ümmetin amelini bölebilir, dini meseleleri cıvıklaştırabilir.

Ebu Eyyub Es-Sıhtıyani:

'İnsanların fetva vermede en cesur olanları, alimlerin ihtilafını bilmeyenler; fetvada en duyarlı olanlar ise alimlerin ihtilafından haberdar olanlardır.'

İmam Malik'e rahimehullah soruldu: ' 'Kim fetva verebilir?', İmam: 'Fetva ancak insanların ihtilafını bilenlere caizdir.' '

23. *4/Nisa, 115*
24. *Sünen Ashabı*

İmam Şafi: 'Bir insanın kendinden önce var olan sünnetleri, selefin sözlerini, insanların ittifak ve ihtilaf ettikleri konuları bilmeden kıyas yapması helal değildir.' [25] demişlerdir.

Evet, İslam alimlerinin ihtilaf nedenlerini tespit çalışmaları bu faidelere binaendir. Elbette zikredilebilecek başka faideler de vardır. Bu bölüm için bu kadarıyla iktifa edelim.

25. *Rivayetler için: 'Cami' beyan ilm-i ve fadlihi' İbni Abdilber, 2/817-818.*

Fıkıh İmamlarının İhtilafı ve Sebepleri

Deliller arasında zahiren çakışma olabilir. Bu delilin kendinden değil insanların anlayışından veya rivayet edenlerin hatalarından kaynaklanır.

1. Usül Kaidelerinde Vuku Bulan İhtilaf

Usül, adından da anlaşılacağı üzere asıldır. Şer'i hükümler onun üzerine bina edilir. Şeriatın aslı olan Kur'an ve Sünnet'e alimler yaklaşırken, bir usül çerçevesinde yaklaşırlar. Doğal olarak usülde ihtilaf eden fukaha, şer'i hükümlerde de ihtilaf edecektir.

Bunun için en uygun örnek 'emir ve nehiy kalıplarının delaleti' meselesidir. Tüm ulema İslam'ın esası olan Kitap ve Sünnet'in delil olduğunda ittifak halindedirler. Delil olan naslarda, Allah ve Rasûlü'nün bize yönelttiği emirler ve yasaklar vardır. 'Bunları gördüğümüzde ne anlamalıyız?' sorusuna, her alim farklı cevaplar vermiştir. Cumhuru fukaha ve Zahiriler arasında yaşanan ihtilaf, bu soruya verdikleri cevapta da saklıdır.

Cumhur ulema, emir ve nehyi varid olduğu konuya göre ele almışlardır. İbadetlerde vuku bulan emirleri vacip, adap babında vuku bulanları ise irşad olarak kabul etmişlerdir. Allah'ın veya Rasûlü'nün ibadetlerle ilgili emirlerini kesin

olarak anlamış, adap babından olanlarını da müstehap kabul etmişlerdir.

Ancak Zahiriler bu ayrımı kabul etmediklerinden, cumhurun 'müstehaptır' dediği birçok hükme 'vaciptir', terki ise 'haramdır' demişlerdir.

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem bir hadisinde:

"Sağ elinle ye ve önünden ye." [1] buyurmuştur.

Burada zikredilen 'sağla yeme' emredilmiştir. Cumhur sağla yemeyi sünnet kabul eder. Çünkü bu emrin varid olduğu yer, adap babıdır. Zahiriler bu ayrımı yapmadıklarından, bu hükme vacip demişlerdir.

Başka bir hadisinde Rasûl sahabeye emretti:

"Cenazeyi kaldırmada acele ediniz. Şayet salih biriyse onu hak ettiği hayra ulaştırmış olursunuz. Salih biri değilse de bir an önce o şerden kurtulmuş olursunuz." [2]

Cumhuru ulema bunu adap babından sayar ve müstehap der. İbni Hazm rahimehullah ise bunu vacip görmüş ve bu emre uymayanları veya bu emre müstehap diyenleri ağır bir dille kınamıştır.

Nehiy de bunun gibidir. Cumhuru ulema her yasağı aynı kategoride ele almamıştır. İbadetlerde varid olan yasakların kesinlik ifade ettiğini söylerken, insanların kendi aralarındaki sözleşmelerde, nehyi sınıflara ayırmışlardır. Meselenin özü ve temelinde vuku bulan nehyi kesin olarak değerlendirmiş ve sözleşmeleri geçersiz saymışlardır. Ancak bunun dışında kalanlarıysa riayet edilmesi gerekmekle beraber, sözleşmeleri

1. *Buhari*
2. *Buhari, Müslim*

iptal etmeyen yasak olarak değerlendirmişlerdir. Zahiriler ve kısmen hadis ehli bu konuda farklı tutum izlemiştir. Varid olan nehiyleri mutlak olarak ele almış, bu nehiyleri işleyenleri günahkar, amellerini geçersiz saymışlardır.

Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem yasakladığı çoğu alışveriş türü bu cinstendir.

"Dışardan gelen satıcıları karşılamayın, şehirli olan dışardan gelenin malını satmasın." [3] [4]

"O neceş alıverişini (malı satmak için övmeyi ve fiyatı arttırmayı) yasakladı." [5]

"Sizden biri kardeşinin anlaştığı mal üzere alışveriş yapmasın." [6]

Cumhur bu ve benzeri yasakları sözleşmenin aslından saymamıştır. Yapılmaması gerektiğine vurgu yapmakla beraber alışverişi geçerli saymışlardır. Ancak Zahiriler burada farklı tutum izlemiş ve cumhurla ihtilaf etmişlerdir.

Bunun bir örneği de kıyas meselesidir. Kıyası hiç kabul etmeyenler (Zahiriler), geniş anlamda kabul edenler (Hanefiler ve rey ehli) ve dar anlamda kabul edenler (Cumhur) olarak alimler üçe ayrılmışlardır.

Buna binaen ihtilaflar vuku bulmuştur. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem döneminde şöyle bir hadise yaşandı:

Biri:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, helak oldum! dedi. Rasûlullah,

---

3. *Piyasayı bilmeyen bedevi köylülerin kandırılmaması içindir. Şehrin girişinde tüccarlar onu aldatıp malını değerinden çok düşük fiyata alabilirler. Ancak şehre girmesi ve piyasayı müşahade etmesi durumunda aldatılma riski azalır.*
4. *Buhari*
5. *Buhari*
6. *Buhari*

- Seni helak eden şey nedir?, diye sordu. O kimse,

- Ramazanda hanımımla cinsel ilişkide bulundum, dedi. Peygamber,

- Bir köle azad edecek bir şey bulabilecek misin?, buyurdu. Adam,

- Hayır, dedi. Rasûlullah,

- İki ay peş peşe oruç tutabilecek misin?, diye sordu. Adam yine,

- Hayır, dedi. Peygamber,

- Öyleyse altmış fakiri doyuracak bir şey bulabilecek misin?, buyurdu. Adam yine,

- Hayır, dedi. Sonra o adam oturdu. Derken Peygamber'e içinde hurma dolu bir zembil getirildi. Rasûlullah, o adama,

- Bunu al da birilerine sadaka olarak ver, buyurdu. Adam,

- Bizden daha fakir bir kimseye mi vereceğim? Medine'nin karataşlı iki tarafı arasında buna bizden daha muhtaç bir aile yoktur, dedi. Bunun üzerine Peygamber güldü, hatta yan dişleri göründü. Sonra o adama,

- Haydi git, bunu ailene yedir, buyurdu." [7]

Bu hadis Ramazan günü eşiyle beraber olanın kefaretini anlatmıştır. Fukaha yine orucu bozan yeme ve içme vuku bulduğunda, cezanın ne olacağında ihtilaf etmiştir.

İmam Malik ve Ebu Hanife rahimehumullah bu hadise kıyas yaparak aynı kefaretle cezalandırılacağını söylerler.

İmam Ahmed ve hocası İmam Şafii rahimehumullah kıyası kabul

7. *Buhari*

etmelerine rağmen birinci görüşü savunmamışlardır. Onlar sadece bir gün kaza tutar demişlerdir. Çünkü kıyası kefaretlerde kabul etmemiş veya cinsel münasabet için zikredilen kefaretin illetini yeme ve içmeye uygun görmemişlerdir.

Zahiriler ise kıyası kabul etmediklerinden, bu kefaretin sadece cinsel ilişkiye özel olduğunu söyler, yeme içmeyi buna dahil etmezler.

Bunun gibi usül kaidelerinde vuku bulan her ihtilaf şer'i ahkamda yansımıştır.

2. Konu Hakkındaki Delilin Alime Ulaşmaması

Bir konu hakkında özel veya genel delil vardır. Hakkında özel delil bulunmayan konularda genel anlam ifade eden delillere yönelinir. Bazı konular hakkında özel delil olmasına rağmen o delil alime ulaşmayabilir. Doğal olarak da alim genel anlam ifade eden naslara başvurur. Buna binaen konuyla alakalı özel delile ulaşan alimle, bu delilden haberdar olmayan alimin varacakları netice birbirinden farklı olacak, yani ihtilaf edeceklerdir.

Bu sebep daha ziyade Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem sünnetinin mütevatir seviyesine ulaşmayan ahad rivayetlerinde vuku bulmuştur. Rivayetler tedvin edilip, hadis kitapları yaygınlaşmadan, alimler yaşadıkları bölgelere göre bazı rivayetlerden habersiz kalabiliyorlardı. Özellikle hadisleri rivayet eden sahabeler farklı bölgelere görevli olarak gittiler. İnsanlar, birinin rivayetlerinden haberdar olup, kalan sahabelerin rivayetlerinden mahrum kaldılar. Bu konuda en geniş bilgiye sahip olanlar Hicaz ehliydi. Sahabelerin bir çoğu o bölgede kaldıkları için Allah Rasûlü'nün sünneti yaygındı. Kufe ehli, Ali ve İbni Mesud radıyallahu anhuma gibi sahabelerin rivayetlerini öğrenmişlerdi. Yemen ve civarı, Muaz bin Cebel, Ebu Musa

El-Eşari radıyallahu anhuma gibi sahabelerin rivayetlerinden istifade etmişlerdi.

Bu durum sahabe arasında da yaşanabiliyordu. Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem yanında kalmalarına rağmen bazı olaylara bazısı şahitlik ediyor, bir kısmı olaydan ve Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem hükmünden haberdar olamayabiliyordu.

Bir gün Ebu Bekir'e radıyallahu anh yaşlı bir kadın gelerek mirastan kendisine pay verilmesini istedi. Ebu Bekir de radıyallahu anh:

" 'Senin bu isteğin hakkında Allah'ın kitabında bir şey yoktur. Rasûlullah'ın sünnetinde de bu konuda bir şey bilmiyorum. Siz dönünüz ben insanlara sorayım.' dedi. Sonra durumu araştırdı. Muğire b. Şu'be: 'Peygamber'in onun durumunda olana altıda bir verdiğini gördüm' demesi üzerine, Ebu Bekir: 'Seninle birlikte bu haberi işiten var mı?' diye sorar. O zaman Muhammed b. Mesleme de onun benzerini söyleyince Ebu Bekir kadına altıda bir miras verir." [8]

Ebu Bekir radıyallahu anh sürekli Rasûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem yanında olmasına rağmen bu hükümden haberdar değildir. Buna bağlı olarak da genel naslara dönmüştür. Ve Kur'an ayetlerinde nineye pay verilmediği için, kadının hakkı olmadığını düşünmüştür. Sahabeden Allah Rasûlü'nün hükmüne şahitlik edenler onu uyarınca, özel delile göre hüküm vermiştir.

Sahabe arasında vuku bulan bu ve benzeri hâdiselerin sonradan gelen fukaha arasında vuku bulması gayet normaldir.

Yine İmam Buhari ve Müslim'in İbni Abbas'tan radıyallahu anh naklettiği bir vakıa, bazı konularda sahabelerin bazı hükümlerden haberdar olmadığının kanıtıdır.

"Ömer, Şam'a çıkıp Serğ mevkiine varınca kendisini Ebu Ubeyde

8. *Ebu Davud, Muvatta.*

b. El-Cerrah gibi ordu komutanları ve arkadaşları karşıladılar ve ona Şam'da veba olduğunu söylediler. Önce muhacirle iştişare etti. Onlar farklı görüşler sundular.

'Bana Ensâr'ı çağırın' dedi. Onları çağırdım. Onlarla da istişare etti. Onlar da aynen muhacirler gibi çeşitli görüşler bildirdiler. 'Haydi siz de gidebilirsiniz, bana Kureyş'in yaşlılarından Fetih muhacirlerinden olanları çağır!' dedi. Onları da çağırdım. Onlar söz ve fikir birliği halinde, hatta aralarında iki kişi bile anlaşmazlığa düşmeden görüşlerini şöyle bildirdiler:

'Orduyu veba bulunan yere sürüklemeni istemiyoruz, geri dönmeni hayırlı görüyoruz.' Bunun üzerine Ömer şöyle seslendi: 'Ben deveme binip geri dönüyorum, haydi hazırlanın!'

Hepsi dönmek üzere hazırlandılar. Ebu Ubeyde şöyle dedi: 'Ey Ömer! Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?' cevap verdi:

'Ey Ebu Ubeyde! Bunu keşke senden başkası söyleseydi!' Çünkü Ömer ona muhalefet etmekten hoşlanmazdı. İlave etti: 'Biz Allah'ın bir kaderinden, yine Allah'ın diğer kaderine kaçıyoruz. Vallahi, senin develerin olsa; bir tarafı otluk, öbür tarafi çorak olan bir vadiye inerlerse ve sen de onları tercihen otluk olan yerde otlatsan bu Allah'ın kaderiyle olmuş olmaz mı? Tutup onları çorak yere götürüp otlatsan yine bu da Allah'ın kaderiyle değil midir?' O sırada bazı işleri için orada bulunmayan Abdurrahman b. Avf çıkageldi. Onların aralarındaki ihtilâfı duyunca, şöyle dedi:

'Bu hususta benim bir bilgim vardır; Allah Rasûlü'nün, şöyle buyurduğunu duydum: 'Bir ülkede veba olduğunu duyarsanız, oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız sakın oradan çıkmayın!' Bunun üzerine Ömer, Allah'a hamdu senada bulundu ve sonra oradan ayrıldı."

Fukaha arasında nassın ulaşmamasına binaen yaşanan ihtilafa örnek olarak şunu verebiliriz.

Mestler üzerine mesh yapma İslam'ın yolculara ve mukim insanlara tanıdığı ruhsatlardandır. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem abdest alınıp giyildikten sonra mestler üzerine yolcunun üç gün, mukim olanın bir gün mesh yapabileceğini beyan etmiştir.

Ali radıyallahu anh Allah Rasûlü'nden sallallahu aleyhi ve sellem şöyle aktarır:

"Rasûlullah üç gün ile üç geceyi yolcuya; bir gün ile bir geceyi de evinde olana tahsis etti." [9]

Kendisine delil ulaşmadığı için Ömer radıyallahu anh ve ona tabi olarak fukahadan İmam Malik rahimehullah mestler üzerine mesh konusunda zaman kaydını kabul etmemişlerdir. Kişi dilediği kadar mesh edebilir demişlerdir. Sahabenin cumhuru ve fukahanın ekseriyeti bu özel delile ittiba ederek meshin müddetini rivayetlerde varid olduğu üzere kayıtlamışlardır.

Nesh Edici Delilin Ulaşmaması

Bu, ayrı bir başlık olarak ele alınacak olabilse de bu maddenin altında incelenmesi daha uygundur. Bilindiği gibi Yüce Allah bir takım hükümleri, gözettiği bazı hikmetlerden dolayı sonradan kaldırmıştır.

"Biz neshettiğimiz veya unutturduğumuz bir ayetin yerine ya ondan daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz. Allah'ın her şeye gücünün yettiğini bilmez misin?" [10]

Bunun en güzel örneği kıblenin değişmesidir. Yine Allah'ın helal olan içkiyi zamanla, farklı aşamalar neticesinde haram kılmasıdır.

Bazen değişen hükme dair son karar alime ulaşmaz. Doğal

---

9. *Müslim*
10. *2/Bakara, 106*

olarak ilk hükmün deliliyle amel eder. Bu sahabe arasında da vuku bulmuştur.

İslam'ın ilk yıllarında eşle yaşanan münasebette meni inzali olmadığı müddetçe gusül abdesti gerekmezdi. İmam Müslim Allah Rasûlü'nden sallallahu aleyhi ve sellem:

"Su (gusül) ancak su akması (meni) ile vacip olur" hadisini nakletmiştir. Ancak Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem daha sonra bu hükmü kaldırmış ve mücerred cinsi münasebetle meni gelmese dahi guslün vacip olduğuna hükmetmiştir. Sahabe bu konuda tartışınca Aişe annemize sormuşlar, o da onlara şu hadisi rivayet etmiştir:

"Erkek kadınla ilişkiye girdiğinde meni gelmese dahi gusül alması gereklidir." [11]

3. Rivayetin Subutuna İnanmamak

Alimlerden birine Sünnet'in ulaşması yeterli değildir. O alime sahih yollarla ulaşmadığı takdirde onunla amel etmez. Bundan dolayı hadisleri sahih, hasen (amel edilebilir), zayıf (amel edilmez) diye kısımlara ayırmışlardır.

Sahabe arasında dahi bu olmuştur. Bazı sahabeler diğer arkadaşlarının rivayetleriyle ikna olmadıkları için rivayetin mucibince hüküm vermemişlerdir. Teyemmüm konusunda Ömer ve Ammar arasında yaşanan olay bunun örneklerindendir.

"Bir adam Ömer'e gelerek: 'Ben cünüp oldum, su da bulamadım', dedi. Ömer ona şöyle dedi: 'Namaz kılma!'

Bunun üzerine Ammar, Ömer'e: 'Ey müminlerin emiri! Hatırlamıyor musun? Biz bir seriyyede idik. Cünüp olmuştuk ve su da bulamamıştık. Sen namaz kılmamıştın. Ben ise toprakta yuvarlanıp

11. *Buhari, Müslim*

namaz kılmıştım. (Sonra Rasûlullah'a gelip yaptığımı söylemiştim.) Rasûlullah bana: 'Avucunla yere bir defa vurman, sonra avucunu üflemen, sonra iki elinle yüzünü ve ellerini mesh etmen, senin için yeterliydi.' buyurdu. Bunun üzerine Ömer: 'Allah'tan kork ey Ammar!' dedi. Ammar: 'İstersen bunu kimseye söylemem', dedi. Bunun üzerine Ömer: 'Aksine söyle, fakat sorumluluğu sana bırakırız' dedi." [12]

Fukaha da bu asla binaen ihtilaf ettiler. Örneğin, Ramazan orucunu unutarak yiyen ve içen birisinin durumu nedir? Bu soruya fukaha farklı cevaplar verdiler.

Cumhuru ulema bu konuda sahih olan rivayetlerle 'orucunu tamamlamalı ve kaza tutmamalıdır' demişlerdir.

"Kim oruçluyken unutarak yer ya da içerse orucunu tamamlasın. Çünkü Allah onu rızkıyla yedirmiş ve içirmiştir." [13]

İmam Darekutni rahimehullah aynı hadisi:

"Onun üzerine kaza da yoktur" ziyadesiyle rivayet etmiştir.

Cumhur, unutarak böyle bir davranışta bulunanlar kınama almadıkları gibi kaza da tutmazlar demişlerdir. Maliki fukahası ise birinci rivayetle amel edip bu durumda insan şeriat nazarında kınanmaz. Ancak kaza tutar demişlerdir. Çünkü "Onun üzerine kaza yoktur" ziyadesi onların yanında sahih değildir. Maliki fukahasından Kurtubi rahimehullah: 'Darekutni rivayeti ihtimal içermeyecek şekilde açıktır. Ancak mesele onun sıhhatindedir. Şayet sahih olmuş olsaydı onunla amel etmek vacip olurdu. Fakat sahih değildir' [14] diyerek konuyu izah etmiştir.

Bunun bir örneği de sabah namazında okunan kunut meselesidir. Cumhuru ulema bu konuda rivayet edilen hadisleri

---

12. Buhari, Müslim
13. Buhari, Müslim
14. Fethu'l Bari

zayıf kabul ettiklerinden amel etmemişlerdir. Maliki uleması ve Şafii fukahası bu rivayeti aldıklarından sabah namazında yapılan kunutu sünnetlerden saymışlardır.

Enes radıyallahu anh:

"Allah Rasûlü dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunut yapmayı terk etmedi." [15]

4. Ayet Kıraatlerinde Var Olan İhtilaf

Kur'an kıraatlerinde var olan ihtilaf, ahkama da yansımış ve fukahanın ihtilafına sebep olmuştur.

Yemin veren biri yeminine bağlı kalmazsa kefaret ödemek zorundadır.

"Allah, sizi bilinçsiz olarak yaptığınız yeminlerden dolayı hesaba çekmez. Bilinçli olarak yaptığınız yeminlerden dolayı hesaba çeker. Yemininizi bozma karşılığı, kendi ailenize yedirdiğinizden on yoksulu doyurmaktır. Veya giydirmek ya da bir köleyi hürriyete kavuşturmaktır. Kim bunları bulamazsa üç gün oruç tutması gerekir. Bu, bozduğunuz yeminlerin kefaretidir. Yeminlerinizi tutun. Şükredesiniz diye Allah, ayetlerini işte böyle açıklıyor." [16]

Bu ayet İbni Mesud radıyallahu anh kıraatinde: "..Peş peşe üç gün oruç tutsun" şeklindedir.

Cumhuru ulema: 'Allah mutlak olarak orucu farz kılmıştır. Bunun şekline sınırlama getirmemiştir. İster peş peşe isterse de ayrı günlerde oruç tutar' demişlerdir.

Hanefi fukahası orucun peş peşe üç gün olması gerektiğini bu kıraatle şart saymışlardır. Ayırarak tutulan orucun kefaret yerine geçmeyeceğini söylemişlerdir.

---

15. *Ahmed*
16. *5/Maide, 89*

5. Delilin Tefsirinde Anlaşmazlık

Konu hakkında ortak kabul gören bir delil farklı anlaşılabilmiştir. Bu Arap lugatının genişliği ve bir kelimenin birden fazla anlama gelmesinden kaynaklanır. Allah subhanehu ve teâlâ pak şeriatı için dillerin en geniş ve zengin olanını seçti. Şer'i kavramlar bu dilin kelimeleriyle belirlendi. Doğal olarak Arap dilinin içinde var olan ihtilaf kısmen naslara yansımış ve buna binaen fukaha ihtilaf etmiştir.

Boşanan kadının beklemesi gereken iddet müddetindeki ihtilaf bunun örneklerindendir.

"Boşanmış kadınlar üç kuru müddeti beklerler." [17]

"Kuru" lafzı hem hayız için hem de temizlik için kullanılır. Araplar bu lafzı iki mana için de kullanmışlardır. Doğal olarak fukaha ihtilaf etmiştir. Temizlik dönemi anlamını alanlar üç temizlik müddeti geçirinceye kadar beklemeli derken, hayız anlamı verenler üç hayız dönemi iddetidir demişlerdir.

6. Delillerin Çakışması ve Tercih Yollarında Anlaşmazlık

Deliller arasında zahiren çakışma olabilir. Bu delilin kendinden değil insanların anlayışından veya rivayet edenlerin hatalarından kaynaklanır. Hâşa Allah ve Rasûlü çelişmeyeceği gibi Kur'an'ın veya Sünnet'in kendi bütünlüğü içinde çelişmesi de düşünülemez. Bu tip durumlarda alimler bir metodla yaklaşmışlardır. 'Zahirde zıtlık var, bu delillerle amel etmeyelim' kolaycılığına kaçmamış; her delille amel etme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu naslara yaklaşırken izledikleri farklı yollar onların farklı neticeler elde etmesine sebep olmuş ve doğal olarak ihtilaf etmişlerdir. Ancak ilk usül kitaplarından başlamak üzere bu konuya ciddi önem verilmiştir. 'Tearuz ve Tercih' başlığı altında tafsilatlı olarak konu incelemiştir.

17. 2/Bakara, 228

Buna örnek olarak ihtiyaç giderirken Kâbe'ye ön veya arkanın dönülmesiyle alakalı hadisleri verebiliriz.

Başta İmam Buhari ve Müslim olmak üzere birçok hadis imamı Ebu Eyüb El-Ensari ve başka sahabelerden:

"Sizden biri ihtiyaç giderirken Kabe'ye önünü veya arkasını dönmesin." hadisini nakletmişlerdir. Burada varid olan nehiy kesindir.

Ancak bununla beraber şu hadislerde naklolunmuştur.

İbni Ömer radıyallahu anh:

"Bir gün Hafsa'nın evinin üstüne çıktım. Allah Rasûlü'nün önü Şam'a arkası Kabe'ye dönük şekilde hacet giderdiğini gördüm." [18]

Cabir radıyallahu anh:

"Allah Rasûlü bevl ederken kıbleye yönelmeyi yasakladı. Ancak ölmeden bir yıl önce onu yönelirken gördüm." [19]

Bu zahiri zıtlık ifade eden delilleri anlamaya çalışırken farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

- Kimi alimler mutlak olarak kıbleye yönelmeyi haram saymışlardır. Yasaklayıcı delilin kesin olduğunu diğer delillere tercih edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Diğer deliler için zikrettikleri ihtimaller, onlarla amel etmeye engel olmuştur. İmam Ahmed ve Ebu Hanife rahimehumullah bu imamlardandır.

- Kimi ulema buradaki yasak, çöl ve benzeri açık alanlar içindir. Kapalı hela ortamlarında böyle bir yasak yoktur demişlerdir. Allah Rasûlü bu davranışı yasakladı ancak kendi evinde İbni Ömer rivayetinde olduğu gibi yaptı. Çünkü

18. *Buhari, Müslim*
19. *Ebu Davud, Tirmizi*

evde bulunan hela kapalıydı. İmam Şafii ve hocası Malik rahimehullah bu görüştedir.

- Kimi alimler ilk yıllarda saygı için bu yasaklanmıştı. Daha sonra Allah Rasûlü kendi fiiliyle bu uygulamayı ortadan kaldırmıştır. Kıbleye yönelmek mutlak olarak caizdir demişlerdir. Davud Ez-Zahiri rahimehumullah bunlardandır.

- Kimi alimler yasağın kesinlik ifade etmediğini, yönlendirme amaçlı olduğunu söylediler. Allah Rasûlü bir şeyi emreder ve yapmazsa ya da yasaklar ve kendi yaparsa bu oradaki emrin kesinlik ifade etmediğini gösterir. Bu rivayetler de böyledir.

7. Konu Hakkında Delil Olmaması

Herhangi bir konu hakkında özel delil bulunmayınca alimlerin umumi delillere başvurduğunu söylemiştik. Muasır birçok meseleyi buna örnek olarak verebiliriz. Sigorta meselesinin caiz olup olmaması gibi. Bu mesele hakkında özel nas yoktur. Eski alimler döneminde de vuku bulmamıştır. Doğal olarak muasır alimler konu hakkında ihtilaf etmiştir. Bunun nedeni herkesin meseleyi bağladıkları esasla alakalıdır.

Kimi ulema sigortanın İslam'ın yasakladığı kumar, aldatma ve haksız kazanç elde etmeyi barındırdığını ve bu nedenle haram olduğuna hükmederken, bir başka zümre bunun yardımlaşma, kapitalizmden doğan haksızlıkları hafifletme gibi İslam'ın teşvik ettiği esasları barındırdığına, buna binaen de caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bir zümre ilim adamı aslolanın bu tip iki yönü olan ve şüphe barındıran akitlerden uzak durma olduğunu beyan etmiş ve mekruh olarak değerlendirmişlerdir.

Bu ve benzeri 'muasır' meselelerin çoğu bunun gibidir. Hakkında özel bir nassın bulunmaması veya İslam'da sabit

olan bir hükme direkt benzememesi nedeniyle ilim adamları genel delillere dönüp ihtilaf ederler.

Selef döneminde yaşanan 'topluluğun bir insanı öldürmesi' hadisesinde vuku bulan ihtilaf da bu cinstendir. Ömer radıyallahu anh döneminde topluluğun kasten öldürdüğü bir şahıs bulundu. Ömer radıyallahu anh bu işe iştirak edenlerin hepsinin öldürülmesine hükmetti. "Bir belde ahalisi böyle bir şey yapacak olsa hepsini öldürürdüm" dedi.

Aynı konuda Abdullah bin Zübeyr radıyallahu anh ve sonradan gelen bazı fukaha itiraz etti. Bu ihtilafın nedeni böyle bir vakıanın Rasûl döneminde yaşanmamış olması ve özel bir hükmün olmayışıdır.

Buraya kadar alimlerin fıkıhta ihtilaf nedenlerini örneklerle izah etmeye çalıştık. Bir yazıda çözülmeyecek olduğunu bilsemde bu konuda var olan ifrat ve tefritin izalesine katkısı olmasını umut ediyorum.

Bir zümre fıkıhta var olan ihtilafı geçersiz sayıyor. İhtilafın sebeplerini bilmediklerinden konunun çözüleceğine inanıyor. Oysa en hayırlı nesil olan sahabeler zikrettiğimiz sebeplerden dolayı ihtilaf etmiştir. Onlardan sonra gelen fukahanın aynı sebeplerle ihtilaf etmesi gayet normaldir.

Bir başka zümre ise fukahayı masumlaştırıyor. Bir hadisin mezhep imamına ulaşmama ihtimalini dahi kabullenemiyor. 'Sen biliyorsun ama falanca imam bilmiyordu öyle mi?' gibi basit söylemlerle onların içtihadlarını nas gibi mutlaklaştırıyor. İki anlayışta hatalıdır, ifrat ve tefriti temsil eder. İhtilaf, İslam'ın red etmediği sebeplere dayandığı için kaçınılmazdır. Ve alimler masum değildir. Bu iki esasla konuya bakıldığında daha sağlıklı neticeler elde edileceğine inanıyoruz. Son olarak

da Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye'nin rahimehullah sözüyle bölümü bitirmek istiyorum.

'Bilinmelidir ki ümmetin yanında kabul görmüş imamlardan hiç biri Allah Rasûlü'nün sünnetine –küçük, büyük- kasıtlı muhalefet etmemiştir. Çünkü onlar Rasûl'e ittibanın vacip olduğunda ve onun dışında herkesin sözünün alınıp terk edileceğinde ittifak halindedirler. Buna rağmen onlardan birinin sözünün, Allah Rasûlü'nden gelen naslara muhalif olduğu görülürse mutlaka o söz için özür aranmalıdır.' [20]

20. *Ref'ul Melam mukaddimesinden.*

Fıkhî İhtilaflara Dair Bazı Mülahazalar [1]

Bazıları ihtilaflı meselelere içtihadî meseleleri karıştırmıştır. İhtilafın varlığını içtihadın varlığı olarak algılamışlardır. Buna bağlı olarak da İslam'ın içtihada tanıdığı genişliği, ihtilafa yaymışlardır.

1. İhtilaf Başlı Başına Hüccet Değildir

Bazıları herhangi bir konuda ihtilaf bulunmasını, o konuda serbestlik olarak algılarlar. Bu yanlış bir bakış açısıdır. Çünkü bir şeyin yapılıp yapılamayacağını şer'i deliller belirler. İhtilaf ise şer'i delil değildir. İhtilafta mutlaka bir tercih yapılmalı ve o tercih doğrultusunda hareket edilmelidir. Aksi halde bu ibahiyyeciliğe/her şeyi mubah görmeye götürür.

Allah subhanehu ve teâlâ kitabında:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin. Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onu Allah'a ve Peygambere götürün. Bu daha hayırlı ve sonuç bakımından da daha güzeldir." [2]

Bu ayet, ihtilaf vukuunda Müslümanlara yol göstermiştir. İhtilaf edilen konu her iki tarafın haklılığı ve amel serbestisi

---

1. *Son konumuzda fıkhî ihtilafın nedenlerini tafsilatlı izah etmeye çalıştık. Allah'ın* subhanehu ve teâlâ *yardımıyla bu konuyu sonlandırdık. Menhecî ihtilaflar kısmına geçmeden bazı açıklamaların konuyu tamamlayacağını düşünerekten, bu bölümü konuyla alakalı müteferrik meselelere ayırdım.*
2. *4/Nisa, 59*

anlamına gelmez. O konuyu Allah'a ve Rasûlü'ne götürmeleri şarttır. Bu aynı zamanda onların iddia olan imanlarının da ispat alanlarından biridir. Maalesef vahyin ihtilaflar hususundaki bu rehberliği kaybolmuş, insanlar ihtilafları Kitap ve Sünnet'e götürmeyi terk etmiştir. 'Alimler ihtilaf etmiştir' sözü 'iki görüşle de amel edilebilir' olarak algılanmaya başlamıştır.

İbni Abdilberr rahimehullah: 'İhtilaf sözü, muteber hiçbir fukahanın yanında hüccet değildir. Ancak basireti olmayan veya sözüne itibar edilmeyenler ihtilafı hüccet kabul etmişlerdir.' [3]

İmam Şatıbi rahimehullah: '(…)Bu durum iyice kötüleşti ve konu hakkında ihtilafın olması şer'i delillerden sayıldı. Zaman ilerledikçe bir şeyin yapılması, onun ihtilaf edilmesine bağlandı. Bazen biri birşeyi men ettiğinde ona karşı çıkıldı! 'Bunu niye men ediyorsun bu ihtilaf edilen meselelerdendir' dendi. Bu şeriata karşı işlenen hatalardandır. Çünkü üzerine itimad edilmemesi gerekene itimad etmiş, hüccet olmayan şeyi hüccet saymıştır.'

Hattabi rahimehullah Bita4 hakkında şöyle dedi: 'Bazıları dediler ki: 'İnsanlar üzümden yapılan içkinin haramlığında ittifak edip, bazı içeceklerde ihtilaf edince, ittifak ettiklerini haram sayıp ihtilaf ettiklerinin mubah olduğuna kanaat ettik.' Bu söz çirkin bir hatadır. Çünkü Allah anlaşmazlığa düşenleri Allah'a ve Rasûlü'ne yönlendirmiştir. Şayet bu adamın anlayışı doğru olmuş olsa, faizin bazı kısımlarını ve muta nikahını da mubah saymamız gerekirdi. Çünkü ümmet bunlarda da ihtilaf etmiştir. Oysa ihtilaf hüccet değildir. Hüccet ihtilaf edilen konuda sünnetin beyanıdır.' [5]

İbni Teymiyye rahimehullah: '(…)Bununla beraber hükümlerin ihtilafın varlığıyla illetlenmesi batıldır. Çünkü ihtilaf, Şâri'nin kendisine hükümleri bağladığı asıllardan değildir.' [6]

Allah, imama rahmet etsin. Demek istediği; fıkhî bir me-

---

3. *Cami Beyan İlmi ve Fadlihi, 2/922.*
4. *Baldan elde edilen bira.*
5. *Muvafakat, 5/92-94.*
6. *Fetava Kubra, 2/295.*

selede hüküm verirken, konu hakkında ihtilafın varlığını esas kılmak ve bir şeyin yapılacağına illet olarak ihtilafın varlığını göstermek doğru değildir. Çünkü Allah subhanehu ve teâlâ hükümlerini delillere bağlamıştır. Konu hakkında ihtilaf olması delil değildir ki hüküm ona bağlı olsun!

Asrımızda İslam şeriatını iptal edip, hevalarını din kılmak isteyen yol kesiciler alimlerin ihtilafını delil olarak kullanıyorlar. Muteber sebeplerden kaynaklı ortaya çıkan ihtilafı serbestlik olarak yansıtırlar. Alimlerimiz şer'i naslara dayanarak muteber ihtilafla muameleyi anlatmışlardır. Ancak ihtilafı delil kabul edip, insanlara keyfe göre tercih serbestliği tanımamışlardır.

2. 'İhtilaf Edilen Meselelerde İnkar Yoktur' Sözünün Çarptırılması

Kimileri bu sözü 'İçtihadî meselelerde inkar yoktur' olarak ifade etmektedir. Bu kaide yerinde kullanıldığında hak olmakla beraber, yanlış kullanıldığında batıl bir sonuca götürmektedir.

Alimlerin bu sözü belli kayıtlarla kayıtlanmıştır. İhtilaf edilen konu, açık bir nassa veya icmaya muhalefet etmediği müddetçe inkar söz konusu değildir. Ancak ortaya çıkan ihtilaf dinde zaruri bilinmesi gereken bir meseleye veya açık nassa ya da icmaya muhalefetse bunu inkar etmek farz olur. Hususen bu konuyu bir önceki başlığa bağlarsak meramımız daha iyi anlaşılır.

Bazı insanlar önce herhangi bir meseledeki ihtilafı zikrederler. Adeta Allah'ın kitabından, Rasûlü'nün sünnetinden veya ümmetin icmasından bir şeyler nakletmiş edasındadırlar. Oysa ihtilafın şer'i bir delil olmadığını bilmezler. Daha sonra alimlerin 'İhtilaflı meselelerde inkar yoktur' kaidesini zikrederler. Batılın üzerine bina ettikleri ikinci bir batılla neticeye ulaşırlar.

En çok karşılaştığımız durumlardan biri faiz meselesidir. Bankacılık devlet ekonomilerinin bir parçası olunca, saltanat alimleri kredilerin faizliği konusunda farklı görüş ortaya attılar. Birileri önce bu belamların aykırı görüşlerini ihtilaf olarak ümmete sundu. Akabinde bu konunun ihtilaflı olduğunu ve buna bağlı olarak da faizi mubah kabul edenlerin ve onunla amel edenlerin inkar edilemeyeceğini savundular. Arap şairinin dediği gibi,

'Sa'd develeri gütmeye koyuldu

Ancak develer bu şekilde güdülmez ey Sa'd!'

Türkiye'de de 'ihtilaf alimlerinin' bu işi beceremedikleri en nihayet anlaşıldı. Düne kadar fetvalarıyla konu hakkında ihtilaf olduğunu söyleyen bu sözde alimler, bugün Rabia meydanında, Tahrir meydanında öldürülenlerin ateşin köpeği hariciler olduğuna, onları öldürenlerin ise Ali radıyallahu anh misali cennetlik olduğuna dair fetva veriyorlar. Aynı kesimler düne kadar fetvalarıyla Allah'ın helalini haram, haramlarını helal saydıkları alimlere lanet okuyor, onları belam diye isimlendiriyorlar. Biz beklerdik ki 'Mısır'da öldürülenler konusu ihtilaflıdır. Çünkü bu konuda ihtilaf eden alimler var' desinler. Ancak heyhat ki heyhat! Hevanın sürüklediği insanlardan adalet beklemek... Kalplerini arz ettikleri fitneler onları hevalarının kulu yapmıştır. İstedikleri meselede delil gördüklerini, bir başka meselede lanetlik görüyorlar! Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem onlardan bahsediyor adeta:

"Fitne insanların kalbine hasır misali çizgi çizgi konur. Hangi kalbe, bundan içirilirse onda siyah bir nokta hasıl olur, Hangi kalp de bunu reddederse onda da beyaz bir iz hasıl olur. Böylece kalpler iki gruba ayrılır. Bir grubun kalbi düz (ve parlak) bir taş gibi beyazdır. Bunlara arz ve semavat bâki kaldıkça fitne ona zarar vermez. Diğer grubun kalbi siyahtır, bulanıktır, ters dönmüştür, tıpkı (ateşte) kararmış tencere gibidir. Ne iyiyi iyi, ne kötüyü kötü

kabul eder (hiçbir değer tanımaz). Heva ve nefsinden kendisine ne telkin edilirse onu bilir." [7]

İslam alimleri bu konu hakkında doyurucu açıklamalar yapmışlardır.

İmam Nevevi rahimehullah Müslim şerhinde: 'Bir kadı açık nassa, icmaya veya celiy (açık) kıyasa muhalefet etmedikçe verdiği hükme itiraz edene karışamaz.' [8]

İbni Teymiyye rahimehullah: 'Söyledikleri bu söz doğru değildir. Çünkü inkar, ya verilen hükme veya onunla amele yöneliktir. Birincisine gelince; şayet verilen hüküm sünnete ya da geçmişte var olan icmaya muhalifse ittifakla ona inkar edilir. Şayet sünnete ya da icmaya muhalif değilse o zaman isabet eden tektir diyen selefin cumhuruna göre, sözün zayıflığı beyan edilir.

İkincisine gelince (amel); şayet sünnete ve icmaya muhalifse bu görüşle amel edene, münkere inkarın derecelerine göre inkar edilir. Ancak o konu hakkında nas yok ve içtihadın caiz olduğu alanlardansa ister müçtehid, ister mukallid olsun onunla amel edene inkar edilmez. Bu konudaki hata şu yanlış anlayıştan kaynaklanmaktadır; Bu sözün sahibi ihtilaflı meseleleri içtihadî meseleler olarak zannediyor. Oysa selefin üzerinde olduğu hak; konu hakkında nas yoksa o mesele içtihadîdir ve onunla amel edene inkar edilmez.' [9]

Bu çok değerli tespitlerden şunu anlıyoruz,

a. İhtilaflı meselelerde inkar yoktur sözü mutlak değildir.

b. Bazıları ihtilaflı meselelere içtihadî meseleleri karıştırmıştır. İhtilafın varlığını içtihadın varlığı olarak algılamışlardır. Buna bağlı olarak da İslam'ın içtihada tanıdığı genişliği, ihtilafa yaymışlardır.

---

7. *Müslim*
8. *2/24*
9. *Beyan Ed-Delil ala Butlan Tahlil, 210-211.*

c. İçtihadî genişlik; hakkında nas olmayan konularda alimlerin kendi çabaları ve umumi delillerle neticeye ulaşmasıdır. Ancak konu hakkında nas olmasına rağmen bir ihtilaf söz konusu olmuşsa, bu nassa muhalefet olduğundan itibar edilmez.

İmam Şevkani rahimehullah: 'Maalesef bu söz (ihtilaflı meselelerde inkar yoktur) iyiliği emretmek, kötülüğü nehyetmek farizasını ortadan kaldıran en büyük vesilelerden biri olmuştur. Kitap ve Sünnetle bir şey sabit olduktan sonra, birileri bu falanca alimin görüşüdür derse önce o alime, sonra da onun nassa muhalif görüşüyle amel edene inkar şeriatın gereklerindendir…' [10]

3. 'Bir Hakim İçtihad Ettiğinde İsabet Ederse İki Ecir Alır. İsabet Etmezse Bir Ecir Alır.' Hadisinde İfrad ve Tefrit

a. İçtihad kapısı Allah Rasûlü tarafından açılmasına rağmen bir zümre bu kapıyı kapatmıştır. Bu, ümmet için ciddi sıkıntılara neden olmuştur. Belli asırlarda donmuş olan İslam fıkhı çağın sorunlarına çözüm üretemeyince, insanlar İslam dışı kaynaklara yöneldiler. Bu da beraberinde İslam fıkhıyla uyuşmayan neticeler getirdi. Oysa İslam şeriatı evrenseldi. Allah ve Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem belirleyici naslar koymuş, bu nasları değişen şartlar ve zeminde tatbik etmeyi müçtehidlere havale etmişti. Birileri içtihadı, ümmette sayılı insanlara hasretmekle, önce Allah'ın subhanehu ve teâlâ fazlını daralttılar, sonra ümmeti bu nimetten mahrum bıraktılar. Oysa içtihad, ayette belirtilen "İşte o Allah'ın fazlıdır. Onu dilediğine verir." [11] hükmünün kapsamındadır.

Kimisi daha farklı bir yol izledi. İçtihad kapısı açıktır ancak ondan geçecek alim yoktur dedi. Öyle afakî şartlar zikrettiler ki; sahabenin çoğu o şartlara göre müçtehid olmadığı gibi,

---

10. *Seylu'l Cerrar*
11. *62/Cuma, 4*

içtihadı hasrettikleri çoğu imamda dahi bu şartlar mevcut değildi.[12]

Kimileri de içtihad şartlarının âfakiliğini fark edince: 'Bu şartlar dinin her alanında konuşma yetkisine sahip olan mutlak müçtehidler için geçerlidir. Ancak belirli sahalarda konuşacak veya bir mezhebin usulüyle hareket edecek mukayyed müçtehid için şartlar hafifletilmelidir.' [13] dediler.

Ancak netice değişmedi. İçtihad şartları kolaylaşmasına rağmen bu ve benzeri fikirler nefislerde olan himmeti öldürdü. Eski dönem imamları bir mesele için aylarca yol gitmek, bir babın hadislerini anlamak için yıllara yayılan ilmi rıhleler yapmak zorundaydılar. Günümüzde ise ilim tedvin edildi. Her dalın maddeleri bir araya toplandı. Ancak içtihad hususunda oluşan yanlış tasavvur insanları bu yüksek mertebeden alıkoydu. Şüphesiz selef dönemi müçtehidlerinin yeri bu ümmette ayrıdır. Onlar zaman ve mekan olarak Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem övgüsüne mazhar oldular. Allah'ın subhanehu ve teâlâ onların amellerine kıldığı bereket onların Allah yanındaki değerlerini göstermesi açısından da kâfidir. Bunları ikrar etmekle beraber içtihadı onlara has kılmak ve Allah'ın şeriatla kendine kul kıldığı sair ümmeti bundan mahrum bırakmak da kabul edilebilecek bir şey değildir.

b. Bir başka yanlış tasavvur; ümmetin müçtehid dediği insanlara her meselede uymanın serbest oluşudur. Müçtehid olarak bilinen bir imamın her konudaki görüşüne uyulabilir. Gerekçe olarak da hadis öne sürülmüştür.

---

12. *İçtihad kapısının kapandığını söylemek; aslında alışılmış mezhep tassubunun devamı için verilen çabadır. Atalarından buldukları yola tabi olmaktan memnun olan, kendi çıkarlarının zedelenmesinden korkan, mezhep imamlarıyla ne akidevi ne de ameli bir bağı olmayanların etrafında döndükleri bir meseledir. Bunun istisnaları elbette vardır. Özellikle İslam aleminin işgali, hilafetin ilgası ve dinin, diyanet kurumları aracılığıyla devletin hizmetine girmesinden korkan bazı alim ve düşünürler içtihad kapısının kapatılmasını savunmuşlardır. Bunlar endişelerinde haklıdırlar. İslam'ın devlet kontrolü olmadığında birileri dinin usullerine aykırı sapkınlıkları içtihad diye insanlara sunabilirler. İçtihad için, İslam'ın kontrol mekanizması olan devleti gerekli görmüşlerdir.*
13. *Usulcülerden ilk bu yola başvuran İmam Gazali'dir.*

"Bir hakim içtihad ettiğinde isabet ederse iki ecir alır. İçtihad eder sonra hata ederse bir ecir alır." [14]

Bu hadisi adeta şöyle anladılar: Her halükarda müçtehid ecir alıyor. Öyleyse ona uyan insan da ecir alır. Oysa hadis dikkatle fehmedildiğinde; müçtehidlerin de hata edebileceği anlaşılır. İslam hatanın hiçbir çeşidine uymaya müsaade etmez. Müçtehidin ecir alması ise Allah'ın subhanehu ve teâlâ ona olan merhametindendir. Din için yaptığı hizmet ve ortaya koyduğu çabanın ecridir bu. Yoksa hata yaptığı için ecir almamıştır.

İbni Abdilberr rahimehullah: 'Sahabe ve müçtehidlerin ihtilafında her görüşe uyulur düşüncesi Kasım bin Muhammed mezhebidir. Şafii, Malik ve onların yolunu izleyenler -ki bu aynı zamanda Leys bin Sad Evzai ve Ebu Sevr görüşüdür de- ihtilafta doğru ve yanlışın olduğuna inanırlar. Alimlerin ihtilafında vacip olanın kitap, sünnet, icma ve usule uygun kıyasın talep edilmesidir.'

İmam Malik'e rahimehullah sahabenin ihtilafı soruldu, 'İçinde doğru ve yanlış vardır kontrol et' dedi.

İbnu'l Kasım dedi ki: 'Ben Malik ve Leys'in şöyle dediğini duydum: 'İnsanların zannettiği gibi sahabe ihtilafında tercih genişliği yoktur. Doğru olanlar ve hatalı olanlar vardır.' '

Leys bin Sad: 'Bir ihtilaf bize geldiğinde en ihtiyatlı olanı alırız.' demiştir.

Müzeni, İmam Şafi'den sahabe ihtilafı hakkında şunu aktarır: 'Onların ihtilafında kitaba, sünnete veya icmaya uyanı ya da kıyasa uygun olanı alırım. Şüphesiz Allah Rasulü'nün ashabı ihtilaf etti. Şayet onların ihtilafında genişlik olsa, doğru ve yanlış olmasa, birbirlerine itiraz etmez, aralarında içtihadları eleştirmezlerdi.' [15]

---

14. Buhari, Müslim
15. Cami Beyan İlmi ve Fadlihi, 2/898-912, arasından özetle.

4. Meşru İhtilaflar Ayrılık ve Düşmanlığa Sebebiyet Vermemelidir

Meşru ihtilaftan kastettiğimiz Kitaba, Sünnete ve sarih icmaya muhalif olmayan ihtilaflardır. Delillerin çakıştığı ve müçtehidin tercih yapmak zorunda kaldığı ya da konu hakkında delil olmamasından dolayı herkesin öncelik verdiği umumi delillerle bir neticeye ulaşması sonucunda ortaya çıkan ihtilaf, meşru/saiğ ihtilaftır. Rahmet olarak algılanması gereken ihtilaf budur. [16]

Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye rahimehullah konu hakkında şöyle der: 'Ahkamda vuku bulan ihtilaf sayılamayacak kadar çoktur. Şayet Müslümanlar her ihtilaf ettiğinde ayrılığa düşüp birbirlerine sırt çevirselerdi, aralarında koruma ve kardeşlik kalmazdı.' [17]

Başka bir yerde: 'Sahabe ve tabiinden alimler bir konuda tartıştıklarında Allah'ın emrine ittiba ederlerdi. "Bir şeyde ayrılığa düşerseniz şayet Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlü'ne dönderin." Herhangi bir meselede kardeşçe ve nasihatleşerek tartışırlardı. Ancak açık kitaba, sünnete veya ümmetin selefinin icma ettiğine muhalefet eden ise, bidat ehline yapılan muameleyle muamele görür.' [18]

5. Meşru Bir İhtilaf Sebebi Zail Olduğunda, Meşru Olmaktan Çıkar

Önceki yazımızda alimlerin ihtilaf nedenlerine değindik. Bu sebeplerden biri vuku bulduğunda ihtilaf meşru olur. Ancak bu sebepler ortadan kalktığında ihtilaf meşruiyetini kaybeder.

Örneğin, bir alime nassın ulaşmamasını meşru ihtilaf se-

---

16. *Bu konuda Allah Rasûlü'ne nispet edilen 'Ümmetimin ihtilafı rahmettir' sözü vardır. Bu söz senet itibariyle sahih değildir. Senedi ve kaynağı belli olmayan rivayetlerdendir. Ayrıca Allah ve Rasûlü ihtilafı yermiştir. Övülen ise ittifaktır. Bu söz tek bir manada sahih olabilir onun dışında kastedilen manalar batıldır. Hakkında kesin nas olmayan konularda alimlerin ihtilafı ümmet için rahmettir.*
17. *Mecmu Fetava, 24/173.*
18. *Mecmu Fetava, 24/172.*

beplerinden saydık. Ancak sonradan gelenlere o nas ulaştığı takdirde, ihtilaf meşru olmaktan çıkar.

Buna müzik meselesini örnek verebiliriz. İslam tarihinde alimler müzik aletlerinin haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu konuda birçok delil zikretmekle beraber, dayanak olarak İmam Buhari'nin rivayet ettiği bir hadisi esas almışlardır.

> "Yemin ederim ki, ümmetimden bir topluluk gelecek; zinayı, içkiyi, ipek elbiseyi ve çalgı aletlerini helal sayacaktır." [19]

Bu hadis açıkça müzik aletlerinin haram olduğunu belirtmiştir. Birilerinin İslam nezdinde haram olan aletleri helal sayacağına vurgu yapmıştır. İbni Hazm rahimehullah bu hadisin zayıf olduğunu iddia ederek müziğin ekstra bir haram olmadığı sürece, mubah olduğunu savunmuştur.

Ancak ümmetin ittifakıyla sabittir ki; İmam Buhari, İbni Hazm'dan hadis konusunda daha ehliyetlidir. Ve İbni Hazm hadisçilerden değil, daha ziyade fukaha tabakasındandır. Ayrıca o, Endülüs'te yaşamıştır. Rivayet ilimlerinin merkezinden çok uzakta kalmıştır. Birçok hadis kitabından ve ricalinden haberdar değildir.

Kendi çabasıyla ulaştığı netice, bu hadisin senedinde kopukluk olduğu ve buna bağlı olarak müziğin ekstra haram bir durum olmadığı sürece[20] mubahlığına hüküm etmiştir.

İbni Hazm rahimehullah kendi çabasıyla ulaştığı bu neticede haklı olabilir. Ancak saydığımız sebeplerden ve sonradan gelenlerin yanında bu hadis sahih olduğundan dolayı sonradan gelenler için aynısını söylemek mümkün değildir.

---

19. *Buhari*
20. *Kadınların raks etmesi, içki meclisi vb. şeyler.*

Daha ilginç olanı; hiçbir konuda İbni Hazm'ı tanımayanların müzik konusunda 'İmam İbni Hazm' diyerek söz etmeleridir. Bu insanların ihtilafı meşru ihtilaf kapsamında değildir. Hevaya tabi olmalarının neticesi olan, bir ihtilaftır.

Örneğin, İmam Şafii rahimehullah bir çok konuda 'Şayet bu konuda hadis sahih olsaydı fetva şöyle olurdu' demiştir. Kendi bir görüş ortaya koymuş, ancak görüşüne zıt bir hadisin olduğunu fakat hadisin kendi yanında sahih olmadığı için hadise göre hüküm beyan etmediğini zikretmiştir.

Şeyh Sad bin Abdulkadir Salim 'En-Nazar fima Alaka eş-Şafi Elkavle ala Sıhhatı'l Haber' adlı risalesini yazmıştır. 'Şafi'nin, görüşü haberin sıhhatine havale ettiği meselelere bakış' diye de tercüme edeceğimiz kitapta 52 mesele zikretmiştir. Bunlar, İmam Şafi'ye ait olan El-Um kitabından veya İmam Beyhaki'nin 'Sunenu'l Kubra' ve 'Marifetu Sunen ve'l Asar' kitaplarından toparlamıştır.

İmam Şafii rahimehullah haberi sahih kabul etmediği için, habere uygun olmayan bir görüş ortaya koymuş olabilir. Ancak bu fennin ehlince o haber sahih kabul edilmişse ve İmam Şafii'ye ulaşmamış bir bilgi açığa çıkmışsa, sonradan gelenlerin nassa aykırı fetvaya uyması doğru değildir. Kabul edilmeyen, mutaassıpça mezhep taklidi budur.

Bu, meşru ihtilafın esbabı zail olduğu halde, ihtilafı sürdürme anlamına gelir ki bu da doğru değildir.

6. Delillerin Ulaşması veya Anlayışın Değişmesi Neticesinde Fıkhî Görüşlerin Değişmesi Ayıplanacak Bir Durum Değildir

Alimin bir görüş üzere olması ilelebet o görüşte sabit kalacağı anlamına gelmez. Vahye tabi olan Rabbani alimin görüşlerine hükmeden, delildir. Daha kuvvetli bir delil gördüğünde

çekinmeden görüşünü değiştirir. Lakin görüşlerine taassubun veya hevanın hükmettiği insanlar delille ilgilenmezler.

İbnu'l Kayyım rahimehullah bu gibi insanlar için şöyle der: 'Bunlar alim olamazlar. Alim, Peygamber varisidir. Kendi mezhebini Allah'ın, Rasûlü'nün ve ashabın üzerine hakim ve ölçü kılan ve bu ölçüye göre kabul ve redde bulunan nasıl alim olabilir ki? Bunlar övgüden ziyade yerilmeye daha layıktırlar.' [21]

Seleften alimlerimiz bu konuda örneklik sergilemişlerdir. İmam Şafii rahimehullah Mısır'a hicret ettikten sonra birçok görüşünü değiştirmiştir. Bu durum fıkhî literatüre 'eski mezhep', 'yeni mezhep' diye geçmiştir. İmam Şafii rahimehullah orada ulaştığı yeni deliller ve vakıanın değişmesi neticesinde tereddüd etmeden görüşlerini değiştirmiştir.

Bunun bir örneği de İmam Ahmed'dir. İmamdan aynı konuda birden fazla görüş aktarılmıştır. O bir hadis imamıydı. Farklı rivayetler eline ulaştıkça bir önceki görüşünden dönmüş ve delile teslim olmuştur. Zikrettiğimiz iki imam bugün İslam ümmetinin çoğunluğunun ittiba ettiği imamlardandır. Ve bu durum onların imametine olumsuz etki etmediği gibi ümmet nezdinde onları değerli kılmıştır. Çünkü delile ittiba edip hevasını terk eden Allah subhanehu ve teâlâ yanında değerlenir. O'nun subhanehu ve teâlâ yanında değerli olan, kulları yanında da değerlidir.

Bu faziletin farkında olmayanlar mezhep ve alim tassubuna düşmüşlerdir. Asırlar boyu İslam ümmetinin gerilemesine ve iç düşmanlıklar yaşamasına neden olan bu durum, vahiyden yüz çevirip şahıs ve grup taassubuna tabi olmanın neticesidir.

---

21. *İ'lam Muvakkiin*

Menhecî İhtilaflar

Menhec ihtilafı dediğimizde kastımız: hareket metodlarında vuku bulan ihtilaftır. Yazdıklarımız ve zikredeceğimiz mülahazalar başka anlamlara yorulmamalıdır.

Menhec kelimesi ne-he-ce aslından türemiştir. Lugat olarak; açık ve belirgin yol demektir. Menhec kelimesi de; üzerinde seyredilen ve takip edilen açık, belirgin yol anlamındadır.[1]

Istılah anlamı da lugat anlamına yakındır. Hangi alanda kullanılırsa kullanısın menhec, takip edilen yol ve metod anlamındadır.

Konuya girmeden önce, menhec kelimesinden ne kastettiğimizi izah etmenin faydalı olacağını düşünüyorum. Çünkü bu kelime İslamî çevrelerde zaman zaman değişik anlamlarda kullanılıyor. Örneğin, Suudi Arabistan'da ilim tahsil etmiş veya o havzanın kitaplarıyla hemhal bir çevrenin bu kelimeden anladığıyla; Mısır, Suriye gibi yerlerde ilim tahsil etmiş insanların bu kelimeden anladığı farklıdır. Metod olarak İhvan-ı Müslimin çizgisine yakın olan birinde bu kelimenin çağrıştırdığı anlamla, cihadi hareketlere yakın birinde çağrıştırdığı anlam da farklıdır.

---

1. *Lisanu'l Arap; 2/383*

Hadis ehli/Selefi havzalarda menhec; itikadî meselelere yaklaşım metodu, dinin asıllarına dair nasların nasıl anlaşılması gerektiğini ifade eder.

Suriye, Mısır ve benzeri; kelam ehlinin yoğunlukta olduğu yerlerde menhec, daha ziyade bu meselelerin yazılış ve anlatım metodunu ifade eder.

Sahada İslam adına hareket eden cemaatler ise bu kelimeyi daha ziyade hareket metodu anlamında kullanırlar. Bizim burada ele alacağımız anlam sonuncusudur. Menhec ihtilafı dediğimizde kastımız: hareket metodlarında vuku bulan ihtilaftır. Yazdıklarımız ve zikredeceğimiz mülahazalar başka anlamlara yorulmamalıdır.

Akidenin asıllarında ittifak eden, amellerinde şirk olmayan ve şirk taifelerinden beri olan İslamî hareketlerin sahada farklı metodlarla çalışması caiz midir? Caizse bunun kuralları nelerdir?

Allah subhanehu ve teâlâ Peygamberlerini insanlara göndermekle kendinin nasıl razı edileceğini göstermek istemiştir. Her Peygamber geldiği toplumu iki kısma ayırmıştır. Kendine iman edip taraftar olan Müslümanlar, onlara muhalefet edip düşmanlık yapan müşrikler... Gerek Müslümanların eğitilmesi ve İslam davasına ensar kılınması gerekse muhaliflerin hakka daveti ve onlarla mücadelede bir metod takip etmişlerdir. Bazı noktalarda ittifak halinde olan Peygamberlerin, bazı noktalarda farklı metodlar izlediklerini görüyoruz. Onların ittifak ettikleri şey, insanların tevhide davet edilip şirkten sakındırılması ve bu davetin öncelenmesidir. Bu konuda tüm Peygamberler ittifak halindedir.

"Senden önce hiçbir Rasûl göndermedik ki ona: 'Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım." [2]

"Andolsun ki biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin ve tağut'tan sakının' diye (emretmeleri için) bir Peygamber gönderdik..." [3]

"Hani İbrahim babası Azer'e: 'Putları ilah mı ediniyorsun? Şüphesiz ben seni ve kavmini apaçık sapıklık içerisinde görüyorum.' demişti." [4]

"Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur.' [5]

"Ad kavmine de kardeşleri Hud'u (gönderdik). O dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?' [6]

"Semud kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur.' [7]

"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur.' [8]

Tüm Peygamberler aynı noktadan başlamış, aynı konulara vurgu yapmışlardır. Bu, onların arasındaki ortak noktadır.

Bununla beraber kavimlerine bu hakikati anlatma üslupları, davetlerini yayarken kullandıkları vesileler, bunu yaparken içinde bulundukları gizlilik veya açıklık ise farklıdır. Çünkü bu saydığımız maddeler; vakıa, insanların durumu, muhaliflerin tepkisine göre değişir.

---

2. *21/Enbiya, 25*
3. *16/Nahl, 36*
4. *6/En'am, 74*
5. *7/Araf, 59*
6. *7/Araf, 65*
7. *7/Araf, 73*
8. *7/Araf, 85*

Örneğin, Musa ve Harun aleyhimusselam davetlerine tevhidle başlamış, insanları tevhide davet etmişlerdir. Davetlerinde ilk dikkat çektikleri husus Firavun'un tağutluğu olmuştur. Ancak bunu anlatma üslupları farklı olmuştur. İşe yumuşaklıkla başlamış ve Ben-i İsrail'in durumunu gündeme getirmişlerdir.

"Biz o ikisine: 'Firavun'a gidin o tağutlaştı. Ona yumuşak söz söyleyin umulur ki korkar veya öğüt alır' dedik." [9]

Aynı noktadan başlayan ve tevhidî bir gündeme sahip olan İbrahim aleyhisselam ise yolun başında onlara sert davranmış, farklı bir metod izlemiştir.

"Hani İbrahim babası Azer'e: 'Putları ilah mı ediniyorsun? Şüphesiz ben seni ve kavmini apaçık sapıklık içerisinde görüyorum' demişti." [10]

"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiklerinizden beriyiz. Sizi tekfir ettik ve siz Allah'a bir olarak iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda ebedi düşmanlık ve kin belirmiştir..." [11]

Allah Rasûlü ise davetini halkına daha farklı bir üslupla ulaştırmıştır. Öncelikle kendine dikkat çekmiştir. Onların arasında sevilen, saygı duyulan ve kendinden emin olan bir insan olduğunu onlara ikrar ettirmiş, bundan sonra davetini bir misalle onlara ulaştırmıştır.

Rasûl-ü Ekrem bir gün Safâ tepesine çıkarak bütün Mekkelilere İslamiyet'i tebliğ etmeye karar verdi ve orada toplananlara şöyle seslendi:

" 'Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında bir düşman birliği var

9. 20/Taha, 43-44
10. 6/En'am, 74
11. 60/Mumtehine, 4

desem inanır mısınız?', 'Evet, senin yalan söylediğine şahit olmadık' cevabını alınca konuşmasına şöyle devam etti: 'Öyleyse ben büyük bir azaba duçar olacağınızı size haber veriyorum... Allah bana en yakın akrabamı uyarmamı emretti. 'Allah'tan başka ilâh yoktur' demedikçe size ne bu dünyada ne de ahirette bir faydam dokunur...' "

Bu örnekler onların kavimlerine hitap ederken farklı üsluplar kullandıklarını gösterir. Yani İslam'ın temeli olan tevhid konusunda ihtilaf yoktur. Ancak bunun anlatım üslubunda muhalif olan müşriklere gösterilecek sertlik ve yumuşak üslup Peygamberden Peygambere farklılık arz etmiştir.

Yine bu örneklerden anlayacağımız başka bir nokta, muhatapların seçimi meselesidir. Musa ve İbrahim aleyhimusselam kavimlerinin en tepe noktasından davete başladılar.

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem ise önce bireylere davetini ulaştırmış, daha sonra kendi aile efradına açılmış, bundan sonra Kureyş'in ileri gelenlerine davetini götürmüştür. İçeriği ve özü bir olan davet, kavimlerine farklı muhatap kitleleri üzerinden ulaşmıştır.

Bunun gibi bir başka mesele, gizlilik ve açıklık konusudur. Kur'an ve Sünnet'te bizlere mücadeleleri anlatılan Peygamberler ve salihler bu konuda farklı tutumlar içindedirler. Bazısı davetin ilk gününden meydan okuyup ve açık bir metod izlerken, bazıları böyle davranmamıştır.

Kur'an'da mücadeleleri anlatılan Kehf ashabı ve Uhdud ashabına baktığımızda tam bir gizlilik görürüz.

"Yoksa sen Kehf ve Rakim ashabının bizim şaşılacak ayetlerimizden olduklarını mı sandın? O gençler mağaraya sığınmış ve şöyle demişlerdi: 'Ey Rabbimiz! Bize kendi katından bir rahmet ver ve bize işimizde bir başarı hazırla.' Bunun üzerine mağarada

nice yıllar onları ağır bir uykuya daldırdık. Sonra iki gruptan hangisinin bekledikleri süreyi iyi hesap ettiğini bilmek (ortaya çıkarmak) için onları uyandırdık. Biz sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatıyoruz. Onlar Rabblerine iman etmiş gençlerdi. Biz de hidayetlerini artırmıştık. Biz onların kalplerini sağlam kılmıştık. (Kralın önünde) durduklarında şöyle dediler: 'Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başkasına tapmayacağız. Aksi takdirde, andolsun ki çok saçma bir söz söylemiş oluruz. İşte şunlar kavmimiz; O'ndan başka ilahlar edindiler. Onlar (tanrıları) hakkında açık bir delil getirmeli değiller mi? Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?' " [12]

Bunlar kendi aralarında iman eden ve imanlarını gizleyen insanlardı. İmanlarında olgunlaşınça yaşadıkları dönemin tağutlarına başkaldırıp hakikati haykırdılar. Bunun akabinde davalarını açıktan anlatmayıp kaçtılar. Ve yüce Allah subhanehu ve teâlâ onları mağarada uyutmak suretiyle yüzlerce yıl gizledi.

Uhdud ashabının öncüsü olan genç de aynı şekilde yıllarca gizlendi. Ve davetini bireysel olarak yaydı.

"...Kahroldu o hendeğin sahipleri, o çıralı ateşin; onlar (yakanlar) da başlarına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Onlardan, sırf Aziz ve Hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü kendisine aittir ve Allah her şeye şahittir. Şüphesiz inanmış erkeklerle inanmış kadınlara işkence edip sonra tevbe de etmeyenlere cehennem azabı ve (orada) yanma cezası vardır. İman edip salih ameller işleyenlere ise, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur." [13]

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem bu kıssanın tafsilatını anlatmıştır. Mücadelesi Kur'an ve Sünnet'e konu olan bu genç için:

---

12. *18/Kehf, 9-15*
13. *85/Buruc, 4-11*

"Sizden öncekiler arasında bir hükümdar vardı. Bu hükümdarın bir sihirbazı vardı. Sihirbaz, ihtiyarlayınca hükümdara:

- Ben ihtiyarladım. Bundan dolayı bana bir çocuk gönder de sihri ona öğreteyim, dedi.

O da, ona sihri öğretmek için kendisine bir çocuk gönderdi. Çocuk, yola koyulduğu vakit bir rahibe rast geldi. Hemen yanına oturarak, konuşmasını dinledi ve beğendi.

Artık sihirbazın yanına giderken rahibe uğrar, yanında otururdu. Sihirbaza geldiğinde ise, sihirbaz kendisini döverdi. Çocuk bunu, rahibe şikayet ederdi.

Rahip, şunu söyledi:

- Sihirbazdan korktuğun vakit, 'beni, ailem salmadı.' de! Ailenden korktuğun vakit, 'beni, sihirbaz salmadı' deyiver!

Çocuk, bu minval üzere devam ederken, büyük bir hayvanın üzerine geldi. Bu canavar, insanları hapsetmişti.

(Çocuk, kendi kendine:)

- Sihirbaz mı efdal, yoksa rahip mi bugün anlayacağım, dedi.

Ve bir taş alarak:

- Allah'ım, eğer rahibin işi, senin indinde sihirbazın işinden daha makbul ise, bu hayvanı öldür de insanlar işlerine gitsinler, dedi.

Ve taşı attı, hayvanı öldürdü. İnsanlar işlerine gittiler. Bu olaydan hemen sonra rahibe gelerek (olayı) ona haber verdi.

Rahip, ona:

- Ey oğulcuğum, bugün sen, benden daha faziletlisin! Senin halin, gördüğüm raddeye ulaşmış. Sen, muhakkak imtihan olunacaksın.

Şayet imtihan olunursan, benim nerede olduğumu söyleme, dedi.

Çocuk, körlerle, abraşları düzeltiyor, sair ilaçlardan insanları tedavi ediyordu. Derken hükümdarın maiyyetinde bulunanlardan kör olmuş birisi, bunu işitti. Ve kendisine birçok hediyeler getirerek:

- Eğer beni düzeltebilirsen, şuradaki şeylerin hepsi senin olsun! dedi.

Çocuk:

- Ben, hiçbir kimseyi düzeltemem. Şifayı ancak Allah verir! Eğer sen, Allah'a iman ediyorsan, ben Allah'a dua ederim. O da şifa verir, dedi.

Adam, Allah'a iman etti. Allah da şifasını verdi. Daha sonra hükümdarın yanına gelerek eskiden oturduğu gibi oturdu.

Hükümdar, ona:

- Senin gözünü kim iade etti? diye sordu.

Adam:

- Rabbim! cevabını verdi.

(Hükümdar:)

- Senin, benden başka Rabbin var mı? dedi.

(Adam:)

- Benim Rabbim de, senin Rabbin de Allah'tır, cevabını verdi.

Bunun üzerine hükümdar, onu tutukladı. Kendisine işkence yapmaya başladı. Nihayet o adam, çocuğun yerini söyledi. Çocuğu da getirdiler.

Hükümdar, ona:

- Ey oğlum; sihrin, körleri düzeltecek ve şöyle şöyle yapacağın dereceyi bulmuş, dedi.

Çocuk:

- Ben, hiç kimseyi düzeltemem. Şifayı veren ancak Allah'tır! dedi.

Bunun üzerine hükümdar, onu da tevkif etti. Ona, işkence yapmaya başladı. Nihayet çocuk, rahibin yerini söyledi. Rahibi de getirdiler. Kendisine:

- Dininden dön! denildi.

O, razı olmadı. Derken hükümdar, bir testere istedi ve onu başının ortasına koyarak yardı. Hatta iki parçası yere düştü. Sonra çocuk getirildi. Ona da:

- Dininden dön! denildi.

Fakat o da kabul etmedi..." [14]

Bu genç, rahibin yönlendirmesiyle imanını ve davetini gizlemiştir. Davet onların istekleri dışında yayılmıştır. Adam işkenceye dayanamadığı için genci, genç işkence sonunda rahibi göstermiştir. Bu da içinde bulundukları şartlar nedeniyle davette gizliliği esas aldıklarını gösterir.

Aynı yöntemi kısmen[15] Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem

14. *Müslim*
15. *Burada 'kısmen' ifadesi kullanmamız kasıtlıdır. Çünkü hakkı gizlemeden seçici bir davet yapmakla hakkı gizlemek ve tevhidi anlatmamak, birbirinden farklı şeylerdir. Davette gizli dönemden kast edilen de budur. Bazılarının gizlilik dönemini; hakkı saptırmak, müşrikler gibi yaşamak, onların Allah'ın dışında ibadet ettikleri ilahlara ibadet ve saygı olarak anlamaları yanlıştır. Bugün içinde yaşadığı şirk toplumunun en büyük putu olan demokrasiyle İslam'a hizmet ettiklerini zannedenler bunu 'gizlilik dönemi' olarak isimlendiriyor. Yine kavimlerinin putlarına gösterdikleri saygı törenlerinde onlarla beraber olmaya, tağutlarının helak yıl dönümünde onlarla beraber yas tutmaya, İslamî yönetimin kaldırılıp yerine küfür nizamının kurulduğu günü bayram olarak kutlamalarına 'gizlilik dönemi' diyorlar.*

davetinde de görürüz. O sallallahu aleyhi ve sellem davetinin ilk yıllarında seçici davranmış ve davetini kontrollü bir şekilde yaymıştır. Belli bir taraftar sayısına ulaşmadan Kureyş'i karşısına almak istememiştir. Onun Kureyş'in bilgisi dışında Taif'te destek araması da böyle anlaşılmalıdır. Açıktan onlara muhalefet etmekten sakınmış, plan ve programını onlara belli etmeden icra etmiştir.

Daveti bizlere Kitap ve Sünnetle anlatılan bazı Peygamberler ise ilk günden açıktan hareket etmişlerdir. Yukarıda örnekleri verilen İbrahim, Musa ve diğer Peygamberler aleyhimusselam geldikleri gibi kavimlerinin karşısına dikilmiş, açıktan meydan okumuşlardır.

Bunun gibi bir diğer mesele, tevhid davetinin yanında gündeme getirdikleri konulardır. Her Peygamber, kavminin yaptığı haramları gündeme getirmiştir. Cahiliyye toplumları Allah'a şirk koştukları gibi O'nun hudutlarını da çiğnerler. Allah'ın subhanehu ve teâlâ haram kıldığı zahirî ve batınî münkerler onlarda vardır. Haramlar onlar için bir yaşam biçimidir. Ancak Peygamberlerin tevhidin yanında gündeme getirdikleri yasaklar farklıdır. En yaygın ve zararlı olanı öncelikle konu edinmişlerdir.

Lut aleyhisselam:

"Allah'ın sizler için yarattığı kadınları bırakıp erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Bilakis sizler haddi aşan bir kavimsiniz." [16]

Şuayb aleyhisselam:

"Ölçü ve tartıda hile yapmayın hüsrana uğrayanlardan olursunuz." [17]

Hiçbir Peygamber gizlilik döneminde müşriklerle beraber Allah'a şirk koşmamıştır. Onların ilahlarını tazim etmemiş, kendinden önce var olan Peygamberlere olan düşmanlıklarını onlarla beraber bayram edinmemiştir. ***Gizlilik, davette seçici olmak ve belli bir taraftar kitlesine ulaşıncaya kadar dikkatli davranmaktır. Yoksa gizlilik müşrikleşmek değildir.***

16. 26/Şuara, 165-166

17. 26/Şuara, 181

Musa ve Harun aleyhimusselam:

"Ona gidin ve deyin ki: 'Biz sana gönderilmiş Allah'ın elçileriyiz. İsrailoğulları'nı bizimle beraber gönder ve onlara azap etme. Biz sana Rabbinden ayetlerle geldik. Selam hidayete uyanlara olsun.' "[18]

Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem davetini Cafer radıyallahu anh, Necaşi'ye şu sözlerle anlatmıştır:

'Ey hükümdar! Biz cahil bir millet idik. Putlara tapardık, ölmüş hayvan leşini yer, her türlü kötülüğü işlerdik. Akrabalarımızla münasebetlerimizi keser, komşularımıza kötülük yapardık. Kuvvetli olanlarımız, zayıf olanlarımızı ezerdi.

Allah subhanehu ve teâlâ bize; kendimizden, doğruluğunu, eminliğini, iffet ve temizliğini, soyunun düzgünlüğünü bildiğimiz bir Peygamber gönderinceye kadar, biz bu vaziyette idik. O Peygamber bizi; Allah'ın subhanehu ve teâlâ varlığına ve birliğine inanmaya, O'na ibâdete, bizim ve atalarımızın tapınageldiği taşları ve putları bırakmaya davet etti. Doğru sözlü olmayı, emânete hıyanet etmemeyi, akrabalık haklarını gözetmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, günahlardan ve kan dökmekten sakınmayı bize emretti. Her türlü ahlaksızlıklardan, yalan söylemekten, yetimlerin malını yemekten, namuslu kadınlara dil uzatmaktan ve iftira etmekten bizi menetti.'

Lut aleyhisselam tevhidî davetinin yanında cinsel sapkınlıkları konu edinmiş, Şuayb aleyhisselam onların ticaret ahlakına dikkat etmelerini istemiş, Musa aleyhisselam ezilen ve hakları gasp edilmiş bir halkın özgürlüğünü talep etmiştir. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem cahiliyyenin en koyu döneminde geldiği için birden fazla münkere dikkat çekmiş, onları arındırmak istemiştir.

Yine mücadeleleri Kur'an ve Sünnet'e konu edinilen Peygamberlerin davetlerini insanlara ulaştırmak ve onların dikkatlerini çekmek için kullandıkları vesileler de farklıdır.

---

18. 20/Taha, 47

İbrahim aleyhisselam yıldızlarla Allah'a şirk koşmanın yaygın olduğu bir dönemde, onlara yıldızların ibadete layık olmadığını gösteren bir tartışmayla tevhidi anlatmış; putları fiili olarak kırarak, onların fayda ve zarar vermediğini onlara göstermiştir.

"Böylece İbrahim'e -kesin bilgiyle inananlardan olması için- göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk. Gece, üstünü örtüp bürüyünce bir yıldız görmüş ve demişti ki: 'Bu benim rabbimdir.' Fakat (yıldız) kayboluverince: 'Ben kaybolup gidenleri sevmem' demişti. Ardından ayı (etrafa aydınlık saçarak) doğar görünce: 'Bu benim rabbim' demiş, fakat o da kayboluverince: 'Andolsun' demişti, 'Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse gerçekten sapmışlar topluluğundan olurum.' Sonra güneşi (etrafa ışıklar saçarak) doğar görünce: 'İşte bu benim rabbim, bu en büyük' demişti. Ama o da kayboluverince, kavmine demişti ki: 'Ey kavmim, doğrusu ben sizin şirk koşmakta olduklarınızdan uzağım. Gerçek şu ki; ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim.' " [19]

Musa aleyhisselam gücün ve sihrin yaygın olduğu bir ortamda önce gücün kaynağı olan Firavun'un karşısına çıkmış ve onun acziyetini insanlara göstermiştir. Sonra bilginin kaynağı olan sihirbazların karşısına çıkmıştır. Allah subhanehu ve teâlâ ona zahiri sihre benzeyen bir mucize vermiş ve bu vesileyle hak ile batılı açığa çıkarmıştır.

"Dedi ki: 'Ey Musa, sen bizi sihrinle yurdumuzdan sürüp çıkarmaya mı gelmiş bulunuyorsun? Madem böyle, biz de sana buna benzer bir sihirle geleceğiz; şimdi bir buluşma zamanı ve yeri tespit et, bizim de senin de karşı olamayacağımız; açık, geniş bir yer olsun' dedi. (Musa) dedi ki: 'Buluşma zamanımız, (ülkenin ulusal) bayram günü ve insanların toplanacağı kuşluk vakti (olsun).' ... 'Ey Musa' dediler. Ya sen (asanı) at veya önce biz atalım.' Dedi ki: 'Hayır, siz atın.' Sonra hemen (ne görsün) sihirlerinden dolayı ipleri ve asaları kendisine gerçekten koşuyormuş gibi göründü. Musa,

19. 6/En'am, 75-79

bu yüzden kendi içinde bir tür korku duymaya başladı. 'Korkma' dedik. 'Muhakkak sen üstün geleceksin. Sağ elindekini atıver, onların yaptıklarını yutacaktır; çünkü onların yaptıkları yalnızca bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa kurtulamaz.' Bunun üzerine büyücüler secdeye kapandılar: 'Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik' dediler." [20]

İsa aleyhisselam tıbbın yaygın olduğu bir dönemde hastaları iyileştirerek şifanın ve onunla beraber herşeyin Allah'tan olduğuna dikkat çekmiştir.

"İsrailoğulları'na elçi kılacak. (O, İsrailoğul-ları'na şöyle diyecek:) 'Gerçek şu; ben size Rabbinizden bir ayetle geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey oluşturur, içine üfürürüm, o da hemencecik Allah'ın izniyle kuş oluverir. Ve Allah'ın izniyle doğuştan kör olanı, alaca hastalığına tutulanı iyileştirir ve ölüyü diriltirim. Yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi size haber veririm. Şüphesiz, eğer inanmışsanız bunda sizin için kesin bir ayet vardır." [21]

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şiirin ve hitabetin revaçta olduğu bir topluma Kur'an gibi belağatı düşmanları tarafından kabul edilmiş güçlü bir sözle geldi. Onların dikkatini tevhide çekti.

Örneğin, O sallallahu aleyhi ve sellem İbrahim'den aleyhisselam daha güçlü olduğu ve korunduğu halde, onların putlarını kırmadı. Onun kavminde putperestlik daha yaygındı. Onların dikkatini çekmek istediğinde atalarının sapıklığına değindi. Çünkü onların putlara olan bağlılığı putlar hakkındaki inaçtan değil, atalarının masum olduğuna inanmalarındandı. İbrahim'in kavminde ise putçuluk daha ziyade inanç esaslıydı. Bundan dolayı biri putları, bir diğeri ataları taklidi baltaladı.

Buraya kadar anlattıklarımızdan; Peygamberlerin esas konularının tevhid olmasıyla beraber üslup, gizlilik-açıklık,

---

20. 20/Taha, 57-70
21. 3/Âli İmran, 49

vesileler, muhatap kitlesi olarak farklılık arz ettiklerini gördük. Onların bu anlamdaki menhecleri ve hareket metodları farklıydı. Diyebiliriz ki;

Aynı akideye sahip olan, tevhidin esaslarında müttefik, şirkten ve ehlinden beri olan İslamî yapıların bazı hareket metodlarında ihtilaf etmeleri normaldir. İçinde yaşanılan bölge, kültür, toplumda revaç bulan şeyler, kullanılmaya müsait vesileler, muhatap kitlesinin seviyesi, bölgenin siyasi yapısı; vakıadan vakıaya farklılık arz edebilir. Böyle olunca da hareketlerin bu anlamdaki metodları farklı olabilir. Türkiye'nin doğusu ve batısı, güneyi ve kuzeyi arasındaki farklar dahi çok barizdir. Aynı ülkenin sınırları içinde farklı bölgelerin insan yapısı, kültürel ve siyasî durumu dahi çok farklıdır. Bir toprakta dahi durum buyken, farklı kıta ve coğrafyalarda hareket eden Müslümanların hareket metodlarının farklılık arz etmesi gayet normaldir. Burada ölçü;

Tevhidin esaslarına inanmada, şirkten ve ehlinden itikadî ve amelî olarak beri olmada ve cahiliyye toplumlarında daveti tevhid ve şirk merkezli yapmada birlik olmalıdır. Bu noktalarda yaşanan ihtilaf, menhecî değil akidevî bir ihtilaftır. Sahiplerinin, İslam-küfür ihtilafı kapsamında ele alınmasını gerektirir. Bu noktalarda ittifak eden Müslüman cemaatlerin; gizlilik ve açıklık hususunda, davetin üslubundaki sertlik ve yumuşaklık noktasında, seçici davet ve kitlesel davet konularında, tevhidin yanında konu edinecekleri münkerler hakkında ihtilaf edip farklı menheclere tabi olmaları normaldir.

Bu konuya dair vereceğimiz bazı örnekler konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Diktatörlükle yönetilen bir ülkeyle, demokrasinin tatbik edildiği ve fikir hürriyetinin bulunduğu bir ülkede var olan

iki hareketin, menhecî bir takım ihtilaflarının olması gayet normaldir.

Diktatörlük olan ülkede hareket, gizliliğe dikkat edecektir. Çünkü bu tip ülkelerde muhalif seslere kesinlikle müsade edilmez. Diğerinde ise hareket, bazı konularda gizlilik ilkesine riayet etse de daha açık hareket eder.

Birinde, hareketin kullandığı dil çok daha yumuşak olacaktır. Yönetim muhalif olanları rahatça öldürüp, uzun yıllar kimsenin haberi olmadan zindanlarda tutabiliyor. Hem fertlerini korumak, hem de hareketin genel güvenliği açısından yönetimin tuğyanına açıktan dil uzatmazlar. Diğer ülkelerde ise yönetime, demokrasiye, başta bulunanların tuğyanına dair çok açık sözler sarf edilebilir. Çünkü bunlar, demokratik ülkelerde fikir hürriyeti kapsamında ele alınır.

Birinde cemaatin karşılaştığı bu zorluklar nedeniyle bireyleri daha samimi ve olgundur. Çünkü musibetler hakiki dava adamı yetiştirir. Zorluk zamanında nifak olmaz. İnsanlar bu tip hareketlere katıldıklarında başlarına gelecek olanı bilirler. Ancak rahatlığın olduğu yerlerde samimiyet ve olgunluk daha azdır. İnsanlar söylediklerinin bedelini ödemeyince şahıslar iddia aşamasında kalırlar. Bundan dolayı imtihanlar esnasında iki taifenin duruşu ve sebatı bir olmaz.

Birinde hareket kenetlenmiştir. Emir, itaat ve cemaat şuuru çok belirgindir. Bireysel hareket tarzına neredeyse hiç rastlanmaz. Çünkü bu İslam'ın emridir. Bunun yanında bu ortam, bu İslami emrin en rahat tatbik alanıdır. Dışarıdan saldırı ve baskı arttıkça insanlar içeriden kenetlenir. Diğer ülkede ise dışarıdan saldırı nadir olduğundan kenetlenme istendiği oranda olmaz. Cemaatsel kavramlar teorik olarak kabul edilse de pratikte hakkıyla tatbiki zordur.

Bunun gibi daha birçok kıyaslama yapılabilir. Bu tip farklılıklarda Müslümanların birbirine anlayış göstermesi gerekir. Birinin diğer kardeşlerinin menhecini katı, gizli ve sert bulması; bir diğerinin kardeşlerini gevşeklik ve samimiyetsizlikle etiketlemesi doğru değildir. Bu durumlar vakıanın ve şartların oluşturduğu genel durumlardır. Bir ülke sınırları içinde dahi bu gözlemlenebilir. Türkiye'nin doğusunda, yıllarca devam eden çatışma süreci ve saldırılar o bölgenin Müslümanlarını daha siyasî ve gizli kılmıştır. Bölgedeki siyasî doku sokaklara dahi yansımıştır. Sokaklar adeta insanlara siyaset öğreten okul görevi görmektedir. Aynısını batı için söylemek pek mümkün değildir. Bu vakıa farklılığından kaynaklı olarak doğu ve batı Müslümanları arasında bariz farklar bulunmaktır. Bireyler ve yeni oluşmakta olan tevhidî yapılarda, bölgenin siyasî izlerinin bulunması gayet normaldir. Onların batıda yetişmiş kardeşlerine bakış açışı veya batıda yetişmiş Müslümanların onlara bakışı bu zaviyeden olursa, meşru olan bu farklılık zenginliğimiz olur. Aksi halde vakıa farklılığı nedeniyle kaçınılması mümkün olmayan bir durum, ihtilaf sebebi olur.

Bunun bir örneği de cihad meydanlarında çokça vuku bulan bazı ihtilaflardır. Ki bunun başında: 'Savaş esnasında müşriklerden veya bidat taifelerinden yardım alma' meselesi gelir. Allah Rasûlü'nün uygulamaları farklı farklı olduğu için, sonrasında ulema bu konuda ihtilaf etmiştir.

a. Bunu mutlak olarak haram gören alimler, hangi şartta olursa olsun kafirlerden yardım alınmayacağını söylerler. Bunlar genelde İmam Müslim'in rivayet ettiği Aişe radıyallahu anha annemizin rivayetini delil alırlar:

"Bedir günü kahramanlığıyla meşhur bir adam Allah Rasûlü'ne geldi. Sahabe onu görünce çok sevindi. 'Ben seninle savaşıp ganimet olarak aldığın mallardan almaya geldim.' dedi. Allah Rasûlü: 'Sen,

Allah'a ve Rasûlü'ne iman ediyor musun?' diye sordu. Adam 'Hayır' cevabı verdi. Rasûl: 'Git, ben müşriklerden yardım almam' dedi."

Bu hadisle, asıl olan onlardan yardım almamaktır derler. Bununla beraber bu hükmün illetlerini zikrederler. Kafirlere güven olamayacağı, bunun safları kirletip Allah'ın yardımına engel olabileceğini söylerler.

b. Bunun caiz olduğunu savunan alimler ise İslam tarihinde vuku bulan münferit bazı hâdiselerle, ihtiyaç anında müşrikten yardım alınabileceğini söylerler. Uhud gününde Kuzman adındaki müşriğin Müslümanlarla savaşa çıkması, Peygamberimizin Yahudilerle yaptığı anlaşmada Medine'ye olacak saldırılarda beraber savaşmayı taahhüt etmesi, Huneyn gününde Safvan bin Ümeyye müşrikken, ondan silah yardımı alması, kıyamet alametlerini ümmetine haber verirken:

"Sizler ve Rumlar sulh yapacak ve arkanızda olan düşmanla beraberce savaşacaksınız." [22] demesi ve benzeri naslarla müşriklerden yardım almanın caiz olduğunu söylerler.

c. Bir diğer görüş ise nasların arasını bulup sonuca ulaşmaktır. Bunlar da; cevaz veren delilleri şartların oluşmasına, yasaklayan delilleri şartların oluşmamasına bağlarlar. Genelde şu şartlar dahilinde caiz olduğunu söylerler:

- Yardım alınacak Müslümanların bulunmaması.
- İmamın yardım alacağı kafirlere güvenmesi.
- Emirleri veren ve kontrolü sağlayanın Müslümanlardan olması.

Önceki bölümlerde zikrettiğimiz gibi; ihtilaf anında mutlak serbestiyet söz konusu değildir. Mutlaka tercih yapılmalıdır. Bununla beraber ihtilaf, delile ve farklı uygulamalara dayalı

22. *Ahmed, Ebu Davud*

bir ihtilafsa bunu meşru ihtilaf olarak değerlendirmek gerekir. Siz bu konuda tercihinizi yapabilirsiniz. Ancak tercihi sizden farklı olan ve bu konuda farklı bir menhece sahip olan kardeşlerinizi kınayamazsınız. Evet, nasihat edebilir, bu tercihin zararlarını yazılı ve sözlü aktarabilir, kendinizi ve etbaınızı bu durumdan korumak için çaba gösterebilirsiniz. Ancak İslam'da meşru ihtilaf kapsamında olan bir durumu, İslam dışı bir ihtilaf olarak göremezsiniz.

Cihad bölgelerinde bazı saflarda dininden ve ahlakından razı olunmayan insanlar görebiliriz. Şayet bu durum sancak sahiplerinin bu insanları Müslüman görmesinden veya vela bera hukukunu önemsememesinden kaynaklanıyorsa bu akidevî bir ihtilaftır. Bunu inkar etmek ve karşı çıkmak tevhid sınırlarını müdafaa etmek babındandır. Ancak bu durum müşrikten yardım alma konusunda varolan ihtilaftan kaynaklanıyorsa, bunu inkar etmek doğru değildir. Nasihat etme hakkına sahip olsak da karşı çıkmak ve bunu düşmanlık gerektiren ihtilaf kapsamına almak, fıkıhsızlık örneği olur.

Faydanın tamamlanması ve konuyu nihayete erdirmeden, menhec farklılığı meselesinde birkaç hususu hatırlatmanın faydalı olacağına inanıyorum.

İslam davasına hizmet ederken bir metoda tabi olacak, bir menhec üzere hareket edeceğiz. Bu durum bizleri başkalarının metodlarını karalamaya, küçümsemeye götürmemelidir. Farklı metod ve yöntemlerin sahada ciddi faydaları vardır. İslamî bir otoritenin bulunmadığı yerlerde toplayıcı bir menhecin olması mümkün değildir. Çünkü insanları bir araya toplayacak tek unsur, otorite ve devlettir. Teorik olarak da, pratikte de devlet olmadan tüm Müslümanları bir çatı altında toparlayabilmiş bir hareket mevcut değildir. Bundan dolayı sahada bulunan ve menhecini, ehil insanların belirlediği farklı menheclerin iyi taraflarını görmeliyiz. Ta ki ihtilaf ve ayrılık nedeni olmasın.

Bazen bir yapının ciddiyeti ve kaideleri ciddi ve samimi insanları topladığı gibi, bu seviyede olmayan insanları toplamasına engeldir. Bu konuda daha esnek hareket eden diğer bir yapı da, bu insanları toparlayabilir. Kısa vadede sizin sıkıntı olarak gördüğünüz esneklik, uzun vadede İslam'a ve Müslümanlara faydalar sağlar. Piyasada kalan ve her türlü yönlendirmeye açık olan insanlar, bu şekilde kontrol altına alınır. Bu, hem hareketler için hem de bireyler için hayırdır. İslamî otoritenin olmadığı yerlerde en ciddi sıkıntı, İslamî hareketlerin başka eller tarafından yönlendirilmesidir. Daha açık bir ifadeyle; başkalarının hedefleri doğrultusunda farkında olmadan kullanılmasıdır. Bu genelde kontrolsüz ve başıboş bireyler üzerinden sağlanır. Bir bireyin yapacağı bir hata, onun gibi düşünen, aynı değerlerden beslenen tüm Müslümanlara mâl edilebilir. Bu da hareketlerin hem güvenlik açısından, hem de ilerleme açısından ciddi zararlara uğramasına sebep olur. Bundan dolayı başıboş ve kontrolsüz bireyler, pimi çekilmiş ve patlamaya hazır bomba konumundadırlar. Nerede, nasıl bir hatayla Müslümanlara zarar verebilecekleri kestirilemez. Bunları toparlayacak, İslamî terbiye ve eğitim sınırları içine alacak; farklı menheclere sahip hareketlere ihtiyaç vardır.

Bir başka mesele de;

Hareketler, içinde bulundukları vakıaya göre eğitim materyalleri üretir ve fertlerini yönlendiriler. Yazılanlar ve konuşulanlar kendi vakıalarının ihtiyaçlarına ve fertlerinin eğitim seviyesine göredir. Bunları kontrolsüz bir şekilde tercüme etmek, başka vakıalarda eğitim programı kılmak doğru değildir. Bu, hareketlerle kendi vakıaları arasında kopukluk oluşturur. Özellikle imkanların genişlemesiyle beraber bu sıkıntı iyice hissedilir oldu.

Başka coğrafyada yaşayan alimlerin kitapları veya bazı videoları Türkçe'ye kazandırıldı. Vakıa farklılığından kay-

naklı olarak anlaşılmayan veya ilmi seviyeden dolayı tam idrak edilmeyen meseleler oldu. Bu bazılarını; Müslüman kardeşlerini reddetmeye, kimini de ameline şirk veya bidat bulaştırmaya kadar götürdü. Her hareket kendi eğitim materyallerini ve hareket metodunu nassın yönlendirmesi ve vakıanın gereklerine göre belirlemelidir. İthal menhec ve eğitim metoduyla hareket etmek doğru olmadığı gibi sağlıklı da değildir. Genelde insanlar yeniliğe meyyaldir. Gördükleri ve duydukları yeni şeyler onlara cazip gelir. Ancak zaman içinde bu yenilikler vakıayla uyuşmayınca çelişki başlar. Çelişki ise sahih akidenin de, salih amelin de temel dinamiği olan yakine zıttır. İkisinden birini mutlaka zedeler.

Rabbimden temennim bu risaleyi dizisini bizler için hayra vesile kılmasıdır. Doğrular Allah'tan ve Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem pak sünnetindendir. Yanlışlar bilgimin eksikliğinden, nefsimden ve şeytandandır.

'Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun!' duamız ile...

İHTİLAF FIKHI

Ebu HANZALA

İhtilafın çeşitlerini, fıkhını ve adabını bilmemek ya ifratın ya da tefritin pençesine düşürür insanı. Bu iki durum da, şeytanın kuldan elde etmek istediği paydır. Çünkü ifrat ve tefritle beraber doğru bir din tasavvuru, buna bağlı olarak da sahih amel mümkün değildir.
İfrat ve tefritten kurtulmak, dinimizde basiret üzere olmak adına ihtilafı üç kısımda inceleyeceğiz.

1. İtikadda ihtilaf
2. Fıkhî ve ameli konularda ihtilaf
3. Menheci ihtilaflar (kastımız İslamî sahada çalışma yapan cemaatlerin ihtilafı)

Her bir kısmı; kitap, sünnet ve selefimizin anlayışı üzere tafsilatlandırıp, konumumuzu belirleyeceğiz. Çaba bizden başarı Allah'tandır.

ISBN 978-605-63824-7-5

